Omedu küla lood

2013

Omedu küla lood

Koostanud
Eha Nõmm, Hele Ellermaa

2013

KULTUURIPÄRANDI
AASTA 2013

Raamatu koostajad: Eha Nõmm, Hele Ellermaa
Kujundus: Merje Talistu
Fotod: Omedu elanike erakogud, Eesti Maanteemuuseum, fotogrupp Hetkepüüdjad
Trükk: Paar OÜ
Väljaandja: Omedu Külaselts
Autoriõigus kuulub Omedu Külaseltsile

ISBN 978-9949-33-141-3
© Omedu Külaselts 2013

Täname kõiki häid inimesi, kes aitasid kaasa raamatu valmimisele.

Et ei tänu tuhas tuhmuks,
et ei aitäh ajas aeguks …

Liia Mägi - mälestuste kogumise ja raamatu koostamise mõtte algataja

2001. aastal raamatu heaks lahkelt annetajad nii kodukülast kui kaugemalt: Liia Ling (Mägi), Maivald Ling, Andres Mägi, Madis Mägi, Lisan Veskimeister, Aili Pärn, Evelyn Tatsi, Mia Eliel Tatsi, Helgi Suluste, Eha ja Jaan Veskimets, Evi Salo, Liidi Tammi, Ene ja Aleksanader Ever, Kersti Kivi, Laine Maasing, Uuno ja Aino Martensoo, Maie Paju, Aino Linno, Ene Rosin, Toivo Vene, Malle Hanst, Marika Mägi, Meeta Pajo, Juta Nõmme, Ove Kalme, Heldi Luts, Linda Jõgi, Laine Pannik, Rein Mölder, Enn Soome, Hilja Kask, Elvi Pungar, Maret Vooder, Evald Mägi, Urve Erikson, Linda Kalme, Aita Mänd, Helga Mägi, Ülo Treial, Elina Lillo, Jüri Prunn, Inna Prunn, Eha ja Hugo Toode, Mihail Guž, Hillar Sooniste, Andres Prunn, Kalev Prunn, Leila Prunn, Leida Jõgi, Hele Ellermaa, Heino Annuk, Anne Anijago, Liis Anijago.

Kirjutajad ja lugude rääkijad: Eha Nõmm, Albert Kalme, Laine Maasing, Leida Jõgi,Heldi Luts, Milli Oja, Maie Eisen, Koidu Kliimand, Maie Paju, Juta Nõmme, Aino Martensoo, Elvi Pungar, Adeele Lilleoja, Ene Ever, Merje Talistu.

Toetajad: Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfond Leader, Kasepää Vallavalitsus

SISUKORD

Mõttest teostuseni: Omedu küla - värvikas minevik, lootustega tänapäev **6**

Omedu küla ja Peipsiveere ajaloost ning elust-olust **7**

Palgiparvetamine ja lauavabrik *8*

Omedu parv ja sild *9*

Omedu kool *10*

Omedu külanõukogust arhiivimaterjalide põhjal **11**

Omedu ümbruse loodus ja olud **12**

Omedu Külaseltsi ajaloost ja koostatud projektidest **13**

Külapäevade lugu **14**

Eesti Kirjandusmuusemi varasalvest pärit Omedu lood **16**

Näiteid Akadeemilise Emakeele Seltsi murdetekstidest **18**

Koguja August Tamm, Kaarel Mägilt (82. a.) 1932. aastal 18

Rahvamängude kogumine, Omedu koolist osales 6 õpilast. 19

Omedu koolist on kogutud rahvamängude kirjeldusi: (ERA; II, 707/8) 19

Omedu endiste ja praeguste elanike kirjutatud ja räägitud lood **23**

Albert Kalme s. 1927 23

Heldi Luts (Nõmme) 1922–2008 - Kaksteist külajuttu Omedust 30

2002. aastal lindistatud Liia Mägi intervjuu Milli Ojaga (1925-2007) 33

Leida Jõgi, s. 1933 meenutused külaelust 34

Leida Jõgi meenutatud külajutud 34

Elvi Pungar (Mägi) s. 1942 35

Maie Eisen (Mölder) s. 1936 38

Koidu Kliimand (Lümat) s. 1927 39

Laine Pannik (Mägi), s. 1942 40

Adeele Lilleoja (Kallaste), s. 1928 41

Laine Maasing (Kalme), s. 1930. a. 41

Maie Paju (Lepassepp), s. 1939 46

Aino Martensoo (Noobel) s. 1937 48

Juta Nõmme, (Pargi) s. 1934 48

Ene Ever (Lillevel) s. 1956 49

Merje Talistu (Martensoo) s. 1966 51

JUTA NÕMME MÕNED READ, II LUULEVIHIK 2012 ..... **53**

Järvele truu 53

Järv võlub 53

Sõber järv 53

Lapike maad 53

Virmalised 53

Valik ajalehtedes ilmunud sõnumeid Omedu kohta **54**

Kasutatud allikmaterjalid **54**

Pildialbum **55**

Meid kutsuvad kodused nurmed,
siia meelitab sinetav järv.
Täna kohtuvad vanad ja noored,
meenub muretu lapsepõlv.
Rõõmsalt põlluteel jooksime,
kirjuid liblikaid püüdsime,
lõhnas rukis ja rukkilill,
kõlas lõbusalt karjakell…
Juta Nõmme "Koduküla"

Mõttest teostuseni: Omedu küla - värvikas minevik, lootustega tänapäev

Omedu küla asub Eesti suurima siseveekogu kaldal, on nagu auväärne positsioon? Inimasustus terves maailmas on ju tihedam rannikutel? Tõenäoselt on siingi elatud ligi tuhat aastat juba. Esimesed kirjalikud dokumendid pärinevad ju 16. sajandi lõpust, elanike arvu pole mainitud, küll aga, et viiendik oli venelasi. Sõdade ja taudide tõttu peredearv vähenes 1638-ndaks aastakspoole võrra, on täheldatud ürikus. 1851. aastal olnud külas 11 venelast ja 203 eestlast. Hiilgeaeg paistab olema siis, kui Omedus oli lauavabrik, 1923. a. ajakirjanduses leidus fakt, et seal töötas üle 200 töölise kahes vahetuses ja aasta hiljem küll, et vaid 120. Olid rahvarohked ajad, kui praeguseks meenutab olukord Mati Undi lühijutul põhinevat Veiko Õunpuu filmi "Tühirand"... Praegusel ajal elab Omedus 62 inimest.

Tänu Leida Jõgi ja Hele Ellermaa ettevõtlikkusele sai teoks käesolev väike raamat. Mind kui suhteliselt vaba inimest paluti abiks materjali kogumisel. Olen lähikülast Raatverest, siin ligi 40 aastat elanud, aga minu mehe vanaisa oli teatud aja Omedus poodnik, mingi seos on olemas! Külastasin Omedu põliselanikke ja paljud neist olid väga jutukad ja huvitatud, et olnu leiaks kajastamist. Juhtus ka nii, et eri inimesed mäletavad sama asja erinevalt. Nii võib üleskirjutatud mälestustes esineda vastuolusid, aga mälu juba on kord niisugune. (Seda näiteks väidab Helga Nõugi oma mälestusromaanis "Valetaja"; et kõik ei pruugi ega saagi õige olla, mälu ei suuda üksühele salvestada!) Mõni väike faktiviga ei olegi oluline, tähtis on üldine pilt. Lõikasin "kasugi" neilt käimistelt, peale kohvi sain Laine Maasingult ilusa puhma märtsikellukesi, mille oma maja juurde ümber asustasin, Adeelelt paar vana fotot, mis kujutavad Raatvere küla inimesi, Elvilt foto, kus peal tema kodulähedane Kalevipoja kivi.

Kolmel korral uurisin Tartu Kirjandusmuuseumi materjale. Seal on lahke personal ja palju huvitavat, mis jäädvustatud küll kirjalikult, küll helikandjatel, rahulik miljöö. Meie kandi tunnustatud uurija Mall Hiiemäe loovutas mulle kingitusena ühe eksemplari "Vainoköiest", mis on tema koostatud ja ilmunud "Loomingu" raamatukogus 1974. aastal. Ta pühendas selle Selma Lätile, kes oli teinud suurt tööd siinsete paremate jutustajate väljaselgitamisel, pajatuste kogumisel ja jõudis ka osa tekste selle väljaande jaoks komplekteerida, aga saatus ei lubanud tööd lõpetada. (Jutuks olev folklorist oli Omedust pärit Vaido Paju ämm). Ise lugesin lood läbi ja leidsin, et vaid kaks neist puudutavad Omedu inimesi.

Aliide Õunap oma jutustuses "Kärtsu Joosepi palvetund" räägib Assikverest pärit Joosepist, kes tegi palvetundi, kuhu ka Omedu rahvas käis. Ja poisikeste kamp, kuhu võisid ka Omedu omad kuuluda, teinud paha nalja: värvinud Joosepi valge papaaha nõega mustaks, kasuka käise sisse lasksid tökatit, valge kõhna hobuse värvinud negrussiiniga mustaks, nii et palvevend hakkas kisendama, et vanasaadan vahetanud ära tema hobuse... Sest ajast ei tulnud enam palvetundi pidama, muidu käis iga nädal ja aastaid! Kalju Villiku "Pajuistutamise" jutus Rannamõisa härra tuli mõttele ümber mõisa mõned pajud istutada. "Suatsi siis muanamehe Õmeduss näid õtsma." Rääkis seda sepale, kes kohe "hakkas Õmedu puale astma". Too tahtis jälle härrale vingerpussi mängida,

õpetas muanamiist: "Kui härra küsib, kuda pajusid issutata, siis ütle, kästi egä paju alla mua sisse paksult kaaru raputata. kaarad hakkavad mua siis idänemä ja hoiavad mua koheda, siis lähäväd kindlass kõik kasvma." No härra käskiski tallimehel kaks hiad kotti kaaru pajuistutajatele viia, mis aga sala maha müüdi ja tehti head liigud, viinaklaasi tõstes öeldi: "Tere, kaaraterä!" Rannamõisas kasvavad põlispajud on siis Omedu "taustaga"... Pajatustest saab järeldada, et ükskõik, kui raske vanasti töö oli, ja see oli seda füüsiliselt ja ka aeganõudvam, nali kuulus alati igapäevaelu juurde. Meelsamini tehti krutskeid nende inimeste kulul, kes olid kergeusklikumad, nii on see siiani.

Inimesed kipuvad tänapäeval maalt linnadesse ja sealt edasi välismaale. Ei ole paika, kus tead, et esivanemad on seal põlvkondade vältel elanud. Ometi on hea, kui on niisugune koht, oma koht. Koht, kuhu tahetakse tagasi, olgu siis või perioodi. Loodetavalt on Omedu niisugune paik, kuhu need, kes siin kunagi on elanud, leiavad võimaluse ja soovi uuesti tagasi tulla. Ja ka need, kelle kaugemad põlved siit pärinevad, ei kaota Omedu küla vastu huvi.

Eha Nõmm

Omedu küla ja Peipsiveere ajaloost ning elust-olust

Meie küla esmamainimine ürikutes 1590. aastal nimega **Ommieden** (EE,7,1994).

Aliise Moora uurimuse „Peipsimaa etnilisest ajaloost: Ajaloolis-etnograafiline uurimus Eesti-vene suhetest“ (Tallinn, 1964) järgi võis 12.-13. sajandil asustus Omedu kandis olla, sest muuseumi on Kasepäält toodud hoburaudsõlg, mille leiukohas olevat ka luid tähele pandud, mis võis tähistada muistset matusekohta.

Kõige varasemaks teadaolevaks ürikuiks, mis sisaldab andmeid selle rannaosa asustuse kohta, on 1582. ja 1599. aasta Poola võimude poolt toimetatud revisjonide materjalid. Nende andmetele toetudes oli suurem osa praegusi külasid juba olemas. Peipsi rannas on 1599. a. Poola revisjonis loendatud Laiuse staarostkonda kuuluvate Peipsi-äärsete küladena Lohusuu, Tammispää, Ninasi, Vilusi, Ranna, Piilsi, Kükita, Maa-Kasepää, Omedu (**Omuth**) ja Mustvee küla ja mõis, mille alla tähendatud külad kuulusid. Samad kohad esinevad ka Rootsi 1601. ja 1625. aasta revisjonide aruandeis. Tähendatud kohtades elasid talupojad, kel oli vähe maad ja popsid, kes elatasid endid põhiliselt kalastusest ja kandsid oma koormisi nootadelt kalas või rahas. Nende külade talupojad olid suuremalt jaolt omaaegsete eestipäraste nimedega. Üks viiendik elanike üldarvust olid venelased. Külanimedest peetakse venepäraseks ainult Omedut (murdes Õmedu) – Omuth (vene keeles tähendab jõehauda, mis sobib kõigiti Omedu jõe alamjooksule). Küla elanikud kannavad eesti nimesid ja küla püsib eesti külana.

Sõdade ja taudide läbi said Peipsi rannakülad raskesti kannatada. 1638. aasta Rootsi revisjoni järgi olid rannakülad perede arvult umbes poole võrra väiksemad. Omedu kohta kirjutab revisjon, et Omedu (**Omita**) küla, mis varem oli kuulunud Roela mõisa alla, 1625. aastal aga Laiuse mõisale, öeldakse 1638. aastal, et seal asuval Omette Reynul, Karkaya Marttil ja Karkaya Pehtzil ei ole maad, vaid üksnes rand, millest nad elavad. Omedu küla ja jõega lõppes ordu Laiuse ametkond, lõunapool asusid Tartu piiskopi valdused.

1828. aastast pärinevad andmed Omedu küla kohta, et külas oli üks venelaste maja 130 elaniku kohta. 1851. aastal oli külas 203 eestlast ja 11 venelast.

Talude ostmine algas 1853. aastal, 1883. a. oli Omedus 2 talu, 1887. a. 5 talu.

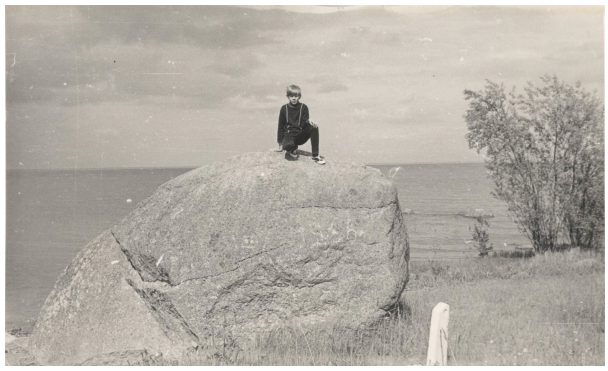

Muinasleiud

Leitud kiviajast silmaga kivikirves Jüripiitri talu maast ja luust ahing jõe paremalt kaldalt metsavahikoha ja jõe vahelt.

Kalevipoja kivi

Selle suure kivi - Rookivi - on Kalevipoeg visand. Hunt murd lammast või kitse, ja [Kalevipoeg] Vene poolt küljest visand. Kui jää

ajas kivi, vaatasime, noh, mõni aasta tagasi, kas need hundi ja lamba luud one alles. Siin on Kalevipoeg hulkund ja neid sõdasid pidand. (ERA II 14, 585 (10) < Kodavere, 73 Ranna v., Omedu k. - P. Ariste < Otto Mägi, a. (1929).

Peipsiveerest üldisemalt

Koguteoses Tartumaa (1925) on kirjutatud: Kodavere kihelkond asub kitsa kooldusvööna Põhja-Tartumaa idaserval vastu Peipsi järve, mis teda piirab, alates Omedu jõe suust kuni Koosa jõe suuni, kaarena 44,3 km pikkuselt. Maismaal puutuvad Kodavere kihelkonna piirid kokku Torma, Maarja-Magdaleena ja Tartu-Maarja kihelkonnaga. Pindala oli 505,2 ruutkilomeetrit, valdu oli 6: Ranna, Pala, Kokora, Alatskivi ühes Peipsi-äärsega ja osa Kavastu ja Saare valda. Talusid oli 670, 38 kauplust, 2 ühispanka, 2 apteeki, 19 rahvakooli, 52 seltsi ja ühingut, 3 vaestemaja, 2 postkontorit ja 3 postiagentuuri. Veeteede pikkus oli 47,2 km, maanteede 158,8 km, kivisildu 1, puusildu 18 ja 1 parv Omedu jõel.

Kihelkonna absoluutsed kõrgused on 30 ja 102 m vahel. Omedu jõe luhapealne on üks madalamaid kohti 31 m ja kõrgemad Lindametsa 102,3 m vaar.

Köögiviljakasvatus

Teerajajaks tuleb pidada järve lääneranna vene asukaid. Arheoloogiliste uurimiste ja ürikute andmete põhjal teame, et Venemaal kasvatati mitmesuguseid köögivilju juba 10. sajandil. Novgorodist on leitud 10. sajandist pärinevaid kurgi- ja kõrvitsaseemneid. 14. sajandil on teateid porgandi, herne, aedoa ja tilli kasvatamisest. Peipsimaal kasvatati 19. sajandi II poolel peamiselt sibulaid ja sigureid. Sigurikasvatamine laienes sedamööda, kuidas linnades levis kohvijoomine. Kurgikasvatus algas Peipsi ääres suuremas ulatuses enne II Maailmasõda.

Kalapüük

Rannas elavatest eesti talurahvast läks ainult väike osa täiesti üle tööonduslikule kalapüügile, suurem osa aga ühendas vanal viisil kalapüüki maaviljelusega. On andmeid, et Omedu kalurid on käinud kaugetel püügiretkedel, mis ulatusid sageli kuni Laadoga järveni. Alates 19. sajandi 30-ndatest aastatest, kui Peipsil kalasaak vähenema hakkas, alustasid Peipsi kalurid kalapüüki ka Eesti, Liivimaa ja Peterburi kubermangu väiksematel järvedel, Omedu kalurid olevat püüdnud Saadjärvel ja Kuremaa järvel, viimase ääres mäletatakse, et seal käisid Peipsi kalurid Omedust, Mustveest ja Kallastelt mõisa kutsel kolmel talvel ja tõmbasid noodaga järve 3-4 korda läbi. Ka naised käisid meeste paarilistena mitte ainult kergemal suvisel püügil, vaid ka raskel talvenoodal. 1955. aastal meenutas, tollal 75- aastane, Amalie Mägi, kuidas ta käis sajandivahetusel palgalisena lihavõttest jaanipäevani noodapüügil Saadjärvel. Kaks meest olid nooda peremehed, tema abiliseks, sai selle aja eest 24 rubla palka.

Tindikuivatamise ahjusid oli Omedus mõnel mehel koguni 12 ja rohkem, ahi oli võlvitud laega 2,5-3 meetrit pikk ja 2 meetrit lai. Lagi oli ehitatud erilistest tellistest, ahjude vahe oli 75 cm. Ühte ahju läks 3 puuda tinte.

Palgiparvetamine ja lauavabrik

Peipsi vesikonna parvetustööde ulatus ei olnud suur, kuid näiteks 1909. aastal parvetati Omedu jõe kaudu kuni 27000 palki ja 200 kantsülda puid. Kodavere kandi metsi peeti üheks tähtsamaks põletuspuude ja palkide saatjaks Tartu linnale. Jõesuudmete lähedastes külades, kuhu metsast puud kokku tulid, leidsid paljud mehed ja naised lisateenistust küttepuude veest väljavedamisel, lõikamisel ja lotjadesse laadimisel. Omal ajal oli aktsiaselts „Silva“ Omedu Puupapivabrik ja Lauavabrik Kodavere kihelkonna üks tähtsamaid tööstusettevõtteid.

1923. aasta 5. juuli "Töörahva Hääl" kirjutas tööliste elust Kasepääs: Omedu lauavabrik töötab üle 200 töölisega ja kahe vahetusega. Töötingimused on viletsad, sest palka makstakse naistöölistele 10-15 marka tund. 8-tunnist tööpäevast ei ole juttugi.

1924. aasta 18. juuli "Postimees" kirjutas tulekahjust Omedus: Eile hommikul kella kuue ajal pääsis Mustvee taga "Silva" Omedu lauavabriku katlaruumis tuli lahti. Tulele suudeti niivõrd piiri panna, et katel täiesti rikutud ei saanud ja umbes paari nädala järele uuesti töötama võib hakata. Ka töölised, kes katla rikke pärast tööta peaks jääma, paigutatakse ajutiselt teiste tööde peale, nõnda, et keegi tööta ei jää. Omedu vabrikus töötab umbes 120 töölist." Võime järeldada, et 20 sajandi algul oli Omedus rahvarohke, et isegi nii suur ettevõte sai olla käigus.

Tööd saadi ka vooriskäimisega s.o. kaubaveoga, mis toimus põhiliselt talviti. Kaubitseti aedviljaga, kord müüdi kala, kord põletuspuid või katuselaaste, selle kõrval ka tökatit ja ühtlasi osteti ning müüdi edasi vilja ja loomanahku.

Omedu parv ja sild

Raamatust „Jõgevamaa pärand-kultuurist“ lk. 34 pärinev tekst Omedu parve kohta: Vaatamata Peipsi ranna põllupidajate korduvatele kaebustele ja palvetele, mida nad esitasid nii maavalitsusele kui teedeministeeriumile, jõuti silla ehitamiseni samanimelise jõe Peipsisse suubumise kohta alles 1957. aastal. Parv oli ajale jalgu jäänud, sest Tartu-Mustvee 1. klassi maantee jaoks võimaldas see liiga väikest kandevõimet ja oli ka tehniliselt riskantne. 1935. aastal käisid kohapeal asja uurimas ametnikud nii teedeministeeriumist kui Tartu maa-valitsusest. Nad tegid ettepaneku, et sild tuleb ehitada kohta, kus jõgi kaarega järvele kõige lähemale pöörab. Plaani järgi tuli jõgi selles kohas läbi kaevata Peipsini ja vana jõesuuesulgeda. Sellest tuli konflikt kohalike kaluritega, kes 1936. aastal esitasid selle vastu protestikirja, millel oli mitusada allkirja. Nende väitel jätnuks uus liikluskorraldus Kallaste-Mustvee 25-kilomeetrise rannaala ilma hädasadamata, kuhu tormi ja merehäda korral võiks varju minna, sest sillaalaune poleks purjepaatidega läbitav.

Sulev Kaasik kirjutab ajalehes Vooremaa ilmunud loos „Kuidas elati Peipsi kaldal Kasepää külas“: „…Üle Omedu jõe vedas inimesi ja hobuveokeid, aga hiljem ka autosid parv. Omedu pool jõge asus Otsa kõrts, kus elas ka parvemees ühes toas. Sinna oli riputatud traadi külge kell. Kui traati Kasepää poolselt kaldalt tõmmati, helises kelluke ja parvemees oligi teavitatud. Parv liikus edasi-tagasi üle jõe piki vastaskallastele kinnitatud trossi. See jooksis parvele kinnitatud püstiste torurullikute vahel ja nende vahele paigaldatud veererulliku peal. Inimesed haarasid trossist kinni ja keharaskust tahapoole kallutades surusid parve vaikselt vastaskalda poole liikuma. Parvemeestel oli trossist haaramiseks ka puust ristsälguga pruss. Parvele mahtus korraga 4 hobuveokit. Parve kandejõud oli ikka nii suur, et sellega veeti üle ka GAZ-tüüpi veoautosid. Siiski mäletan sõjajärgsest ajast juhust, kui veoauto parvelt mahasõitmisel ei oodanud vist korralikku parve kinnitamist

maabumissilla külge, tõukas maale sõites parve kaldast lahti ning vajus lõpuks jõkke vee alla. Siis organiseeriti külamehed kokku, valmistati palkidest pöörik, trossiots kinnitati vee all auto külge ja venitati see kaldale tagasi. Kollektiiv on ikka olnud vägev jõud ja mitu pead on mitu pead“.

1935. aasta 23. oktoobri Postimehe numbris on juttu sellest, et Omedu jõel pole senini silda, ehkki jõgi asub 1. klassi maanteel. Väike parv ei suuda ülesannet täita, parvel on tihti õnnetusi juhtunud, seetõttu on alalised parve kasutajad saatnud teedeministeeriumisse märgukirja, milles palutakse silla ehitamist. Esimene sillaehitusplaan 1935.–36. aastal jäigi katki, kuna selle käigus taheti vana jõesuue sulgeda ning rajada uus.

Omedu sild üle Omedu jõe, ehitati 1956-57 ENSV ATMM projektgrupi (insener T. Remmelt) projekti järgi senise parve asemele. Eesti sõjajärgses sillaehituses sageli kasutatud gerbertalasüsteemis kolmesildeline monoliitraudbetoonist sild (silded 17,5 + 22,7 + 17,5 m, kaldakonsoolid igaüks 6,5 m), mis tänu massiivsete kaldasammaste puudumisele sobib hästi lamedasse, madalate jõekallastega maastikku. (Hubert Matve Eesti arhitektuur IV)

Omedu silla ulatuslik remont toimus 2009. aastal, ehitus- ja remonttööde omanikujärelevalve teenust ning tööprojektide ekspertiisi teostas AS Ramboll Eesti. Lõuna Teedekeskuse Jõgeva maakonna sildade remonttöid teostas Skanska EMV AS, kaaspakkujaks Skanska Infra OY. 69 meetri pikkuse silla remont läks orienteeruvalt maksma 7,2 miljonit krooni. See oli liiklejatele ebamugav aeg, aga remonditud sild on ilusam ja ohutum.

Jõesuudmes on kaks kaid kalalaevade jaoks, piirivalve paadisild ja vaatlustorn ning puhkekoht.

Omedu kool

Esimesed andmed kooli kohta leiduvad 1766. aasta kirikuvisitatsiooni andmetes, kus on märgitud, et avati kool Omedus 10 õpilasega, ka 1775. aasta visitatsioonis kooli õpilaste arvuks 10. Samal ajal kontrolliti ka kodus õppivate laste lugemisoskust ja hinnang oli hea, kodus õppivaid lapsi kooliõpilaste nimekirja ei arvatud. 1786. aastal normeeriti kooliõpetaja palk: kuus vakka rukkeid, viis vakka otri ja neli puuda soola.

Koolielu elavnes 19. sajandi algul. 1804. aastal alustas Kodaveres teenistust pastorina Jakob Wilhelm Evert, kellest sai aktiivne koolide eest võitleja.

1810. aastast on andmeid, et Kodavere kihelkonnas oli 19 kooli, neist Omedus üks, koolmeistriks Jaagu Tooma Jaan, õpetas lastele lugemist, katekismust, laulmist ja piibli salmisid.

1816. aastal kehtestati koolikohustus kõigile lastele. Omedu kooli kohta kirjutati: kuulus Roela mõisa alla, koolimaja oli heas seisus, koolmeistriks Kingsepa Hindrik, kes oli õpetaja Omedus 1810-1818. 1819-1823 oli õpetajaks Putto Tõnno, 1824 Jaagu Tooma Jaan, 1825 Mardi Tõnno Elias, 1830 Elias Peter, 1831-1838 Mihkel Rosini.

1834. aastal andis Evert aru kihelkonna õpilaste oskuste kohta. Oskavad õigesti ja selgesti veerida ja lugeda. 1 x 1 soravalt, katekismust ja kombeõpetust, tuntud laulude sõnu ja kirikulaule koraalipäraselt laulda. 1833. aastal alustatud kirjutamise ja arvutamise õpetamist.

1840-ndatel aastatel algas piirkonnas majanduslik langus ikaldusaastate ja epideemiate järel, vähenes elanikkond, meeleheitel vahetati usku. 1834. aastal möllas kõhutõbi, 1840. aastal oli Peipsiäärsetes külades suur üleujutus ja üldine näljahäda, õpetajaks oli sel aastal Tõnis (Tõnno) Annuk. 1860-1865 oli õpetajaks Otto Simson, 1865-1875 Jakob Annuk, 1875 Karl Annuk, 1875-1880 Jakob Orav, 1880-1886 Johannes Lindpere, 1886-1891 Friedrich Mets.

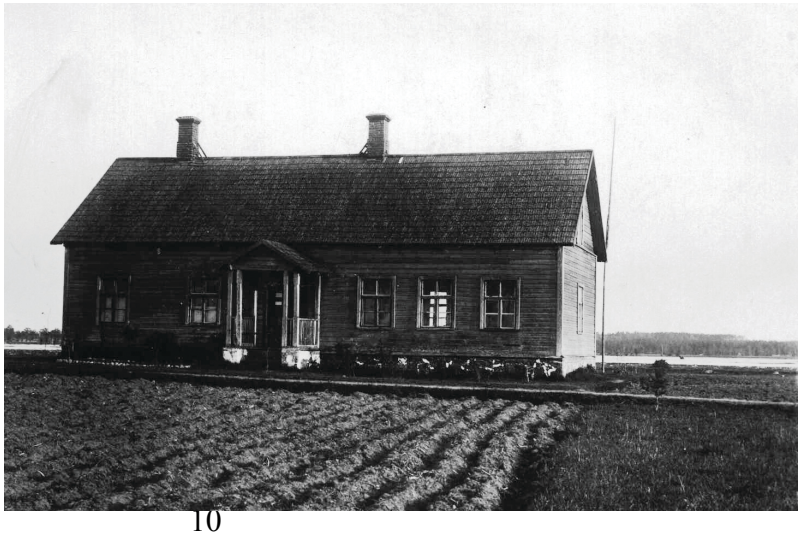

Ajalehe Wirulane teatel pidi uus koolimaja ehitatama juba 1885. aastal, ent Oleviku teatel õnnistati uus kool koos palvemajaga sisse 1889. aasta 11. oktoobril: *Pühapäeval, 11. oktoobril 1898. aastal õnnistati Kodavere kihelkonna Õmedu uut küla-koolimaja (ühes palvemajaga), mis väga ruumikas, puust ehitatud. Pääle õnnistamise oli suur pidusöök osavõtjatele võerastele. Lõppeks oli tants pasunakoori mänguga.*

1891-1892 oli õpetajaks Jüri Suik, 1892-1893 August Grossberg, 1893-1894 August Ernits, 1894 August Liiv, 1895-1904 Paul Õunap (Aunapuu), 1904-1908 Jakob Sudak, 1908-1914 August Grünverk, 1914-1917 Johannes Reinman, 1917-1940 Aleksander Martensoo (Martinson).

1922/23 õppeaastal töötas 3-klassiline algkool 31 õpilase ja ühe õpetajaga.

1944-1945 oli õpetajaks Jakob Peep, 1945- 1949 August Kalme, õpetajate nimedena on õpilaste mälestustes nimetatud veel Vase, Meos, Kirss, Gustel Sihverman, Paul Pall, Meeta Vooder, Luise Pärn. Viimasteks õpetajateks enne kooli sulgemist olid Juta Nõmme ja Viktor Lillevel. Kool lõpetas tegevuse 1963. Pärast kooli sulgemist hakkasid külaelanikud koolimajas laulukooris käima, pidusid korraldama, rändkinos käima.

Vana koolihoone tunnistati 1997. aastal ajaloomälestiseks.

1999. aastast tegutseb koolimajas külaselts. Koolimajas toimuvad kord kuus jumalateenistused.

20. oktoobril 2007 toimus Omedu endise koolimaja välisremondi lõpetamispidu, maja õnnistas Kodavere koguduse õpetaja Raigo Ojamets.

Internetis leidub Balti riikide ja Skandinaavia üldgeograafilise kooliseinakaardi saatuse lugu. Sellel on esitatud nii reljeef kui ka halduspiirid. Kaart pärineb Omedu koolist, mis likvideeriti 1963. aastal. Ott Kurs oli seotud selle kooli likvideerimisega ning päästis selle kaardi minemaviskamisest ning tõi selle 1970. aastate keskel geograafia kateedrisse. See kaart on üks vähestest säilinud eksemplaridest Eestis.

Omedu külanõukogust arhiivimaterjalide põhjal

13.09.1945 moodustati Tartu maakonna Kasepää vallas (13.09.1945 - 07.06.1049) Omedu Küla Töörahva Saadikute Nõukogu Täitevkomitee, mille administratiivkeskus asus Omedu külas. Tartu maakonna Saare valda kuulus külanõukogu 08.06.1949 - 30.09.1950.

1950. aastal arvati Omedu külanõukogu Mustvee rajooni (01.10.1950 - 17.07.1954)

Külanõukogu esimehed olid: Arnold Tooming (08.02.1948 - 14.10.1948), Aleksei Amelkin (15.10.1948 - detsember 1950), Richard Mägi (jaanuar 1951 - aprill 1952), Jakob Jõgi (mai 1952 - detsember 1953). 1954 aasta kohtaandmed puuduvad.

6.01.1948 kell 17.00 alanud koosoleku protokollist: 19-st külavolinikust kohal 10.

Päevakorras metsavarumisplaani täitmine. Korraldada 11.01.1948 pühapäevak. Tagada, et kohal oleksid kõik komnoored ja metsaveo ja raie kohuslased. Kuni mai kuuni oli kokku 15 koosolekut.

1949. aasta külavolinike valimiste loetelu:

- 12 inimese poolt valiti külavolinikuks Elmar Mölder. Koosolek toimus Paul Nõmme juhatusel tema ruumides, sekretäriks oli Jakob Jõgi.

- 12 inimese poolt valiti külavolinikuks Adeele Kallaste, asetäitjaks Aksel Kallaste. Koosolek toimus August Kallaste pool ja juhatajaks oli Josua Mägining sekretäriks Milli Oja.

- 12 inimese poolt valiti külavolinikuks Ella Rosin, asetäitjaks Voldemar Jõgi. Koosolek toimus Joosep Rosina pool, juhataja oli Klemets.

- 15 inimese poolt valiti külavolinikuks Linda Kalme asetäitjaks Hilda Jõgi. Koosolek toimus Gustav Jõgi pool.

- 10 inimese poolt valiti külavolinikuks Jenny Mägi, asetäitjaks Salme Lümat Leonhard Mägi soovitusel. Koosolek toimus Liisa Mägi juures, juhatas Paul Mägi ja sekretär oli Leo Palm. Üldse valiti 10. 01.1949 15 külavolinikku. Teised olid Kasepää külast.

Omedu küla elanike statistika

Aasta	Naisi	Mehi	**Kokku**
1959	-	-	**227**
1970	-	-	**192**
1979	89	76	**165**
1989	74	59	**133**
2000	62	49	**111**
2013	42	20	**62**

Omedu ümbruse loodus ja olud

Omedu küla asend on väga omapärane, sest küla on ümbritsetud vetest, asub Omedu jõe ja Peipsi järve vahel. Peipsi, Eesti-Vene piirijärv, mis on Euroopa neljas järv pindalalt, isegi ilma Pihkva ja Lämmijärveta. (Peipsist suurema pindalaga on Laadoga, Äänisjärv ja Vänern.) Peipsi veetase on merepinnast 30 m kõrgemal, vee läbipaistvus 2-3 m. Järve suubuvad umbes 200 jõge või oja, suurim neist Suur-Emajõgi. Ainus väljavoolav jõgi on Narva jõgi. Peipsi suurim saar on Eestile kuuluv Piirissaar. Peipsi põhjarannikulon Eesti pikim supelrand, ligi 40 km.Peipsi pindala on 3555 km², millest Eesti territooriumi koosseisu kuulub 44 %, Vene Föderatsioonile 56 % järvest. Peipsit loetakse madalaks järveks, keskmine sügavus on 7,1 m ja kõige sügavam koht on 15,3 m Lämmijärve vagumuses Mehikoorma lähedal. Järve kogupikkus on 143 km, laius 48,8 km.

Omedu jõgi saab oma vee kahest jõest, Kääpa ja Kullavere jõe ühinemisest kuus kilomeetrit enne Peipsisse suubumist. Eesti Entsüklopeedias on kirjas, et Omedu jõgi on Kullavere jõe alamjooks Kääpa jõe suubumiskohast alamal. Omapärane oli vanasti ka loomapidamine selles veekogudega ümbritsetud sopis, sest tihtipeale jäi osa talu maid jõe paremkaldale. Seetõttu tulimõnedes majapidamistes ka karjatada üle jõe jaheinagi seal teha ja kuidagi see ka vasakkaldale vedada. 1980. aastail rajas Kirovi-nimeline kalurikolhoos Omedu jõe äärde kalakasvatusmajandi (hoonestu arhitekt Ado Eigi), mis 1990-ndail lõpetas tegevuse.

Raamatus "Eesti jõed" (A. Järvekülg, 2001) on pikemalt Kullavere jõest, mis algab Sadala alevikust ja kogupikkus on 53 km. Algusosas voolab see Koimla ehk Sadala-Rääbise hiidvoore ja Vaiatu voore soises vagumuses, Vaiatu külas läbib paisjärve. Edasi möödub jõgi Tõikvere külast ja Rääbise asundusest, jätkates voolamist Kallivere soos Voorel teeb jõgi voorte tõttu mitu järsku looget. Veija külas on jälle paisjärv, sealt 4 km kaugusel möödub jõgi paremale kaldale jäävast Ruskavere külast, siis jääb kallastele mets. Murru küla juures teeb jõgi 3 km pikkuse lameda looke, jõe kaldale jääbki kalatiikide kompleks. Enne Peipsisse jõudmist moodustab laia järvetaolise sopi - järvlõuka, mis kujutab endast kunagist Peipsi lahte, on järvest eraldatud 100-200m laiuse liivavalliga.

Kalastikukoosseisu järgi leiab autor, et jõe ülemjooks on kalavaene haugijõgi, keskjooksu ülemine osa särje-haugi ning keskjooksu alumine ja alamjooksu ülemine osa särje-ahvena-lutsu jõgi. Peipsi on üks kalarikkamaid järvi terves Euroopas. E. Pihu andmeil esineb Peipsis 36 kalaliiki. Põhilised tööonduskalad on peipsi tint, rääbis, ahven, haug, latikas (kasvab kuni 5,5 kg raskuseks), kiisk, särg, luts, peipsi siig; vähem leidub linaskit, koha, vimba, säinast, angerjat, kokre, nurgu, viidikat, tõugjat, rünti, säga, tirba, roosärge, harjust. Juhuslikult on püükides ojasilmu, lepamaimu, võldast, mudamaimu, vingerjat jt.

Järveuurija Aare Mäemets on leidnud, et vaatamata sadade kilomeetrite pikkusele rannajoonele on see veekogu ikkagi eestimaalaste elust kõrvale jäänud. Isegi lähedal elavate inimeste jaoks oleks Peipsi järv "justkui nurga taga, kuhu liiga tihti ei kiputa." Omedu küla inimesed, kellest paljud otse järve kaldal elavad, on vähemalt silmsidega järvega seotud, aga kui tähtis kellegi jaoks järv on, teavad nad ise. Elanikkond väheneb siinkandis,oleme ääremaastumas. Eks jää siis kalastajaid ja suplejaidki vähesemaks? On olnud aegu, kui Peipsit kasutati veeteena ja meie kandist sai Tartusse laevaga sõita! On olnud "Omedu" nimeline laevgi, veel 1968. a. sõitmas! Peipsis, kui avaras ja tugeva lainetusega hiigeljärves ei ole eriti rohket taimestikku. Taimestik puudub õige suurtel aladel loode- ja põhjakaldal, mille liivarand suplejaid meelitab. Siiski on Peipsi järve taimestik erakordselt liigirikas – selles leidub 66 liiki taimi. Sellele arvule võib veel lisada ligi 20 liiki üleujutatavatel aladel kasvavaid kalda- ja sootaimi. Teiste taimede seas kasvab Peipsis ka hulk haruldasi veetaimi, nagu näiteks väike konnarohi, väike penikeel, vesi-naaskelleht, mõru vesipipar, punakas penikeel, ahtalehine penikeel, muda-lahnarohi, ujuv-jõgitakjas jt.

Paul Ariste on oma päevikus maininud, et: "Yldse on Kodavere ja Torma vahel siinkohal kõva piir. Omedu jõgi ei tee yksi raskusi ülepääsuks paigast teise, vaid kogu rahva laad, keel, vanavara ainestik jne. on kummalgi pool jõge isesugune." Kindlasti pidas ta silmas, et Omedu jõgi oli kahe kihelkonna piiriks.

Liigirikas on Peipsi vetikatefloora, millest Reet Laugaste on leidnud üle 800 liigi. Peipsi zooplankton on rikkalik ja selles leidub rohkesti haruldasi zooplanktereid. Üsna rikkalik on ka järve põhjaloomastik.

Ü. Pedossaare andmeil on Peipsi üsna linnurikas järv. Siin on nähtud üle 100 liigi vee- ja soolinde. Neist on pesitsejaid ligi 40 liiki, arvukalt esineb ka toitekülalisi ja läbirändajaid. Pesitsejatest leidub enam naerukajakaid, sinikaleparte, tuttpütte, kõrkja-roolinde, tiigiroolinde ja rootsiitsitajaid. Esinevad lauk (vesikana), ruik (rookana), tait (tiigikana), mustviires, väikekajakas, vihitaja jt. Haruldastest lindudest väärivad märkimist rääskpart, väikehüüp ja hüüp. Rände ajalvõib näha suurte parvedena laululuiki, palju turrvarte, rabakanu jne.

Aare Mäemetsa kogumikus "Eesti NSV järved ja nende kaitse" on süüvitud Peipsi tähtsusesse läbi aegade, kust pärineb järgmine lõik: järv on andnud rahvale toidust, olnud ühendustee, kujunenud idapiiriks, olnud korduvalt rindejooneks ja ägedate lahingute tallermaaks, alates kuulsa Jäälahinguga 1242. a. ja lõpetades heitlustega II maailmasõjas 1944. a. Paljusid Peipsi ääres leiduvaid kive seostab folkloor Kalevipoja tegudega, Kalevipoja ehitatud sildu olevat Peipsi kaldail viis. Arheoloogid on leidnud Peipsi äärest jälgi muistsete kalameeste tegevusest juba keskmisel kiviajal. Nooremast kiviajast, mis algas umbes 3000 aastat e.m.a., on teada ka asulakohti (Akali, Kullamägi) Peipsisse suubuvate jõgede kallastel. III aastatuhande teisest poolest alates on Peipsi ääres jälgi kammkeraamikakultuurist, mis oli levinud soome-ugri hõimude hulgas. III aastatuhande lõpul on siinsetele aladele ilmunud ka indoeurooplased, balti rahvaste kauged eellased, venekirveste ehk nöörkeraamikakultuuri esindajad, kes hiljem on kohalike hõimudega ühte sulanud. Peipsi on kaua aega olnud soome-ugri rahvaste asustusala sees, mistõttu slaavi hõimud on hakanud veekogu nimetama “tšuudide” järgi (Tšudskoje ozero). I aastatuhande teisel poolel jõudsid Peipsi rannale Dnepri ülemjooksu slaavlased – krivitšid ja sloveenid, kelle asustusala sel ajal Peipsist ida pidevalt laienes. Umbes 12.-13. sajandil, kui ida pool Peipsit olid laialdaselt levinud juba slaavlased, siirdus osa vadjalasi idast väheviljakandvatele aladele Peipsist põhja pool. Peipsi läänekalda ulatuslik vene rahvusest asustus kujunes põhiliselt alles 18. sajandi lõpul ja 19. sajandil.

Eelneva järgi otsustades elavad omedulased väga huvitavas ja tähtsas paigas.

Omedu Külaseltsi ajaloost ja koostatud projektidest

20. veebruaril 1999. aastal toimus endises Omedu koolimajas Omedu külaseltsi asutamiskoosolek. Sellest võtsid osa: Leida Jõgi, Linda Jõgi, Hele Ellermaa, Milli Oja, Aino Martensoo, Maie Eisen, Maie Paju, Heldi Luts, Meeta Pajo, Linda Mägi, Juta Nõmme, Irja Nõmme,

Kalev Kalme, Aarne ja Galina Roio, Mihhail Guž. Seltsi juhatusse valiti Leida Jõgi, Hele Ellermaa ja Maie Paju. Seltsi põhikiri kinnitati ja võeti vastu 20.02.1999. aastal, kandeotsus äriregistrisse kandmiseks tehti 17. mail 2000 Tartu Maakohtu registriosakonna poolt. Hele Ellermaa initsiatiivil alustasime igakuiste jumalateenistustega, mida on siiani läbi viinud Kodavere koguduse õpetaja Raigo Ojamets.

Endine kooliväljak oli selleks ajaks juba võssa kasvamas. 2003. aastal tegime projektitaotluse Kohaliku Omaalgatuse Programmile, et korrastada külaväljak. Puhastasime ala võsast ja tasandasime, külvasime muru. Sama projekti käigus ehitasime kiige ja istepingid.

Peipsi piirkonna koostööprojekti käigus sai väljaku äärde ehitatud välikäimla ja toodud prügikonteiner.

2005. aastal esitasime Eesti Kultuurkapitalile III külapäeva läbiviimiseks projekti. Ürituse tarvis saimegi 3000 krooni. Nii see lumepall veerema läkski. 2007. aastal taotlesime toetust Kohaliku Omaalgatuse Programmist külaväljakule välimööbli soetamiseks. Saime 21 komplekti pinke ja laudasid. Seda mööblit oleme kasutanud nii külapäevadel kui külaseltsi liikmed oma üritustel. Ka Kalevipoja vee- ja kalafestivalil ja muudel valla üritustel on meie välimööblit kasutatud.

2009. a. ehitasime Kohaliku Omaalgatuse Programmi toel koostöös Kasepää vallaga Tiheda külaväljakule 18 istepinki suuremate ühisürituste tarvis. 2010. a. toimus seal Peipsiäärsete valdade ühislaulupidu. Selleks ajaks oli alustatud ka laululava ehitusega, ehituse esimese etapi toetus tuli Leader programmilt.

2012. a. osalesime koos Kasepää rahvamajaga maakondliku "Memme-taadi" suvepeo läbiviimisel Kasepääl. Toetusraha jällegi Leader programmilt, samuti käesoleva raamatu tarvis.

Oleme tänulikud meie projektide toetajatele, tänu kellele oleme saanud oma koduküla ja naaberkülad muuta ilusamaks ja atraktiivsemaks.

2012. aastal pälvis Omedu Külaselts oma aktiivse tegevuse eest Peipsi piirkonna parima kodanikuühenduse tiitli, mida jääb külaseltsi majja meenutama uhke taies.

Külapäevade lugu

11. juulil 1998. aastal korraldati Omedu koolimaja juures endisel kooli spordiplatsil esimene Omedu külapäev. Algatajateks ja läbiviijateks olid Liia Mägi, Hele Ellermaa ja Heino Annuk. Tookord niitis rohu traktorniidukiga maha Endel Jõgi. Ka lipuvarda meisterdas tema, valis metsast ise latipuu ja vedas traktoriga koju. Püstitada aitasid Kalev Sarapuu kraanaautoga, abiks Liia ja Hele. Lipu heiskasid küla vanimad elanikud Jenny Mägi ja Olga Annuk. Eelnevalt oli tellitud Nõost graniidist mälestustahvel, et jäädvustada kooli olemasolu, külapäeval õnnistas mälestustahvli sisse Kodavere koguduse õpetaja Raigo Ojamets. Tervitas vallavanem Aarne Roio. Koolimaja ruumides toimus naiste käsitöönäitus-müük. Pidu oli ilus, süüdati suur lõke, tantsiti Saare külakapelli helide saatel, mängiti rahvamänge ja veeti köit. Peo lõpetas suur äikesetorm.

2001. a. augustis kirjutas ajaleht Kasepää valla teataja, et Omedus peeti II külapäeva. Toimus see 28. juulil.Külaplatsile oli kogunenud suur rahvahulk, registreerunuid oli 168, aga kindlasti oli tegelikult rohkem. Kaugemad tulijad olid Moskvast ja Helsingist. Avasõnad ütles Leida Jõgi külaseltsi poolt. Jälle heiskasid lipu vanimad, Magda Kalmeja Olga Annuk, sündinud 1913. Jõgeva Maavalitsusest tervitas Mati Jõgi, Kasepää vallast Heiki Post. Liia Mägi rääkis Omedu ajaloost ja esitas üleskutse mälestuste kogumiseks, Reet Laugaste tutvustas Peipsi järve elustikku, lauldi kaasa Virumaa meesteansambli ja lõõtspillimängijatega. Eelnevalt viisime läbi "Kauni kodu konkursi", mille raames külastasid vallavanem Jüri Vooder, Liia Mägi ja Hele Ellermaa kõiki majapidamisi. Hele koostas fotodest albumi. Kümme kaunimat kodu said auhinnad. Nendeks olid Mihhail Guži "Mihkli", Valdur Kase "Kase", Hilja Kase "Nõmmekase", Hillar Sooniste „Tamme“,

Andrus Kivi, Ene Everi "Lilleveldi", Endel Jõgi "Tõnura", Linda-Ludmilla Kalme "Siimu", Aivar Kruusi "Siimumetsa", Kristi Süda "Süda" majapidamised.

Ära märgiti järgmised majavaldused: Laine Pannik "Kavala", (eriauhind Pille Pannikule lillepaadi eest), Ahto Jõgi, Kaido Tammi ja Margus Salo "Omedu Liiva", Heino Annuki "Annuki", Koidu Kliimandi "Õie", Liia Mägi "Mägede", Milli-Adele Oja "Võngla", Leila Prunni "Metsa", Ester Küti "Roo", Uuno-Ando Martensoo "Peetrimetsa" ja Maret Voodri-Ene Jaigma "Annuka II" Külapäev kestis õhtuni, 17.30 langetati lipp.

16. juulil 2005. a. III külapäeva puhuks paigutati uus lipuvarras ja maavanem Aivar Kokk kinkis külaseltsile Eesti lipu, mille heiskasid lipulaulu saatel vallavanem JüriVooder ja seltsi juhatuse liige Leida Jõgi. Õnnistas sisse õpetaja Raigo Ojamets. Hele Ellermaa tutvustas vastvalminud voldikut Omedu küla kohta. Külalisi kostitati suitsulatikate, koduõlle, värskete ja soolaste kurkidega.

21. juulil 2007. aastal IV külapäeva ajaks oli valminud Liia Mägi, Hele ja Heikko Ellermaa koostatud Omedu küla koduleht (http://www.omedu.ee/), koolimajas oli vaadata Liia Mägi loodusfotonäitus Peipsist. Esitati külajanti, mille oli kirjutanud ja lavastas Lea Mangulson. Esimest korda esines küla naispuhkpilliorkester Lea dirigeerimisel, Juta Nõmme esitles oma luulekogu „Kaunis maa“, tantsuks esines Torma külakapell. Külapäev jäädvustati ka filmilindile.

2006-ndaks aastaks oli endine Omedu koolimaja saanud 108-aastaseks ja kooliharidust antud Omedus 240 aastat. Pärast 1963. aasta kooli likvideerimist polnud majale remonti tehtud, riigikogu liikmete abiga saadi 25 0000 krooni toetust. Selle toetusraha ja Kasepää valla toel sai majale uue katuse ja aknad, seinad soojustati ja uuendati vooder. 20. oktoobril 2007. aastal oli maja pidulik avamine. Kohal olid: poliitikud Aivar Kokk, Villu Reiljan ja Ülle Rosin, Kasepää vallavanem Jüri Vooder ja külavanem Heiki Post ja Omedu küla inimesed. Maja õnnistati uuesti sisse ja soolaleivapeoks kinkisid poliitikud 10 0000 krooni, millega sai ehitada uue ahju ja renoveerida põrandad.

Omedu V külapäeva kuulutuselt oli lugeda: "Saame kokku 11. juulil 2009. a. kell 13 Omedu külaplatsil koolimaja juures. Veedame koos toredasti aega, heisates lipu, kuulates vallavanemalt uudiseid Omedu küla arendusplaanidest ja Mikk Sarve esinemist teemal "Peipsirahva mõnusast minekust", vaatame Omedu laulu- ja tantsutrupi "Eluõied" etendust "Unenägu" koos üllatusesineja Viive Vingiga. Oleme rõõmsad ja naudime koosolemist, tantsime-laulame Siimusti kapelli saatel. Kehakosutuseks koduõlu ja suupisted."

Omedu VI külapäev toimus 16. juulil 2011. aastal. Tervitasid külavanem Lembit Mangulson, Kasepää vallavanem Jüri Vooder ja naaberkülade esindajad. Õnnistati külapäeva ja mälestati meie keskelt lahkunuid. Esines Nissi pensionäride ansambel "Laululust" Merike Kiiseli juhendamisel, neilt kuulsime möödunud aja laule, paroodiaid ja humoristlikke palu, tantsumuusikat. Esinesid "Eluõied", kuhu kuuluvad aktiivsed külaseltsi liikmed Juta Nõmme, Maie Paju, Lea Mangulson,Aino Martensoo,Maie Eisen, Viia Kalme, Marge Kalda (puudub pildilt), Uuno Martensoo (1937-2011), nad osalevad ka Kasepää rahvamaja ringides. Omedu külavanem Lembit Mangulson ja abikaasa Lea asusid Omedusse elama 20 aastat tagasi, nad on väga hästi sulandunud siinsesse ellu, et ilma nendeta ei kujutaks külaelu ettegi. Palju on seltsi tegevusse panustanud Hele Ellermaa ja tema poeg Heikko, kes hooldab Omedu kodulehte. Helet autasustas Vabariigi president 2007. aastal Valgetähe V klassi teenetemärgiga, ta korraldab pidevalt seltsi elu ja ka käesoleva raamatu materjali kogumise

ja toimetamisega nägi ta palju vaeva. Raamatu koostamise mõtte algatas Liia Mägi. Külapäevadel ja selle raamatu kujundamisel on tõhusalt abistanud Merje Talistu.

Külaseltsi arhiivis on fotoalbumid külapäevadest ja Omedu elanikest. Fotod tehti põhiliselt 15. mail 2011, mil fotogrupi „Hetkepüüdjad“ liikmed Elle Mets, Külli Kolina, Diivi Põdersoo ja Hele Ellermaa Omedu inimesi fotodele jäädvustasid.

2012. aasta veebruaris avati Kasepää rahvamajas fotodest näitus „Omedu inimesed“, sama näitust eksponeeriti ka Mustvee, Kõrveküla ja Vara raamatu-kogudes.

2012. ja 2013. aastal võtsime osa talgupäevast Teeme ära!

Eesti Kirjandusmuusemi varasalvest pärit Omedu lood

(tekstid lühendatud ja kohandatud Eha Nõmme poolt)

Jürra Saksa lugu

Jürra Saks oli uhke ja iseäralik kalamees Omedu külas. Omedu noodaselts rentis tol ajal härralt ka kaugemaid järvesid kala püüdmiseks. Saks oli nooda peremees, mindi Keeri järvele. Hobustega veeti paat ehk vene kohale. Korter saadi üürida ühte tallu järve kaldal, noodamehed pandi saanatuppa, pererahvas ise elas tares. Jürra Saks hakkas vahtma seda peretütart, et kuda teda naiseks saaks, pruudiks. Saksal oli siis polosnik, vana Võnger, kes ütles. "Mis sa tuskad ja käid härra moodu, ega sul kedagi siit välja ei tule!" Saks vaidles vastu: "Mis sina, polosnik, siin räägid, kas sina oma härrada ei tunne?"

Ühel pühapäeval läheb pererahvas kirikusse, aga peretütar jääb koju. Saks plaanib, et nüüd vaja peretütrega juttu ajada. Teeb ennast surmani haigeks, ütleb, et külmavärinad, et saunas on hirmus suitsuving, ei saa olla ja köhib hirmsasti. Peretütar lubab siis Saksal toa sängis lesida, hakkab teda ravima, toob mett ja sibulat, annab kuuma piima juua. Saks ütleb, et ikka külmavärinad üle ei jää, tellib, et Matilde, nii oli tüdrukunimi, tuless sinna tema juure, viskaks sängi veere pikali, siis saab sooja. Matilde teindki nii ja jäi magamagi. Ajalugu vaikib, kuidas või mis, aga kui Saks terveks sai, ütlenud, ise naeratand habeme: "Nüüd on mul ta käes!" Kui kalurid koju jõudsid, tuli Matilda isa Saksa juurde: "Tule võta oma naine ära, seal sul on tegemist!"

Kõik olid külas ärevil, Antsu Mai, see külas kõige ilusam, läks kuulama Saksa käest, kuidas asjalood on. Saks olnd uhke, ütlend: "Kui teada tahate, siis minge pühapäe Kodavere kiriku, siis visatse esimest kõrd ülevalt alla!"Mai läheb kodu, räägib teistele ja kõik sätivad ennast kiriku minema. Jutluse ajal kes maganud, kes ajanud juttu tõisega. Aga kui õpetaja kantslin hakand kuulutama pruutpaari, siis üks toksind ühele ja teine teisele külge, kõik olnud üleval siis. Õpetaja kuulutand: "Abiellu soovivad astu, kuulatakse esimest kõrda, pruut Otepäält Matilde Rosmunde Dorotiine Kruuse ja peigmees Omedust Jakup Nõmm."

Pulmad peeti pruudi pool. Üks noor poiss ollud ka ühes. Poiss ei julgend kambri minna, lähnd tarre, kus kokad süüa tegid. Kokad ütlend: "Noh, poiss, mis sa siin vahid, võta särk seljast maha ja lupsakas välja!" Poiss hirmu täis, jooksnud välja, vahtind aia ääres. Seal tullud vana Võnger ja seletanud, et siin kutsutassegi pintsakut "särk". Lähnd ikka kambri siis.

Siis tulnud pulmaga Omedu peiu poole. Jürra Saks näidanud Peipsi järve, et "Vot kus on minu nurme!" Sealt maamehed vahtnud siis, et ongi tasane nurm, et niisukene sile väli, et kohe taevani kinni. Talvel tulid jo. Aga siis see äi ütlenud: "Nurm on küll tasane, aga saaduhagu ei ole!" Saks öelnud, et "Kõik köiedega vedame heinad kodu, pole hagu vajagi!" Noorikul old juba Villu põues, poosikene muretsetud. Peale tema tuli veel kolm tütart.

Kui Villu oli 19-aastane noormees, mindi jälle sinna tallu püüdma kalu. Seal kõik sugulased,

ämm ja äi nende hulgas. Aga seekord juhtus väga halvasti. Kohalikud talumehed olid pahased, et mõisahärra seda järve rendib, kuhu nende piiridki jooksevad. Pilliroo seest käis pauk ja trehvas Villule. Nii tuldigi surnuga seie Omedu ja peeti matused. Must lipp oli maailma kõrge masti otsas matusemaja juures, ka surnurongis oli see lipp veel ühes. Jürra Saks tööstis end sellega, et kõige noorem tütar Iida, kes laulab kaheteistkümne häälega, peab niisamasugusesse tallu saama, kust ta ema on võetud. Nii saigi. See oli 1905-ndal aastal.

Kavala tegemised

Tema nimi oli Kaarel Mägi, aga Kavalaks kutsuti, et ta niske tükimees old. Tema oli hirmsast vihane, et kuidas iseseisvuse ajal neid kruntisi jagati. Kui kohtus teise selja tagant kõvast hõegasid, siis kohe oli võit sinu! Kavalal olid alati vigurid mängus. Hakkas omale maja ehitama, Kantseleriga kahekesi. Viimase õige nimi oli Lepasepp, jaapani sõja ajal teenis kantseleis, sellest nimi. Seda narriti, et "Sina, tuhmakas, olid seal kantseleis!" Vana Kaval ütles ühel päeval: "Mina olen insinerka, sina oled kantseler, meie seda maja valmis ei tee!" Kantseler vihastas hirmsast, viskand kirve seina ja läind minema. Juba üles laotud seinte eest Kaval raha ei maksnud - kes käskis töölt ära minna!Kui Kaval viletsaks jäi ja vanamehed vaatama tulid, ütles: "Ega mina enne ära ei sure, kui Tamberg ka sureb, siis saavad uhked matused!" Tamberg oli rikas. Ja nii oligi. Ühel päeval olid matused ja orkester läks Tambergiga ees, vana Kaval seal taga.

Vetka Otu nägemus

Vetka Otu oli hirmus jutuajaja. Ta old õitsis hobust söötmas, ja nähnd, kuda kullakasti kaevatakse.Tulnud kaks meest, hobusel olnud kellad kaelas ja hobune olnd nii kui tuli, niikui üks tulekahi, niisugune hele. Mehed kaevanud, võtnud kasti välja ja sõitnud minema. Hommikul näeb, tühi auk maa sees. Aga enne seda juhtumit näinud järgmist nägemust. Et üks mees tulnud suure lepa juurde, olnud lepast pikem. Tema vahtis, ja kuulnud, mees ütles: "Papi-Jaani lehm!" Papil Hallikul olnd üks lehm siis. Otu hakkab vaatama, metskits, old niisukene kirju nagu ubadega ära visatud. Aga suur mees arvanud, et Papi-Jaani lehm. Küll me seda Otuda naersime siis!

Kodukäijatest

Minu kodu lähedal kasvas üks tugev vanaaegne lepp ja kodukäijad käind sinna ümber istumas ja nõu pidamas, kohegi keegi läheb. Otu kuuleb pealt. Üks kodukäija, metsavahi surnud vanamutt ütlend, et mina lähen oma kodu, kus ma elupäevad perenaine olnd ja lähen sinna lehmale selga, teen ta haigeks. Metsavahi pere läheb hommikul lauta, näevad, et lehm mõliseb ja nuusutab, vahib ringi ja tükib mööda seina üles, päris hull ollud. Seal ligidal elas Siimu Kaarel, kes olnd suur nõid, käis öösiti väljas taevatähti ja vaimusid vaatamas. Toodud see Kaarel lehma terveks nõiduma. Kaarel tehnud saltserivett, määrinud lehma üleni ära, ise vahtind ukse poole ja öelnud: "Punase undrukuga vanamoor läks uksest välja!" Luges veel sõnu peale, et: "Kus päevaloled, ole seal öösi ka!" Lehm saanud terveks. Kos mingi häda old, siis see Siimu Kaarel old alati terveks nõidund. See lepp olevat rootsi sõja aegne. Kaks kilomeetrit Kalevipoja lingukivist edasi, Jänese kõrtsi juures on väike maja, lepp on teest järve pool. Sealt natuke edasi on Konnakivi.

Otu kartuliretk

Otu oli üks popsivanamees, kange jahimees, aga kord ei ole tal kartulid old. Läheb künaga Omedu jõge mööda, ütleb kalastajatele, kellest möödub: "Lähen Kaarilt murakid (muredaid) kartulid tooma. Õmal kodo siad vieretavad kartulid mööda õue." Saigi kaks vakka kartulid, lubanud selle eest heinale minna; raha ei õld. Jätab küna sinna, kus poisikesed vibuga kala püüavad, ise läheb metsa. Reekünnapaid otsma, raiduma. Poisikesed võtavad küna ja viivad teisele poole kallast, et nalja teha. Otu vihastas, öelnud: "Äike, kuurat, kos sa õõled, tule leie konnad maha, häävita tattninad ära!" Sidub siis künnapad kaelasalliga selga omale ja kargab siis vihaga kõige riietega jõkke. Jõuab märja riietega koju, vihaselt naisele: "Kuurat, enne õli nälga ahju õtsa pial, nüüd on kargand juba pada sanga piale. Vanamoor, kieda kartulid ära, et saab süäda! Et saab minna Toomarale pulmamajja vaatama, milla sinna pulma saab!" Söönudki kõhu kartulid täis ja võtnud sahhariinivett peale. Jõuab pulmamajja, võtab seinalt vana vikati, ise räägib: "Siin hakkavad pulmad!" Poisikesed käivad kogu aeg kaugelt taga järel. Otu jõuab koju, kui poiskesed võtnud tema vanavikati ja rääkinud: "Siin algavad pulmd!" Otu hakand poiskesi taga ajama, aand nad järve. Otu

öelnd: "Hüva, et mul tarre vistlema minek tuleb, muidu oleks teid kaltsakaid ära uputand, aga laupäeva õhta ei taha seda pattu teha!" Siis saand poisid järvest välja, kaelast saadik olid vees.

Segadus Vaderiga

Noodamehed teevad noota ja võtavad seal viina ka, siis pidi hea kalaõnn olema. Otul vaja seda meest, keda Vaderiks kutsuti. Aga kalamehed mõtlesid, et Otu tuleb neid nõiduma,räägib mõistu, et "vader" on "rebane". Kalameeste tüürimees istub venne tohus (vene otsas). Tohumees oli peremees, peamees kala püüdmisel. See vihastand hirmsast, et tuleb siia rebast kõnelema! Aaa, Otu tahtis seda meest, Vaderit!Tohumees läind noodaseltsiga Otule kallale, peksnud läbi! Otu läind siis vihaga minema ja nõidund: "Rebane reide ja kahle!" ("Reis" on nooda tiib ja "kahl" on nooda pera juures olevad tihked võrgud) Noodamehed lubasid siis teda kõrtsis veel edasi sugeda. Mehed läksid seda noota Ranna mõisa kohta vedama, aga jäigi kivi taha kinni ja rebinud nooda ära.

Juhtumised Omedus

Nüüd külajuttudest ei hoolita, aga vanasti raamatuid ei old, noored inimesed rõõmsad ja rahvas kodu, siis räägiti juttusi ühestteise. Mina olin veike, mäletan tsaarivalitsust. Pühapäeval keegi tööd ei teinud ja olid kõik ilusast riides ja vanad mehed lõid tänaval ratast. Kandis olid käes, olid sõjapiirid, kust üle ei võind minna. Selle kandiga pidi lööma seda ratast, nii et maha ei läind ja tuli ajada sinne teiste juure tagasi, kust visatud oli. Siis läksid sinna nende piirile ja teised pidid taganema tagasi oma poole. Mõnikord olid võitjad ajanud kohe 2-3 km teisi edasi, niisukesed 35-45-aastased mehed olid. Kautajad pidid viinapudeli tegema, siis õhta joodi võiduviina. Üks vanamoor müüs viina, enne mängu lepiti viina peale kokku. See rattamäng oli kangest moes siis, karjapoisid lõid jälle oma kampaga. Kui Eesti sõda hakkas, 1917. aastal, siis kadus see mood ära.

Üks veike vanamehenäss, nimeks Pääsuke, käinud terve suvi ühe kivi juures kaevmas, et kulda pidi all olema. Selle kivi nimeks saigi Pääsukesekivi. See oli Jürra juures.

1918. a. Villem Treial luuletas laulu: Üks lauaerra Õmedus, ta pidas palvetundi. Ta noomis rahvast vägevast kakskümmend neli tundi. Te andke alla sakstele, ei siis te karda pattu. Ja tooge kalad minule, ei siis te põrgu satu. See oli 1918. aastal, kui sakslased siin olid. Lauerraks kutsuti Jüriaadu lauavabriku direktorit.

Aliide Õunap jutustas, kuidas Oja Kaarel naist võttis. Ühel peiupoisil vilets hobune, ei jaksand sõita, pand hobuse võsusse sööma. Tüdrukud nutavad juures, ei näind laulatust ega kedagi. Pärast laulatust tulevad teised tagasi, siis poiss pand ka hobuse ette ja sõitnud nemadki tagasi.

Villem Treial hakkas sõjaväkke minema, läks Omedu vabriku juure. Murdis lepakepi, see värvus punaseks, andis naisele käe ja luges: "Kui mina külmas hauas, siis sina pidulauas teed sehvti teiste meestega." Parajasti oli Treiali Jakupi laps surnud. Ei saa kuidagi õpetajale teatama minna, et laps surnud ja vaja matta, küsiti luba läbiminekuks. Villem ütleb, et õiendab selle asja ära, ütleb vabriku televunniga. Helistaski Kodavere sõdurite kantseleisse: "Allo! Alloo! Ei kuule muud, kui postikõmin!" Sedaviisi mitu korda. Sõdur ütlend: "Mes sa tahad?" Villem seletab. Jälle küsib ja Villem seletab uuesti. Sõdur ütlend lõpuks vaid: "Loll!" Villem küsinud: "Kui tark šina šiis oled?" See oli 1918. aastal. Viimati üks mutt lähnd ja saand siis sõdurite käest loa ning ta lasti läbi.Villemit hakati sestsaadil Postikõminaks kutsuma, sõdurid rääkisid selle loo Omedu omadele välja. Ta rääkis läbi hammaste.

Oli talveõhta, Volli kogus poisikesekampa kokku. Otul oli kaks tütart ja kolm poega, oodati, et pojad läheksid ära külla. Need said aru ja hakkasid Otut juttude poole keerama. Ja Otu rääkiski hommikuni välja. Vahel ütles: "Kuuradid, põletate mu eeli ära, tuli põleb öö läbi, makske eeli raha välja! Kui tahate minuga kõnelda, siistooge kodust eeli ühen!"

Näiteid Akadeemilise Emakeele Seltsi murdetekstidest

(kogutud Omeduga seotud inimestelt)

Koguja August Tamm, Kaarel Mägilt (82. a.) 1932. aastal

Juädikul punane obene,

sinilakka lauku ruuna,
seesäb kõrtsi varna küljen
Silmäd süäväd, suu valutab,
saba siäski sipotab.
Kui Kodavere kiriku läksid:
kas nägitä meie mehissä,
ehk ranna vallarahvassa?
Mehissä kono ninässä
ja obessa soro seljässä,
suanissa lamajalassa,
tüdrikissä ja küürikissä.
Meie kaksi karjalasta,
ühes süämä, ühes juama
ja ühessä õlluta õssama.
Ja pühäpääväd sis pitkad päävad
ja äripääväd alvad ilmad.

Rahvamängude kogumine, Omedu koolist osales 6 õpilast.

Kõik nad olid sündinud 1923, 1924 aastal, olid 3. või 4. klassi õpilased siis. Nendeks olid Hellino Mägi Ärma talust, Ellinor Kool, Hilda Mägi Soo talust, Elli Lepik Raatvere külast, Selma-Veriide Annuk ja Aino Tiks. Enamasti olid need laulumängud, et lauldi ja siis tehti kindlaks määratud liigutusi või tantsusamme. Pealkirjad olid näiteks: ”Teistel kõigil paarid...”, “Oh, sa tammekene...”, “Oh näita ennast minule”, “Me kangast koome”, olid ka pragu mängitavad “Tagumine paar”, “Kull”, “Üks peremees võttis naise”. Eriti palju salme oli “Kangru” laulumängul, mis algas sõndega: “Sambori linnas...” Need ilusate algklassi käekirjadega kirjutatud kirjeldused on muuseumis olnud juba üle 80 aasta!

Omedu koolist on kogutud rahvamängude kirjeldusi: (ERA; II, 707/8)

Hellino Mägi, sünd. 1923. a., 4. klass, Ärma talu

1. Kull, kull, kanavaras, musta linnu munavaras.Üks on kull, see seisab püsti ja teised on kükakil. Kui kull näeb, kes püsti tõuseb ja kellele kull saab külge lüüa, saab kulliks jne.

2. Tass, tass, tagumine paar välja.Kõik on üksteise järel paaris, üksik hõikab alguses toodud lause, tagumine paar hakkab jooksma. Kui hõikaja ühe neist kätte saab, siis on sellega paaris ja ülejäänud üksik hakkab hõikama.

Ellinor Kool, s. 1923

1. Oh, sa, tammekene! Kasvad üksi oru sees! Oi-jah, oi-jah, oo- ja jaa. Kasvad üksi oru sees.

2. Ei sa paindu ega murdu kangemagi maru ees. Oi-jah...

3. Sinu okstel orav hüppab, rõõmsal meelel mängides. Oi-jah... Mängitakse õues ja toas.Kõik seisavad ringis, üks käib ja laulab. Kui tuleb kordus, siis võtab teise tantsima. Kes enne oli ringis, läheb ise teiste juurde, aga viimane jääb ringi keskele ja hakkab jälle laulma. Vanal ajal mängiti seda mängu.

Hilda Mägi, s. 1923, 3. klass, Soo talu. Kuuldud emalt, Aliide Mägilt, s. 1889, samas.

1. Ringilaul.
Teistel kõigil paarid, traa-a-la-la.
Mina üksi, ilma, traa-a-la-la.
Mina orelit, meie aga mängime orelit, traa....
Mina mängin viiulit, traa...
Meie aga mängime viiulit, traa...
Mina mängin klaverit, traa....
Meie aga mängime klaverit, traa...
Poisid ja tüdrukud seisavad ringis ja laulavad. Üks keskel, võtab laulu ajal teise tantsima.,

pääle tantsu läheb ise teiste juurde, ja keda võttis, jääb keskele. Mängitakse toas ja väljas, ka praegu mängitakse veel.

Elli Lepik, s. 1924. Raatvere külas, Tossu talus.

1. Kaks mesilindu roosiaias istvad roosi okste peal.
Me lähme ringi vaatama, kes saab meil oma olema.
Oh näita ennast minule, kas suud võin anda sinule!
Oh, ei, ei, ei, ei, sugugi, suu andmist meil ei olegi.

Üks paar on ringi sees ja käivad ringi. Kui teised hakkavad laulma: "Oh näita ennast minule!", siis võtavad mõlemad ringist teisi tantsima. Tantsivad niikaua, kui teised on ära laulnud, siis lähevad need ära, kes esimesed olid, ja kes pärast tulid, jäävad ringi sisse.

Selma-Veriide Annuk, s. 1923. a. 4. klass

1. Tõistel kõigil paarid, juuvallera, mina üksi, ilma, juuvallera. Tihti mängin piljardid ja tantsin oma paariga.

Kõik istuvad paaris, tüdruk-poiss. Üks käib üksi ja laulab: "teistel kõigil paarid". Ise võtab ta teise paari kaaslase ja hakkab tantsima. Nii jääb jälle üks ilma paarita ja hakkab laulma jne. Õues ja väljas, praegu mängitakse veel.

2. Me kangast koome, nii hellast loome.
Kudu kangast, veda villast, lase süstikul käia!

Mõlemal pool peab mängijaid võrdselt olema, seistakse vastamisi ridades, kuue sammu kaugusel. Siis astuvad mõlemas reas olijad sammu ettepoole, ja laulavad: "Me kangast koome." Astuvad kolm sammu tagasi. Siis laulavad: "Nii hellast loome!" Nüüd jooksevad üks paremalt poolt rea otsast, teine pahemalt, võtavad käe alt kinni, keerutavad ja laulavad: "Kudu kangast, veda villast, lase süstikul käia!" Teised seisavad kohal. Nüüd jälle lähevad need oma kohale ja hakkavad laulma ja mäng algab otsast.

Aino Tiks, s. 1921. a. 4. klass

1. Üks peremees võtab naise, üks peremees võtab naise. Oi-oi, naise, oi-oi, naise.

See peremees võtab naise, see naine võtab lapse, see naine võtab lapse, oi, oi, lapse, see naine võtab lapse. Jne, ämma, tüdruku, sulase,

Sest sulasest saab nüüd peremees, sest sulasest saab nüüd peremees. Oi-oi, peremees, sest sulasest saab nüüd peremees.

Mängijad käivad ringis ja laulavad. Üks on keskel. Kui on "oi-oi!" koht, siis võtab ta kellegi tantsima, järgmisel korral võtab jälle uue jne.

2. Kangur.

Sambori linnas elas ka üks kangur kahe lapsega. Sam-valerile-ra, sam -valerile-ra, sam-valerile- valerile, -rallalla!

Neil surid ära vanemad, jäid vaeseks lapseks mõlemad. Sam-valerile.....
Ja tütre Venemaale siis üks härra oma teenriks viis. Sam-valerile.....
Poeg teenis kroonut ausaste, sai varsti priiks ja vallale, sam-valerile.....
Kui kodu hakkas tulema, siis sõitis läbi Venemaa, sam-valerile....
Teel trahterisse astus ta, sääl nägi neiu ilusa....
Et see ta armas õeke, ei tulnud meelde poisile...
Poiss hakkas juttu tegema, et neiut pruudiks kosida.....
"Oh, härra, miks mind pilkad sa, sind nägin eile sõitmas ma!....
See saani tekk oli kalevist ja hobu hiilgas hõbedast...."
"Oh, ütle, neiu, minule, kus on sinu ema, isake?...."
"Sambori kangru tütar ma ja Katherina nimega..."
"Oh, neiu, sa mu õeke, ma olen venda ju sinule....
Nüüd otsi omal peiukest ja mina omal neiukest..."

Mängijad käivad ringis ja laulavad. Sõnade "sam-valerile-ra" juures võtab ringisolija teise tantsima ja nii kordub see edasi.

Liiva (Peetri talu) 73-aastane peremees Otto Mägi, 26.07.1929. a. räägib oma tähelepanekuid:

1. Orka - vanarahvas lugi nõidusess. Teene sõidab teesele kylge, nii ikka riaksid. Kõik moodu arstiti - kõhe näeb, kui tuleb. Mees panti kuvvede sisse ja vahid juure. Kylma vett visasid piale, siis läind ära. Viina ka antud, siis ork läind ära.

2. Pääv paessab, vihem sadab, undid vistlevad siis.

3. "Kilk, võta luuammas, anna raudammas" või "riitsik, võta luuammas, anna raudammas".öeldi, kui lapse ammas visati ahjule.

4. Tuulispask, seda vanad rahvad ikka ytlesid, et yks paha vaim. Kasepää mees, see õli ikka minu ajal, viis mehe ära. Kolm nädalat õli ära, siis tuli jälle tagasi. Suure kiuuse (ill.) lahi maha - niisama lendand taeva all. Kõik nähkod ära. Sõrmega tõmbas risti kuuse kylge, siis sai maha. Aga näe, teesed ütlesid: pyygiaeg õli, jõi raha maha, siis ytles. Viiekesi õlid ühes seltsis. Ja teesed uskusid kõik.

5. Mungad nad one moa all, ikka elasid keldrites või --- Vanaeg õli mungaaeg.

6. Katk ja koller on yks. Narvas õli koller, kutsuti ka katkust. Vanad naased kõnelsid, et kepiga käänod möda inimesi.

7. Metsallas eksitas ära. Inimesed läksid metsa, ei õskand välla tulla, metsallas eksitas ära. Metsallas pett ära, keda näha ei õld. Minu ajalgi inimesed õlid ekistuses, et metsallas petnud ära.

8. Näkk elas veden. Jõen õli. Järven näkki ei õld. Kui pisikesed õlime, irmuteti: ärgä mingä jäe veerde, näkk one veden.

9. Kiapa jõgi one, seäl one Kalevipoja mõõk. Mine sinna silla piale ja vaata, siis näed.

10. See suur kivi, Rookivi, on Kalevipoeg visand. Unt murd lammast või kitse ja Vene poolt kyljest visand. Kui jää ajas kivi, vaatasime, noh, mõni aasta tagasi, kas need undi ja lamba luud on alles. Siis (s.o. Kalevipoeg) ulkund ja neid sõdasid pidand.

11. Lapsi hirmutetakse: sant tuleb. Kolli nõnna ei kartnud - sandid, need lubasid lapsi söödä.

12. Meie vanemad kõnelsid, et venelased. Õllod röövlid ja jäänud siia.

13. Täi laste keeles "mumm"; pusa ei tunne.

14. Äike öeldi ikke, äike on väljas, näe, myrin. Jumal tõreleb, Jumal ajab vanakuradid taga. Mul õli nisuke obene. Pikne lõi surnuss. Kõik rahvas ytles, et see obene oli kurja täis, sellepärast pikne lõi maha. Õli ka ull obene! Kui võõrast inimest nägi, kõhe püsti kallale.

15. Kodokäija, jah. Kui ikka surnod õli, siis see tuli kodo ka. Õmedu kylan suri mees ära. Poiss tuli Sääritsast tydruku poolt. Kodikäija võttis kinne. Näe, ei saand midagi teha.

16. Puuk või pisuhänd - yks kõik, kuidas vanarahvas kutsus.

17. Lendva ja rabandus, mõlemad nimed kutsuti. Teine inimene on ikka nõidund selle. Nagu tatre terad teha lepa puust. Lasta sinna poole, kos tahab.

18. Võrgud toodi yste kõsta kokku ja võrka ikka suitsetati. Yks läks ees võrgale. Kui jänes tuli vastu, tuli teelt tagasi, ei lähe järvele. Omme ommiku läheme järvele.

19. Kui läksid võrgale ja yks tuli vasta ja ütles: "Unt õlma, rebane reida, karu kahla", siis ei õllod yste kala.

20. Võrgul jänest, karu ja rebast ei tõstnod öelda. Karu oli mustmees.

21. Kui uus noot õli, kui esimene kõrd läks kalale, yks läks kaevule, pangega tuli vastu - "Saab ia kala õnn." Siis õli kala õnn.

22. Kui lits tuli vastu minema, kui võrgale mindi, vott siis õli kõige parem õnn.

23. Soo vanamoor kutsus ussi välja metsäst ei tia ku kaugelt.

24. Täna päävaki kutsuvad undid - pyha-Jyri kutsikad.

25. Karjus palgati jyripäeval, targem vanamees ju, kos kärme jooskma. Laud pandi kõhe kõrtsi ukse ette. Jooksku karjused võedu teese kõrtsi juure ja tagasi. Kes esimene õli, see andis kõhe laada pial viina meestele.

26. Vaarau rahvas Tartus õli näha jäärmarki aal. Siis näidati neid. Purgide sides vee sees. Naesterahva nägu ja juuksed pias. Kõbe nigu kahe või kolmeaastane laps. Kutsuti, jah, vaarau inimene.

27. Naesed tapsid kirpa ammaste vahel. Niikavva yste tapsid, ku teese kätte sai.

28. Pyha-Jyri, see õli nagu yks alb sõna. Kes ei tahtnod kurat öelda, see ytles: Pyha -Jyri!

29. Eljapääv, siis piab myrin olema ja kange torm ka. Venelased siis pryginõusid merde ei jäta. Nyyd igamees näeb, kudas Elja sõit taeva (vanamees mõtleb aeroplaani.)

Kooliõpetaja Aleksander Martensoo, pärit Leedilt, 40-aastane, 26.07.1929

1. Laiusel, kui mustlased käisid, öeldi: "Justku mardus käib!"

2. Kade silm, kui akkab piale, see piab võtma selle jala jälgi, panema piima sisse ja vasikale juua andma.

3. Koorekiuss kaetud kinni, kui võõras tuli. Kui võõras saab lugeda kirnu vitsu, siis või ei lähe kokku.

4. Einakuhjale kui paaris pandid pannakse, läheb kuhi põlema.

5. Kui jänes jookseb üle tee paremalt pahemale -on alb, kui teisiti, on vastupidi.

Ärakiri hr. Martensoo vihikust: Tükk vana usku. Püssisõnad.

Bin Sclusa Nomen Josus Maria Josepa B D J W K J B D as K

P:S.T.K.N.N.K.CK.K.N.K.K.N.D.D. Neid sõnu ja tähtesid ühes endaga kanda kui ka lastakse püssiga, kas hõbe ehk kuldkuulega ehk pistetakse terariistaga, pone oagu ehk mõõgaga, ei saa surma.Werejooksu paneb kinni. Peab ainult uskuma, siis saab sündima. On katsed tehtud sellega, et need sõnad ja tähed on pandud ühe vana koera kaela ja on teda siis hoopis ligidalt lastud püssiga ja raiutud mõõgaga ja koer on ikka elusse jäänud.

Miina Annuk, 50-aastane, kooliteener:

1. Ork one ikka yks aigus, ei muud tia.

2. Siis öeldasse, kui vihem sajab ja pääv paestab, nõiad vihtlevä ja undid ja kõik...

3. Ammas visätakse ahjule...

4. Sääritsa kylast tulla, see suur kivi ongi Kalevipoja kivi. Linguga viskand. Küll tal võis ikke võimu olla kah.

Omedu algkool, 4.kl., Ranna ag., Piibumäe postkast. Viktor Jõgi vastused Eesti Rahvaluule Arhiivi küsimustele.

1. Väikestele lastele üteldakse:

“Ära tee seda, sest sellega teed endale haiget! Ära mine sinna, sellega võid kahju teha!"

2. Pimedasse mineku kohta öeldakse:

"Ära mine õhtul välja, vaim tuleb paneb kotti ja viib ära! Ära mine välja külma kätte, külmataat viib su ära! Ära mine metsa, hundid murravad su ära! Ära mine kaevule, näkk viib su kaevu! Ära mine jõe äärde, upud ära ehk tuleb näkk ja viib su ära! Ära mine lakka, kukud maha!"

3. Kolli kujutamine. Kollid panevad endile karvupidi kasukad selga, koll käib käpili, ja möirgab kui hirmus!

4. Hirmutised panevad lapsed kotti ja viivad enda lastele mänguks.

5. Kui öeldakse lastele: "Ära mine välja, kollid tulevad ja viivad ära", siis jooksevad lapsed tuppa peitu.

6. Loomadega hirmutatakse lapsi: "Ära mine metsa, hundi tulevad ja söövad ära!"

7. Laste hirmutamiseks öeldakse: "Kui sa koerust teed, saad vitsu!"

8. Pantakse kolliriided selga ja hirmutatakse lapsi.

9. Kui lastel täiu pääst soetakse ja lapsed ei lase, siis öeldakse: "Täiad teevad juustest köied ja viivad kaevu!"

10. Lastele öeldakse: "Surnud viiakse kolliauku, ja kui teie ka ära surete, siis viiakse ka teid kolliauku!"

12. Kui lastel esimene piimahammas ära tuleb, siis visatakse ahjupääle ja öeldakse: "riitsik, nah, luuhammas, anna mulle kuldhammas!"

13. Taevaisaga lapsi ei ähvardata.

14. Öeldakse - "lapsi kollitama".

Omedu endiste ja praeguste elanike kirjutatud ja räägitud lood

Albert Kalme s. 1927

Lapse- ja nooruspõlv

Minu lapse- ja nööruspõlv möödusid algul rahu ja stabiilsuse, hiljem aga suurte pöördeliste ajaloosündmuste aastatel. Eesti jäeti NSVL mõjusfääri ja seda kasutades sisenesid venelased 1939. aastal Eestisse. Samal aastal algas II Maailmasõda ja Soome Talvesõda. 1940. aastal tuli Eestisse venelaste täiendav sõjavägi. Eesti okupeeriti lõplikult. Järgmise aasta juunis algas sõda sakslaste ja venelaste vahel. Sõda käis ka minu kodukülast Omedust kahel korral üle.

Kohustustevaba ja muretu lapsepõlv lõppes, kui olin alles 7-aastane. Tuli hakata karjapoisina„valitsema“ isa popsitalu väikese lehma- ja lambakarja üle. Pidin minema, vaatamata ilmale, karja hoidma. Vastutasin selle eest, et loomad püsiksid oma karjamaal ega pääseks põlde ja heinamaad kahjustama, et nad ei lamaks, vaid usinasti rohtu sööksid, sarvedega üksteist ei puskleks, nahakiinide rünnaku eest lauta ei põgeneks jne. Kui loomad rahus sõid, sai end lõdvemaks lasta, võis unistada, vaadelda pilvi või Peipsi avarat veevälja. Seal seilasid tol ajal ka kaluripaadid, purjelodjad, tossutavad aurupuksiirid, sikutamas palgiparvi või lotja. Võis jälgida Tartust Mustveesse sõitvat reisilaeva. Tollal ei olnud vaadet varjavat metsa, silm seletaskõike silmapiirini. Erutav oli näha, kui paremalt poolt idakaarest ilmus horisondile suitsusambake või puri, sest peagi oli maakumeruse tagant oodata laeva, lotja või kaluripaati. See oli suur vaheldus igavlevale karjasele.

Pidev värskes õhus viibimine ja rohke liikumine soodustas, et karjalapsest kasvas vastupidav ja enamasti pikakasvuline inimene. Alaline valvelolek, suhtlemisvaegus ja üksluisus põhjustasid nukrameelsust ja enesesse tõmbumist. Tööülesannete tingimusteta täitmine arendas aga iseseisvumist, distsiplineeritust ja iluarmastust. Karjapoisi ametit pidasin algkooli kuuenda klassi lõpetamiseni 1941. aastal.

Kooliteele asumine

1935. aastal hakkasin õppima Omedu algkoolis. Õdede ja venna abiga olin kooliks valmis, arvud ja kirjatähed selged, kokkulugemine edenes. Kuna õpetaja pidi samaaegselt õpetama nelja klassi õpilasikorraga jäid teadmised lünklikuks. Õpetajad vahetusid tihti ja distsipliin lonkas.

Omedu koolis said poistest Noorte Kotkaste Tartumaa maleva Alatskivi malevkonna Omedu rühma noorkotkad. See aeg oli huvitav. Tore oli kanda vormiriideid, vormimütsi ja kaelarättining noorkotka märki – sirutatud tiibadega hõbedast kotkast, kes hoiab küüntega riigivapiga liiliaõit. Korraldati koondusi, õpiti tundma noorkotkaste tarkusi, tehti mitmesuguseid katseid, näiteks lõkke süütamine, esmaabi andmine jne. Eduka soorituse puhul anti asjakohane tunnistus ja käisemärk. Sain vägeva tunde, kui esimest korda tulistasin sõjapüssist. See oli pikk ja raske esimese maailmasõja-aegne vintpüss, mida rühmaülem aitas mul palges hoida. Vaatamata abile vajus püssiraua ots ikkagi alla ja Peipsile lendamise asemel pritsis kuul üles kaldapori.

Omedus andsin 1. mail 1939. aastal noorkotka piduliku tõotuse: „Kinnitades ausõnaga, annan pühaliku tõotuse kõike teha, mis minu võimuses, et täita oma kohust oma Eesti isamaa vastu, igal ajal aidata ligemist, ustavaks jääda noorkotka seadustele ja nende järele talitada. Olen alati valmis“. Tõotuse andmise kohta sain tunnistuse, mille olen alles hoidnud, kuigi nõukogude ajal tuli seda halvima vältimiseks kiivalt varjata.

1939-1940 õppisin Ranna algkooli viiendas ja kuuendas klassis. Koolis oli õpetamine vajalikul tasemel, distsipliin kõva ning peagi tegin Omedu algkooli vajakajäämised tasa. Õppimise katkestas kolmeks ja pooleks aastaks sõda. 1944. a. detsembris jätkasin õppimistKasepää Mittetäieliku Keskkooli seitsmendas klassis. Samal ajal hakkas koolis õpetajana tööle minu onu August Kalme, kellega koos hommikuti jalgsi kooli vantsisin. 1945-1949 õppisin Mustvee I

Keskkoolis ja 1949-1954 Tartu Riikliku Ülikooli õigusteaduskonnas. Seega käisin koolis kokku 16 pikka aastat.

Täiendasin omi teadmisi ka hiljem. 1967. aastal hakkasin õppima Tartu Riikliku Ülikooli mittestatsionaarses aspirantuuris tsiviilõiguse erialal, 1971. a. kaitsesin samas ülikoolis väitekirja teemal „Toodangu kvaliteet ja selle kontrollimine“ ning mulle omistati õigusteaduste kandidaadi teaduslik kraad. Pärast Eesti iseseisvuse taastamist on selle kraadi nimetus filosoofiadoktor (lühendatult Dph) õigusteadustealal.

Pärast ülikooli lõpetamisttöötasin ETKVL Kooperatiivkaubanduse Koolis kaugõppe instruktorina, pärast seda Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuvas Riiklikus Arbitraažis vanemkonsultandina, riikliku arbiterina ja peaarbiteri kohustetäitjana. Alates 1978. aastast kuni pensionile jäämiseni 2001. aastal töötasin vandeadvokaadina, algul Tallinna I Õigusnõuandlas Viru tn.19 ja hiljem Tõnismäel Rahvusraamatukogu hoones asuvas advokaadibüroos nimetusega „OÜ Albert Kalme Advokaadibüroo“

Sõjasündmused

1941. a. algas sõda. Ajavahemik juuniküüditamise ja saksa sõdurite saabumise vahel oli kui õudusunenägu. Punastele saabus arvete õiendamise aeg. Lähiküladest pärit, peamiselt vene rahvusest hävituspataljonlased võtsid kinni ja lasksid maha inimesed, kellega neil oli kana kitkuda või kes olid vabariigi ajal olnud ühiskondlikult aktiivsed. Teiste hulgas mõrvati ja maeti Kasepää vallamaja juures kaldaliivasse Omedu endine koolijuhataja Aleksander Martensoo ning minu sugulane RudolfKalme. Naabertaluniku Gustav Jõgi vara ja kariloomad rööviti, hooned põletati. Hirmunud inimesed ei julgenud öösiti toast väljuda, kartsid iga krõbinat. Kui sakslased juulis jõudsid Tartu alla, algas hävituspataljonlaste hulgas paanika. Rekvireeriti hobuseid ja vankreid, millega pereliikmeid Venemaale saadeti. Põgeneti ka paatidega üle Peipsi Ouduva poole. Paanikat suurendasid sakslaste õhurünnakud Mustveele.

Vahetu sõjategevuse jalgu jäin vanematega juulis, kui sakslased asusid Tartu alt taganevaid venelasi jälitama. Tartust üle Kaarepere, Jõgeva ja Torma liikudes moodustasid sakslased „koti“, mis sulgus Kasepääl ja millesse jäi umbes kahe diviisi jagu venelasi. Taganev venelaste mass põrkus tagasi lõuna poole ja valgus maastikul laiali. Meiekoduõues ja ümbruses oli tõeline tohuvabohu. Puudealused ja viljapõllud otse kihasid sõduritest, hobustest ja veokitest. Sõdurid marssisid hanereas siia-sinna, kaevust ja tiigist ammutatijanustele hobustele muda- ja liivasegust vett.. Õhtuks valgus see mass metsa, jäid mõned üksikud sõdurid, kes end hoonetes varjasidja hommikul sakslastele vangi andsid. Saabunud sakslased olid üleskääritud käistega, päevitunud, täies lahinguvarustuses noored energilised mehed. Võtsime neid, nagu mujalgi Eestimaal, kui punaste terrori käest vabastajaid rõõmuga vastu.

Kolmanda sõjapäeva hommikul oleksin peaaegu surma saanud. Juhuslik ekslev kuul tabas mind puusa ja jäi tuharalihasesse kinni, ainult paarimillimeetrine vaskteravik ulatus naha alt välja. Õnneks jäi puusaluu terveks, kuul oli väsinud ja libises puusaluust mööda. Keegi ei osanud midagi ette võtta, kuul oli jämedama otsaga lihastes kinni ja seda ei saanud kuidagi kätte. Juhuslikult tuli Sääritsast keegi, kes teadis, et Rannamõisas ja Kallastel on saksa sõjaväearstid tsiviilisikutele abi andnud. Venelaste mahajäetud kipaka vedruvankriga, millele laotatud põhukotil ma lamasin, sõidutas isa mind Kallastele. See oli suur julgustükk, sest vahetpidamata vooris meile vastu igasuguseid saksa sõjaväemasinaid, hobuveokeid, maanteest saja meetri kaugusel kruusaaugus tulistas suurtükipatarei. Kallastel opereerisid saksa sõjaväe arstid kuuli välja ja mind sõidutati koos jalast haavatud saksa sõduriga Tartusse Maarjamõisa haiglasse. Seal raviti mind sama hoolega kui sakslasigi. Paari nädala pärast tuli isa mulle järele ja tõi koju.

Pärast sakslaste saabumist kandus sõjategevus Venemaale. 1944. aasta jaanuaris taganesid sakslased Leningradi alt, veebruaris jõudis sõda Narvaall uuesti Eesti pinnale, sakslased asusid kaitsele. Omedu kandis kaevasid sakslased järvekaldale kaevikuid ja ehitasid punkreid. Neid abistasid kohustuslikus korras kohalikud elanikud. Isa saatis mind enda eest appi. Koos sakslastega tagusin kirkade ja labidatega külmunud maasse jooksukraave ja tulepesi. Sakslastest rindesõdurid olid sõbralikud. Seda, mis neil oli, sigaretid, odekolonn, dropsid ja marketingi pudi-padi, vahetasid nad kartulite, liha või kala vastu, mida nad siis lisaks sõduritoidule praadisid.

Märtsis 1944 muutus olukord Omedus kriitiliseks. 12. märtsi öösel tuli Venemaalt üle Peipsi järve otse Omedu küla alla mitusada punast partisani. Pärast väikest lahingut õnnestus neil sakslastest mööduda ja metsa põgeneda. Põgenedes sundisid nad mitut Omedu meest endaga koos metsa tulema, kes hilisemates tulevahetustes said haavata ja pääsesid üle noatera eluga. Ka minuga ja minu kaaslastega, kes me sel öösel osalesime Omedus väikesel simmanil, oleks võinud sama juhtuda. Simmanit peeti Olevi Roosi (Rosalie Kool) majas, kuhu oli majutatud sakslased. Sakslased vihtusid külatüdrukutega tantsida, tarvitati alkoholi ja me lahkusime enne partisanide tulekut. Tagasiteel koju tekkis kellelgi mõte külastada tütarlapsi Hildat ja Koidut, kes elasid metsa ääres Trallametsa talus. Õnneks laitsid kainemad selle mõtte maha. Läinuksime sinna, oleksime sattunud partisanide küüsi, kes tungisid tallu ja viisid peremehe Kustav Kalme koos hobusega kaasa. Kahtlemata oleks ka meid kaasa viidud ja lugu oleks võinud haavatasaamise või surmaga lõppeda.

Kuuldused partisanide julmustest põhjustasid elanikes paanikat. Metsalähedaste külade elanikud tulid ööbima lagendikul elavate sugulaste või tuttavate juurde. Kardeti, et partisanid tulevad toiduotsingutel öösel majadesse. Peidikutest toodi välja relvi ja laskemoona, sageli heidetipilke Peipsi poole. Keegi ei julgenud enam kalale minna.

Elu-olu enne sõda.

Enne teist maailmasõda kujunes Omedurohkearvulisest elanikkonnast omapärane kogukond. Külaasub väikesel alal, pooleldi Peipsi järve ja sellega paralleelselt voolava Omedu jõe vahele jääval kitsal maaribal osa külast moodustab hajaasustuse nn. Metsanurga. Maad oli vähe, igale perele jätkus ainult hoonete alla ja peenramaaks. Seega otsiti muid sissetulekuallikaid. Tehti palju käsitööd: töötasid rätsepad, kangrud, õmblejad, sepp, kingsepad, pottsepp, tisler, paadiehitajad, vankrirattategijad, hobuseloogapainutajad. Sissetulekut andis ka kauplemine: peeti vürtsipoode, osteti kokku ja müüdi vaheltkasuga edasi kalu, liha, õunu, loomanahku ja linakiudu, hobuseparisnik ostis ja müüs hobuseid, rändkaupmees müüs naistele tekstiilikaupu. Raha teeniti ka mitmesuguse muu töö ja tegevusega: pargiti loomanahku, töötati talumeeste juures sulastena, suviliste ja päevilistena, ehitati talumeestele lihtsamaid hooneid, töötati lauavabrikus, mis tegutses kolmekümnendate aastate alguseni. Riigimetsas lõigati ja veeti sealt hobustega välja või parvetati Omedu jõge mööda alla mitmesugust metsamaterjali, jõeäärsel laoplatsil koostati palgiparvi, laaditi lotje, kooriti paberipuid. Metsast korjati kasetohtu, millest aeti veesaabaste janahkpõllede määrimiseks tõkatit, kooriti nahaparkalitele müümiseks pajukoort, rehepeksugarnituuriga masindati teravilja. Tulu saadi kalapüügist Peipsil, Viljandi, Saare ja Kuremaa järvel. Väikestel peenramaadel kasvatati müügiks kurke ja sibulaid. Sibulaid vahetati „matsinurgas“ ka teravilja vastu.

Kolmekümnendatel aastatel tekkis kohvitootjate seas suur nõudlus kuivatatud siguri järele. Omedus kasvatas sigurijuurikaidpeaaegu iga maaomanik. Paul Mägi ehitas Ottometsa puiduküttega kuivati, milles tasu eest lubas soovijail ühesuurusteks vürfliteks lõigatud sigureid kuivatada. Kuivatatud sigur müüdi kokkuostjatele.

Raha saamiseks kasvatati ka peekonsigu ja seapõrsaid. Viimaste kasvatamine nõudis suurt hooltja pühendumist. Näiteks tuli esimesed ööpäevad pärast seaema poegimist sealaudas seapere seltskonnas valvata, et seaema, kes polnud veel poegimisvaevustest paranenud, ettevaatamatult oma maimukesi surnuks ei tallaks või magamaheitmisel ei lämmataks. Oli ju neid kuni 16 tükki tema ümber koperdamas. Valvaja ise sai tukastada vaid siis, kui seaema magas.

Vahel mõtlen, et kuidas küllrõõmustaksid väikeettevõtluse propageerijad, kui kaasajal ühes väikeses külas elaksnii palju inimesi ja oleks selline kutse-ja tegevusalade kirevus kui tollal Omedus. Muidugi ei tohi unustada, et selline olukord kestis Omedus vaid 1940. aastani.

Nõukogude ajal oli ettevõtlus ja äritegevus rangelt keelatud.

Kirjeldatud tegevusalade paljusus ei tähendanud aga sugugi seda, et inimesed olid rikkad või elasid hästi. Maata või vähese maaga inimestel kulus kogu sissetulek selleks, et ots-otsaga välja tulla. Ainult need, kel oli rohkem maad, kes tootsid ise vajaliku (teravili, kartul, köögivili, piim, munad, liha jne.), suutsid veidi raha koguda. Ja sedagi siis, kui ei olnud ikaldusi. Üldiselt püüti kõike vajalikku ise valmistada (villane ja linane riie, ihu- ja voodipesu, sukad-sokid, kindad, sallid, seep jms.). Poest osteti vähe, peamiselt soola, rauda, petrooliumi, värve.

Rahapuudus oli üldiselt suur. Töölepingulisi töökohti tänapäevases mõistes Omedus polnud, kui mitte arvestada tööd a/s „Silva“ Omedusasuvas saetööstuses (nn. lauavabrikus). Riigilt ja vallavalitsuselt said palka vähesed nagu kooliõpetaja, metsavaht, postiljon, parvemees (ülejõevedaja). Töökohti lihtsalt ei olnud. Kolmekümnendate aastate keskel läks suurem tööandja - saetööstus pankrotti ja lõpetas tegevuse, inimesed jäid tööta. Oli ka neid töövõimelisi külaelanikke, kel ei olnud ei maad ega majapidamist ning ei tegelenud ka ettevõtlusega ning elatusid juhutöödel teenitud rahast. Valitsus püüdis maapuudust leevendada, eraldades maatameestele väikeseid krunte riigimetsamaast (Paul Jõgi-Parrakka, Johannes Jõgi-Ansura).

Väga tähtis koht Omedu inimeste toidulaual oli kalal. Peipsis oli tollal rikkalikult kalu (nii liikide kui koguste poolest), mida püüti igal aastaajalsuhteliselt primitiivsete, enamasti oma kasvatatud linakiust ise valmistatud püügiriistadega nagu: avajärve –ja kaldanoodad nn. kargunoodad, nakkevõrgud, rüsad, räsanikud, pöörivõrgud, põhjaõnged, mutnikud (mutid), raad (siia püüdmiseks). Püüti ka sikuskaga, käsiõngega, vedelaga (paadi järel veetava landiga), ahinguga (västraga), milline aga hiljem keelustati. Kala püüti kas üksinda või koos pereliikmetega võikollektiivina (nn. noodaseltsid). Kel vähegi võimalik, oli oma paat (vene), mis pidi olema registreeritud ja millele tuli maalida paadi number. Kalapüüki ei piiratud, püüda võis iga soovija. Järvel liikumiseks pidi aga olema dokument – järveluba, mis võimaldas liikuda Vasknarvast Piirissaareni. Järveluba oli vajalik kontrollimaks, kas järvel liigub sõber või vaenlane, sest kulges ju järvel Eesti ja Venemaa vaheline riigipiir. Järveloa olemasolu oli teiste hulgas õigus kontrollida esmajärjekorras piirivalvuritel, kelle kordonid asusid Omedu jõesuus ja naaberkülas Sääritsas.

Kahjuks on Peipsi kalavarud praeguseks katastroofiliselt vähenenud järvevee reostumise tagajärjel, mida on põhjustanud inimene. Sellised prügikalad nagu liivarullid (koerajürid), viidikad, nurud, kiisad, kivilutsud, turvad) on peaaegu täielikult kadunud, ohus on ka suursoomuskalad. Selline omaaegne masskala nagu rääbis on muutunus ülidefitsiitseks „delikatessiks“, sest ta on reostuse suhtes väga tundlik. Kalavarud on vähenenud ka moodsate ja efektiivsete püügiriistadega ülepüügi tõttu.

Inimesed. Kultuur. Meelelahutus. Sport.

Minu lapsepõlves olid Omedu inimesed igaüks kui omaette isiksus. Ja seda kuni nõukogude ajani, mil nad oma käitumise, elulaadi ja mõtteviisi poolest hakkasid üha rohkem üksteisega sarnanema. Inimesedolid enamasti rõõmsad ja huumorimeelsed, kuid ka iroonilised ja pilkamishimulised. Töötamine väljapool küla, kontaktid rohkem haritud inimestega soodustasid silmaringi laienemist, teenitud rahaga oli võimalik soetada moekamaid rõivaid ja tarbeesemeid. Hakati end teiste külade elanikest paremaks pidama, kujunes välja oma vaimsus ja klassiteadlikkus. Paikkonda Piibumäest Kodavere ja Palani nimetati pilkavalt „matsinurgaks“.

Omedu elanikud olid enamikus apoliitilised, kuid nagu praegugi, võõrduti riigivõimust, vannuti valitsust ja ei oldud tema poliitikaga rahul. Samal ajal peeti presidendist Konstantin Pätsist lugu. Kui president Päts 1939. aastal Mustveed külastas, sõideti ka Omedust teda tervitama. Üldiselt oldi seadusekuulekad, välja arvatud aeg, mil Eesti oli tsaari-Venemaa koosseisus. Siis püüti seaduste järgimisest ja sõjaväeteenistusest igati mööda hiilida, Omedut hakati nimetama „Vabaks Belgiaks“. Kuid vaatamata kõigele oli Omedu meestel kaitseliitlastena ja tuletõrjujatena kindel tahe kaitsta riiki ja kaaskodanikke ning nende vara.

Omedu inimeste pilkamishimust annab tunnistust ka asjaolu, et peaaegu igaühele oli pandud hüüdnimi (külanimi), lähtudes kas inimese füüsilistest (anatoomilistest) puudustest ja iseärasustest

(toonekurg, niidikael, tint, linavästrik, karu, jänes, pikk, sitahabe, Onu Tom), käitumisest ja iseloomust (härra, papp, koer, tsaar, nõksumees, tolmuska, paristaja, varaskoer, Toots) eesnime või võõrkeelse sõna moonutamisest Osso (Oskar), Oss (Osvald), Sass (Aleksander –minu isa), landrat (Landratte, s.o.maarott s.k.), leer (kanzler,s.o. kantslers.k.). Mõnikord pani inimene iseomale hüüdnime (Tuumara Sant, Parrakasiga-sant, Tuumara isa, Tuumara ema, Varas-Ellu). Kaudselt põhjustasinka mina endale hüüdnime, tõsi küll ajutise. Kui läksin Tartu ülikooli, kirjutasin õde Lindale tihti oma olukorrast, lisades ümbrikul saatja nime ette lühendid „stud.iur“ (ladinakeelsetest sõnadest „studiosus iurisprutentiae - „õigusteadust õppija“ eesti keeles.) See oma „tiitliga“ edvistamine maksis aga ruttu kätte – Omedu irvhambad panid mulle kohe hüüdnimeks„Stuttjuur“. Saades sellest „ristimisest“ teada, ei kasutanud ma enam seda lühendit ja peagi hüüdnimi ununes. Pandi ka isiku seisukohaltsisulise tähenduseta hüüdnimesid nagu Sane, Teta, Junu, Tutt, Mõss, Pöss. Osa hüüdnimedest on praegugi käibel, osa on juba unustuse hõlmas. Nende siinkohal mainimise eesmärk on üksnes soov neid tulevaste põlvede jaoks talletada, mitte aga kedagi solvata. Kui keegi aga peaks solvuma, siis tuleb võtta arvesse, et nimesid panid ja kasutasid vastastikku kõik avalikult, need olid kõikidele teada ning autor ei ole neid ise välja mõelnud, vaid parimate kavatsustega kirja pannud.

Peale konkreetsetele isikutele pandud nimede oli käibel (ja on tänaseni) talude või kogu suguseltsi nimed naguKõrtsi, Vedka, Kussa, Hundi, Osso, Otto, Madruse, Korpuse, Soo, Kuusiku, Olevi, Parraka, Jürra, Mardi, Tommi jt. Mõnele nendest on lisatud lõppu liide „-ra“ – Ansura, Otsara, Venera, Altra, Tõnura, Tuumara. Võib arvata, et see „-ra“ lisati kohanimele selle tõttu, et maa-ala (talumaa) raadati (hariti ülesse) metsast, mis oli mõisnikult ostetud. Selle oletuse kasuk räägivad maatükkide nimed Siimul ja Otsaral – Siimul „Sasserakõrs“ ja Otsaral Alejekõrs s.t. „kõrs (põld) hariti üles metsast raadamise ja alepõletamise teel.

Kuni 1941. aastani olid Omedu elanikud suhteliselt paiksed, liikusid mõnekümne kilomeetri raadiuses tööd otsimas või muul põhjusel (kalapüük taluniku juures töötamine, kauplemine laadal jne.), suurematesse linnadesse (Tartu, Narva, Tallinn) satuti harvemini. Aleksander Lümat (Madruse) sõitis madrusena merel, minu naaber Gustav Jõgi (Ansura) teenis Vene sõjalaevastikus Läänemerel. Tema tegi muuseas kõige pikema „matka“ Omedu ajaloos. Vene-Jaapani sõja ajal sõitis ta Vene eskaadri laeval „Bajan“ Liepaja sadamast Atlandi ja India ookeani kaudu Kaug-Itta. Mais 1905 Korea väinas Tšušima saarte juures peetud merelahingus jaapanlased uputasid peaaegu kogu Vene laevastiku, kuid Gustav pääses eluga, oli Jaapanis sõjavangis ning saabus lõpuks läbi laia Venemaa koju. Keskkoolis õppimise ajal viisin Gustavile lugemiseks A. Novikov-Priboiromaani „Tšušima I-II “, mida eakas Gustav innukalt luges ja silmadest liigutuspisaraid pühkis.

Pärast sõja puhkemist 1941. aastal ulatusid mitmete Omedu meeste „reisid“ kodukandist kaugele. Minu vanem vendErnst, kes Eesti kaitseväest 1940. a.automaatselt Punaarmeesse sattus, saadeti 1941. a. suvel Venemaal Straraja Russa all rindele, kus ta end sakslastele vangi andis, viidi Saksamaale ja vabanes vangist 1941. a. detsembrikuus. Leonhard ja Reinhold Mägi (Ottometsast) teenisid vabatahtlikult riigitööteenistuses Saksamaal, Richard Mägi (Ottometsast) ja Hugo Voolas (Sudkalt) mobiliseeriti 1941. a. Punaarmeesse ja alustasid rindeteed Venemaalt. Johannes Jõgi (Ansura) patriootlik sõjatee algas Krivasoost ja lõppes Saksamaal Elbe jõe ääres, kus ta ameeriklastele vangi langes, venelastele üle anti ja saabus koju Venemaalt sõjavangist. Saksamaale sattus ka Paul Mägi (Otto Paul või Otto Isa), kelle partisanid metsa kaasa viisid. Ta sai tulevahetuses haavata, sakslased korjasid ta üles ja viisid ravile Saksamaale, kus ta sattus ameeriklaste kätte, kes ta venelastele üle andsid ja lõpuks ta saabus Vene sõjavangist invaliidina koju. Sõjakeerisesse sattunud Omedu mehed saabusid lõpuks peaaegu kõik elusalt koju tagasi. Jääb mulje nagu mingi kaitsev käsi oleks nende üle olnud, Ainult ühe saatuse kohta ei ole lõplikku selgust. See on Johannes Mägi (Kuusiku Taaveti poeg), kes ühtede arvates jäi teadmata kadunuks, teiste arvates aga jõudis otsaga Ameerikasse ning olevat isegi inkognitona Omedut külastanud.

Pärast sõda, eriti pärast kolhoosi moodustamist Omedus siirdusid mõned külaelanikud tööle Kohtla-Järvele ja Kiviõlli, kuid pöördusid pärast kolhoosi likvideerimist tagasi. Omedust ei ole keegilõplikult lahkunud, kui mitte arvestades lahkumist abielludes (Savastvere, Kodavere,

Tammessaare, Pärnu) või lahkumist pärast õppeasutuse lõpetamist nagu mina, kes ma siirdus tööle Tallinna ja praegu elan Harjumaal Viimsi vallas.

Omedu elanikud pole mitte üksnes töökad ja ettevõtlikud, vaid ka *kultuurilembelised*. Enne 1940. aastat oli Omedus vilgas seltsielu ning elanikud olid ühiskondlikult aktiivsed. Nii oli asutatud haridusselts, mille aktiivsed liikmed olid Artur ja August Kalme (Otsara), Rudolf Kalme (Trallametsa), Ernst Kurss, August Kallaste, Olga Kalme (Altra), Johannes Mägi (Kõrtsi Juhan) jt. Seltsi liikmed tegelesid kunstilise isetegevusega, korraldasid koosviibimisi, osalesid Omedu algkooli üritustel, peamiselt riiklike tähtpäevade puhul korraldatavatel aktustel. RudolfKalme oli kõnemees, pidas isamaalise sisuga kõnesid Omedu algkooli üritustel ja Kodavere kalmistul Vabadussõjas langenute mälestusüritustel. Selts kannatas ruumipuudusekäes, oma maja ei olnud, üritused olid kõik koolimajas. Kui pankroti tõttu läks müüki Omedu lauavabriku kontorihoone, tegid agaramad külaelanikud kihutustööd see ära osta ja rahvamajaks ümber ehitada aga ostuks vajaminevat rahasummat ei saanud korjandustel kokku.

Omedu elanikud olid ja on praegugi *lauluarmastajad*ja laulsid meelsasti. Kui kolmekümnendate lõpus tuli Omedusse kooliõpetajaks Paul Pall, asutas ta segakoori. Laulda soovijaid oli rohkem kui oli võimalik koori võtta. Õpiti selgeks hulk laule, millest kõige populaarsemaks sai Mart Saare väga emotsionaalsete sõnadega ja viisiga „Põhjavaim“. Lauldi kõikvõimalikel kokkusaamistel (pulmad, peied, simmanid, leeri-ja sünnipäevapeod). Sageli laulsid nendel kokkusaamistel kohapeal spontaanselt kujunenud ning koori või ansamblit matkiv meestepunt. Neid „dirigeeris“ humoorikaltLeonhard Mägi (Ottometsast), kes peolaualt haaratud kahvliga nagu helihargiga vastu lauda lüües andis lauljatele„õige tooni“ kätte. Selline punt hakkas end „Sinimandriaks“ nimetama (Tartus olnud lõbustusasutuse nime järgi).

Neid Omedu elanikke, kel ei olnud õiget lauluhäält, muusikalist kuulmist või laulutahet oli vähe. Eriti laulualtid olid Kalmede suguseltsi liikmed (Artur, Osvald, Ernst, Albert). Eriti ilus lauluhääl oli ka mõnel naisterahval (Ella Kool (hiljem „Oja“), Elsa Mägi, Jenny Mägi).

Omedu elanikud armastasid ja harrastasid *näitemängimist.*

Näidendeid etendati juba haridusseltsis. Sõja ajal näidelda ei saadud, kuid „pisik“ jäi ja nakatas noori pärast sõda. Noored tulid kokku ja õppisid selgeks näidendi „Sulane Poolast“, ühe paljudest esimese vabariigi ajal kirjutatud lihtsakoelistest maalavadele kirjutatudPriit Linnuse naljamängudest. Süzee kohaselt ei saanud vaene intelligent oma jõukast talutütrest armsamaga teisiti koos olla, kui pidi end maskeerima Poolast pärit noormeheks, kes soovib talus sulasena tööle hakata. Kolmekümnendate lõpus töötas eesti taludes hulk poola noormehi. Näidendi kangelane pidi vene keelt purssima ja et ma seda seitsmendas klassis õppisin, valiti mind mängima sulast Poolast. Tuletõrje -üksuse egiidi all etendati näidendit mitmes rahvamajas.

Hiljem õpiti selgeks ja etendati Moliere’i näidendit „Ihnus“, väikelavadele kohandatud sidumata kõnes variandi järgi, mille oli kusagilt hankinud Viktor Lillevel (Metsavahi Viktor). Peategelast Harpagoni kehastas Raul Pärnsalu (Annakaarli Raul), mina mängisin isa, kes näidendi lõpusleidis kadunuks peetud lapsed. Raul Pärnsalul oli loomulikku näitlejaannet ja näitlejale sobilik meeldiv mehine häälekõla. Tõsi küll, tema kehastatud tegelaskujud, kelleks olid enamasti vanemad meesterahvad, olid võrdlemisi ühetaolised, sest ei olnud ju suunavat lavastajat ning Raul lõi tegelaskuju isiklikest elulistest tähelepanekutest lähtudes. Näitlejaannet oli ka Alfred Jõgil (Matse), kes „Ihnuses“ mängisveenvalt Harpagoni kutsarit.

Kui Viktor Lillevel asus Mustvee I Keskkoolis õpetajana tööle, tõi ta „Ihnuse“ kaasa ja õpetajad eesotsas direktor Gennoga õppisid näidendi selgeks. Mind võeti ka õpetajate näitetruppi ja ma mängisin sama osa, mis Omeduski. Näidendit etendati kooli laval.

Minu „lavakarjäär“ algas juba Omedu algkoolis, kus kooliüritustel lugesin publikule luuletusi. Näitlejanaastusin üles Ranna algkoolis, mängisin F.R. Kreutzwaldimuinasjutuainelises näidendis „Udumäe Kuningas“. Antsu ja Eduard Männiku näidendis „Tarkuse müts“ juudisoostkaupmeest. Kasepää Mittetäielikus Keskkoolis mängisin Oskar

Lutsu „Kapsapeas“ väimees Sägit. Peremees Pliuhkamit mängis samasõpetajana töötav minu onu August Kalme. Mustvee I Keskkoolis mängisin Juhan Kunderi näidendis„Kroonu Onu“ kroonumeest, Johannes Semperi näidendis „Aja käsk“ saksa poolel sõdivat eestlaste ohvitseri, Eduard Vilde näidendis „Pisuhänd“ Westmanija Eduard Vilderomaani „Mahtra sõda“dramatiseeringus Võllamäe Päärnat. Nendest rollidest kordaläinumaks pean Westmani. Autori remarkide (näpunäidete), lavastaja –õpetajaPaul Pajo suuniste ja tegelastemono-ja dialoogidesse süvenemise ja analüüsimise abil püüdsin luua kavala ja joviaalse ettevõtja-ärimehe kuju. Keskkoolis õpitud näidendeid etendati koolipidudel jaümbruskonna rahvamajades Tormas, Avinurmes, Ulvil, Piilsis, Lümatis, Assikveres ja Palal.

Seal, kus on lauluarmastus on ka *muusikaarmastusja musitseerimisvajadus.* Kolmekümnendate lõpus soetas isa bajaani meenutava instrumendi, mille keegi nupumees akordioniks ümber ehitas. Sellel õppisin mina, vennad Ernst ja Kalju ning onupoegLembit simmani maneeris tantsulugusid mängima. Lembit soetas hiljem ka endale akordioni. Mängisin enda lõbuks ja seal, kus oli tantsuhimuline publik, kuid ei olnud pillimeest. Keskkooli ajal mängisin ka Kasepää pritsimajas külanoortele tantsulugusid, teenides sellega väikest taskuraha. Juba enne 1940. aastat oli Omedu elanikel muusikariistu – Elmari Mölderil ja Oskar Jõgil (Annuka) lõõtspillid, Johannes Mägil (Kõrtsi) viiul. Suursündmuseks oli algkoolileharmooniumi soetamine. Ei tea, kuidas õpetaja Vase (algul „Grigordoi“) selle saavutas.

Harmooniumikasutas õpetaja laulutundides. Harmoonium sattus ohtu 1944. a. talvel, kui okastraattõkkeid ehitama toodud ja koolimajja majutatud Ukraina vlassovlased sellel vahetpidamata mängida proovisid. Et harmooniumi lõplikult ei lõhutaks, tõi isa selle lihtsalt ära Siimurale varjule.

Minu isa oli üks neist, kes esimese vabariigi algul soetas endale suure kuuldetoruga grammofoni ja küllatki suure plaadikoguHis Master’ Voice, Columbia. Hiljem ilmusid müügile välimuselt kohvrit meenutavad „kohvergrammafonid“. Selline oli Johannes Jõgil (Ansura), kel oli ka küllaltki suur plaadikogu, peamiselt kaubamärgiga „Bellaccord Electro“, millele oli plaadistatud eesti tolle aja solistide laulud, millest populaarseimad olid noore Artur Rinne laulud.

Kolmekümnendatel aastatel tuli Omedu raadio. Esimesena proovis raadiosignaali kinni püüda koolijuhtaja Aleksander Martensoo, kes ehitas detektorvastuvõtja. Kui ta seda koolimajas publikule demonstreeris, kostis hiiglaslikustkuuldetorust aga vaid ebamäärane ragin ning mõni arusaamatu sõna ja saate vastuvõtmine ei õnnestunud. Raadiovastuvõtjaid hakkasid müüma kaupluste agendid, nende hulgas ka minu onu Osavald Kalme.

Mäletan 1939. a. detsembripäeva, mil korragailmusid meile kaks agenti, kes oma raadiovastuvõtjad üles seadsidja demonstreerisid. Rahapuudusel isa muidugi raadioaparaati ei ostnud, kuid lasi end agendil pehmeksrääkida ja võttis aparaadi kolmeks kuuks „proovi peale“. See oli ilus, punane, väärispuiduga viimistletud „Telefunken“. Nädalavahetusel kogunesid lähinaabrid nüüd meile raadiot kuulama, peamiseltmuusikat ja kuuldemänge. Populaarsed olid orkestrid „Lõbusad Velled“ ja „Pasunapoisid“. Prooviaja möödumisel isa tagastas aparaadi, nendelt aga, kes ostsid aparaadi päriseks (Gustav Jõgi Ansuralt, Kõrtsi Juhan, Johannes Paju), rekvireeriti need sõjapuhkemise järel, viidi Mustvee lattu ning need põlesid koos laoga ära.

Pärast sõja algust avalikke pidusid ja muid meelelahutusüritusi ei lubatud korraldada. Rahvas, eriti noored, soovisid ja vajasid aga meelelahutust. Uuteks üritusteks said nüüd simmanid, kiikumine ja kodused koosviibimised. Simmaneid peeti koolimajas, Rosalie Kooli ja Osvald Annuka (Pilli Osvaldi) ruumides, TossumetsasHugo Treiali tarekambris. Tantsiti kandle- ja kitarrimuusika ja ka laulu saatel. Simmanitel õppisin ka mina valssi ja padespanni tantsima, esimesek partneriks oli naabriperenaine Alviine.Kiiged ehitasid noored Alfred Jõgi (Matse) õuele. Kiikumine sai peagi populaarseks meelelahutuseks. Kiikumas käisid noormehed ka Raatvere külas.

Omedu elanikud peaaegu üldse ei sportinud, ei olnud aktiivset eestvedajat, treenerit ega spordivarustust. Ainsaks spordiksoli võrkpallimängimine. Palliplatsid olid Alfred Jõgi õues kiige naabruses, koolimaja muruplatsil ja Gustav Jõgi (Ansura) õues. Sporditahet aga noortel, eriti teismelistel oli. Kui kogunes kamp noormehi, juhtus tihti, et läks omavahel võistlemiseks – maadeldi, joosti võidu, hüpati kõrgust üle kahe maasselöödud teiba vahele tõmmatud nööri, ümmarguse graniitkiviga tõugati kuuli.

Spordiga seoses meenub jalgrattabuum. Nagu raadiovastuvõtjaidnii ka jalgrattaid pakkusid kaupluste agendid, vahel sõitis neid õue koguni mitu, ühel ilusam jalgratas kui teisel. Hinnatud olid Rootsi ja Saksa jalgrattad.

Jalgrattaga sõideti kõik vajalikud sõidud kuni Tartuni välja. Nii kujunes jalgrattasõidust tahtmatult ka omamoodi sportimine. Vahel kõnniti küllaltki suuri vahemaid jalgsi, näiteks piki järve kallast Kodaverre religioossetele üritustele ja tagasi üle 20 kilomeetri, seejuures sageli paljajalu, et vältida jalatsite kulumist. Ka minul tuli tihti jalgsi 12 km kaugusele Mustveesse, kooli matkata.

Mälestustest ei kao lapsepõlve ja noorusaja Omedu, selle naeru- ja pilkamishimulised, veidi enesekesksed inimesed, sugulased ja sõbrad. Ja esmajoones järv, Peipsi. Ükskõik kellena või millal isakoju naasesin, oli esimene käik järve kaldale. Ja enamasti ikka lapsepõlve mängumaale – Suure Kivijuurde, et teda patsutades kallistada. Ühtlasi kuulama, kuidas järv mind tervitab. Ja järv tervitab mind igal aastaajal eri värvuse ja häälitsusega: kevadeti helesinisena ja rõõmsalt sulisevana, suvel taevavärvilisena ja suvesoojusest rasketeummiklainetega vastu kaldakive ohkivana, sügisel hallina ja vingest sügistuulest tigedana, talvel aga jääkatte all vaikselt magavana, ainult vahel jääahelaid lõhestades ägedalt paukuvana. Usun, etjärv on hingelähedane ka Omedu loodustarmastavatele inimestele. Kuid järv võib olla ka ohtlik. Ettevaatamatuse tõttu on järve ja sellesse suubuvasse Omedu jõkke uppunud Omedust Johannes Voolas, Vello ja Endel Jõgi (Matse), Ilmar Kalme (Otsara), August Mägi (Paristaja) ja Reinhold Mägi (Otto).

Olen rõõmus, et Omedu on raskustest hoolimata säilinud elujõulisena ja kodukaunistatuna. Et leidub agaraid naisterahvaid - külaseltsi liikmeid, kes hoiavad elus Omedu vaimsust ja korraldavad Omedu juurtega inimestel aeg-ajalt kokkusaamist võimaldavaid suurepäraseid külapäevi.

Heldi Luts (Nõmme) 1922–2008 - Kaksteist külajuttu Omedust

I Väike sõbralik tuhkur

Kuna mul on laudas kanu, siis on ka metsloomi külas käinud. Üks väike tuhkur tulikanadele külla, aga vaeseke kukkus suurde terade hoidmiseks kasutatud tünni. Lähenhommikul kanu söötma, vaatan tünni, et teri võtta, seal ilus karvamüts. Mõtlen, et kust see müts küll siia on saanud. Oli seal hoopiski tuhkur. Andsin kanadele süüa jatõin ka tuhkrule liha ja värsket kala. Tuhkurhakkaski sööma. Jootsin teda pika traadi külge kinnitatud karbist. Nii mu sõbrake elas kolm päeva. Siis hakkas mul loomast kahju. Sõbrad viisid minu palve peale tuhkru metsa, etloom suuremaks kasvadesleiaks uusi kaaslasi.

II Rääbisenooda tegemine ja püük

See oli sellel ajal, kui järvel rääbiseid käidi püüdmas. Neli-viis meest tegid nooda ja mindi kalastama. Järvele minnes oli üks suur paat ja väike ka, kuhu kalad pandi. Rääbiseid oli järves paljuja kohe väga tihti sai väike paat kalu täis. Peipsi ilmad ei ole alati ühesugused, on tuult jatormigi. Ühel päeval tõusiski selline tuul, et kalurid ei saanud koju ja sõudsid Kodavere surnuaia juurde tormivarju. Üks kalapüüdjatest vanem mees, kes istus seljaga surnuaia poole, oli natuke ebausklik. Teised narritasid teda ja küsisid, et kuinüüdvaimud välja tulevad, et mis sa siis teed. Meeskuulebki surnuaiast paadi poole tulevaid samme. Hirmunud meeskohe paluma: „ Oh sa taevaisa, anna andeks, et ma olen vahest naist peksnud.Ning ka riistad toas olen ära lõhkunud. Enam ma seda kunagi ei tee, kui veel eluga pääsen.“ Teised mehed aga naersid, sest kabeliaiast tulid hoopis kaks kitse järve jooma.

III Surnuvalvajad

Meie külas elasid kord vanapoiss Juhan ja vanatüdruk Anna. Nendel olikodus koorelahutaja janaabrid käisid oma piima läbi ajamas. Seejäreltoodikoor koju ja klopiti võiks. Kes võid ei soovinud, sellele anti koore eest raha.

Ühel päeval liikus külas jutt, et vana Juhan olla surnud. Tolleaegse tava kohaselt läksid naised õhtul surnut valvama. Anna lüpsis parajasti lehmi. Osa naisi jäi ootama, teised läksid ise tuppa. Naiste teretamise peale kobis vana Juhan vaatama,kes siis tuppa tulnud on. Nüüd läkssuur kisa lahti ja naised panid jooksu. Üks naistest komistanud, kukkunud maha jateised jooksid temast üle. Hirmunud naine pani joostesläbi metsa kodu poole. Mees vaadanud javangutanud pead: "Eit on surnuvalvamisega lolliks läinud." Naine aga vastas et Juhanpolnudki surnud. " Mis te tast siis valvama läksite", kostis seepeale imestunult mees.

IV Kuidas vanasti külas käidi

Üks mees oli nõnda kitsi, et kui poisid tematütarde poole tahtsid tulla, siis kauples ta alati pudelit. Poisid siis kättemaksuks hakkasid saunapalke maha tõstma, mees siis paluma, et jätku saun rahule, teen teile ise pudeli. Teine kord tegid poisid tondi vanamehe ukse taha, kui ust liigutati, siis tont kukkus maha, vanamees lubas küll kuradi tuuraga läbi torgata, kui ära ei lähe. Hommikul hüüab eidele, kui mahakukkunud tonti näeb, kurat on surnud, mine veel raisapärast kinni.

V Armastus heinaküünis

Üks vanapoiss kiitnud teistele, et küll mul on tüdrukuid jalaga segada, kui aga lähen Assikvere kanti. Poisid mõelnud, et see vana laisk poiss, kas see viitsib Assikverre minna, hakkasid õhtul passima, et kuhu ta läheb, ei läinudki kaugele, vaevalt üks kilomeeter heinaküüni „tahapaju" ja magama. No hommikul teised küsima, kuidas läks, mees vastab, et no vot kus sai nalja ja ma võtan ühe tüdruku ära, kes kõige kobedam on. Teine õhtu läheb jälle heinaküüni magama. Poisid võtsid kepid ja tõmbasid mööda seina, see põrises ja hirmutas vanapoiss Pauli. Mees tuli välja, vandus, et küün on nagu ära nõiutud, ei saa rahulikult magada, läks koju kõigi oma heade unistustega.

VI Paanipoku pulmad

Pruut oli Omedust, siis tuli minna kohe Kodavere kirikusse laulatusele. Kodutee kulges läbi Linnumetsa, mis oli pooleteise kilomeetri pikkune metsatee. Assikvere poole metsaserva oli tehtud külapoiste poolt suur oinas, sarved peas ja lambanahk ümber. Et aga peig hellitas seda oinast, siis käskis ta pulmarongi kinni pidada ja lubas talle kuradile näidata. Materdas siis Paan seda oinast, ei ole jäänud kasuka ribagi järgi. Küll tuletasid pulmalised Paanile meelde, et neil hakkab juba oodates külm ja toidud jahtuvad pulmalauas ära ja lapulised võivad need sootuks ära viia, aga Paan ei jätnud järele, pärast veel ütles, et kuradi kõva pea sel oinal, väsitas päris ära.

VII Kuidas vanasti sünnipäevi peeti

Ei olnud siis suurt toidutegemist, ükskõik, mis käepärast oli, kas kapsasupp või liha või silgu kala. Koguneti kampa kokku, pillimees kaasa ja pudel metsakohinat. Öö otsa tantsiti ja vahel said kodus veidike silma kinni lasta enne tööle minekut, vahel mitte. Ükskord sai viin otsa, teati, et Aaru Vollil on, aga ta ei taha anda. Saadeti mind, et ütleksin lehma haige olevat, sellele on viina vaja. Volli andiski. Palju aga sellest sai! Kalme Lembit ütles, et temal on, aga ei tahaks nagu ära anda. Naabri tüdruklubas siis kohe Lembitule naiseks minna, kui aga viina välja toob, no Lembit tõigi. Kui aga koduminemise aeg käes, siis tüdruk asutas hoopis vana peiu poole minema, et asju ära tuua ja Lembit pidi veel pikalt ootama jääma lubaduse täitmist.

VIII Kanade lend

Eit ütles taadile, et õele tuleb kanad ära viia, kulutavad niisama meie toitu. Vanamees pani siis kasti reele, karsi heinu hobusele ja endale salaja pooliku kohinat ka. Eit tõi laudast viis kana kasti, aga kaane jättis lahti. Vanamees istus reele, kui kodu kaugemale jäi, siis rüüpas kohinat, see tegi hea laulutuju. Vanamees laulis *Elu on ilus, kui oled veel noor, vanadust põlgab mu vanamoor...* Läks veel natuke aega edasi, kanad hakkasid kastist välja lendama. Vanamees kirus kanu ja sõitis

edasi. Lõpuks sai sõit otsa ja naiseõde küsima, kus siis kanad on, kast oli tühi. Selle peale ütles vanamees, et jumal tänatud, rebane sai ka endale vägeva prae.

IX Omedu parv

See oli hulk aega tagasi kui Omedus veel silda ei olnud ja veetiparvega inimesi üle jõe. Sel ajal ei olnud veel ka inimestel sõiduautosid, mõnel rikkal oli veoeoauto, mida siis telliti peole või kirikusse minekuks. Tavaliselt käidi jalgsi, ratta või hobusega. Ühel üleveo päeval juhtus aga õnnetus, veomasin oli juba parve peal, aga siis tuli veel hobusemees põrsastega vankris, kes tahtis kiiresti Mustvee turule jõuda. Parvemees paigutas siis ka hobusevankri auto kõrvale, aga oh õnnetust, hobune ehmatasja hakkas tagurdama, kaitsepuu läks katki ja vanker koos põrsastega kukkus jõkke. Kast läks katki ja põrsad ujusid järve poole, küll oli kaugelt kena vaadata, kuidas roosad põrsad ujusid. Mehed võtsid paadi ja püüdsid põrsad kinni, ka hobune saadi jõest välja tuua, aga kõik olid märjad ja see turupäev läks luhta, jäi Mustvee minemata ja põrsad müümata.

X Küla elu

See oli sellel ajal, kui raadioid ega telereid veel polnud. Noortel oli ikka oma elu ja lõbu, kui leiti pillimees, tehti simman, kui seda ei olnud, siis leiutati mõni vigur, kus sai nalja. Keegi oli päeval heinu vedanud, korv oli veel vankril. Poisid kohe kampa kokku ja kraami korjama, sõideti vankriga ühe küla otsa, siis hakati salaja varandust korjama. Ühelt võeti puusaagimise pukk, teiselt ämbrid, kolmandalt seakünad, luuad, redelid jne. Kui koorem täis sai, siis lükati ühe maja ukse ette, kus oli palju tüdrukuid, nendega saadi kaubale, et lükati veel rehe alla, et keerulisem otsida oleks. Küll siis vembumehed said naerda, kui kadunud asju otsima hakati. Ükskord jäid nad aga vahele, koorem sai valmis, aga peremees ka kohe järel asju tagasi nõutamas. Poisid lunisid pudelit, muidu lubasid koorma jõkke lükata ja tegidki lubaduse teoks, kõik korjatud vara läks jõkke, siis ujusid rehad mööda jõge ja ihne peremees pidi ikka pudeli välja tegema, et asjad kätte saada. Vembumehed panid ka korstnaid ja uksi kinni, kuid kaebama ei mindud, seda võeti külas naljana.

XI Kellad helisevad…

See juhtus talvel, kui kalamehed läksid kaugematele järvedele kala püüdma. Vanapoiss Juhan leidnud mulgi tüdruku, kes oli talle silma ripsutanud. Tüdrukul olnud omal ka peigmees. Tulnud seal sekeldusi. Lepingu aeg sai täis ning meestel algas kodu poole sõit. Mehed laadisid noodad reele ja kõik läksidkõrtsi külmarohtu tee peale kaasa ostma, ees pikk kojusõit. Aga kõrtsis olnud ka Juhani pruudi peigmees. Juhan mõtles kätte maksta, läks välja ja võttis hobuse kaelakellad ära,pani need Jakobi rekke nootade alla. Ise läinud kõrtsi ja lausunud meestele, et lähme ära. Et ilm läheb halvaks, hakkab vist tuiskama. Kõik asutavadki minekule. Juhan sõidab oma hobusega Jakobi ree taga. Jakob iga natukese aja takka laseb hobuse tee äärde. Juhan küsib oma kaassõitjalt Kustaselt, ei tea mis sel Jakobil viga on? Kas tahab maha minna, aga hobune ei jää pidama? Terve tee käib Jakob hobusega mööda tee ääri. Kui koju saavad, küsib Juhan Jakobilt, et mis sa kogu aegtee ääres käisid? Jakob vastab, et kellahelin oli kogu aeg kõrvus, mõtlesin, et "saka" sõidab tõllaga taga, et annan teed ja lasen mööda! Siis mõtlesin, et jõin viina palju, kummitab vist kõrvus. Juhan aga teatab, et nüüd oleme kodus, tõuse üles, las ma võtan kellad su ree pealt ära! Siis pole sul järgmine kord vaja "saka" mööda lasta!

XII Isa ehalkäik

Minu isa oli siis noor mees. Ühel õhtul otsustas ta minna ehale, nagu sellel ajal öeldi. Mõtles hulga aega, et kelle poole minna, sest silma oli visatud paljudele. Lähen õige kõige ligemale, eks hiljem võtan ette kaugemad rannad. Sellel ajal usuti vaimusid. Läheb Omedu külla Liine poole. Kui jõuab majale ligemale, näeb valges riides meest, kes vaatab Liine aknast sisse. See valge kogu hakkab tema poole tulema. Isa kohe ots ringi ja tagasi. Mõtleb sinna ei tohi minna, see maja on nõia võimuses. Otsustas Assikvere tee ette võtta. Minna tuli läbi Linnumetsa, oli ikka pimedas kõle küll. Kui jõudis metsa keskele,kuuleb, et sammud tulevad mööda metsa, aga näha pole kedagi. Läheb ikka edasi, saagu mis saab. Kartis, otsustas põõsas varitseda, et äkki näeb seda sammujat. Võib-olla tuli see vaim järele? Aeg läks, hakkas koitma. Ümbrust sai paremini näha, vana oinas jalutas hundikoeraga mööda metsa! Oinas oli naabrilammastega läinud naabri poole, perenaine visanud võõra oina oma laudast välja. Oinas oli kodu poole teel, ja eks koer oli temaga seltsinud. Kus sa

enam valges ehale lähed, jääd lüpsinaiste kätte! Tuli koju. Otsustas, et läheb päevasel ajal. Võttis isamehe ühes ja läkski. Saidki kaubad kokku.

2002. aastal lindistatud Liia Mägi intervjuu Milli Ojaga (1925-2007)

Liia Mägi (LM): Kuidas siin väikses majas sinu lapsepõlves elati?

Milli Oja (MO): Siin elasid majaomanikena Võngri tädi Liisa Võngerfeld ja tädimees Jakob Võngerfeld, meie pere isa Mart Oja (s.1872) ja ema Loviise Oja (s.1884), minu kaks õde Olga (s.1908) ja Eveliine (s.1915), kolm venda Heinrich (s.1910), Aleksander (s.1915) ja Herbert (s.1923). Magati toolide peal ja maas kottidel. Talvel olid ka kangasteljed toas, siis oli ruumi veelgi vähem. Ema Loviise oli heatahtlik ja abivalmis, ta põetas oma tädi ja tädimeest kuni nende elust lahkumiseni, sest nende endi pojad Woldemar ja Gustav olid üks Vabadussõjas ja teine kodus juba varem surnud.

LM: Kus tööl käidi?

MO: Kevadel läksid suuremad lapsed taludesse karja, vennad läksid palke parvetama. Vend Aleksander õppis kingsepaks. Hiljem palkas Voldemar Stamberg ta Omedu parve ülevedajaks tööle. Sõjaeelsel ajal asendasin seal venda. Mäletan, et ülevedu käis ööpäev läbi. Jalakäija ülevedu maksis 2 senti, hobuvanker 10 senti ja auto 25 senti. Vend Heindrich püüdis kala, hiljem läks tööle raudteele Tallinna. Mitmed Omedu mehed läksid tööle Kohtla-Järve kaevandustesse. Veel saadi tööd palkide parvetamisel, palkide laasimisel ja lotjadele laadimisel. Isa Mart kaotas propsirauaga palkide laasimisel silma, sai riigi poolt haigusraha ja hakkas siis hobuseparisnikuks. Kahjuks lasi ta end mustlastelt haigeid hobuseid ostes petta ja mõne kuuga oli raha kulutatud ja pere jälle kitsikuses. 1939. aastal isa suri.

LM: Mida söödi, kas tunti ka tühja kõhtu?

MO: Poest osteti väga vähe, vaid soola, suhkrut ja petrooli. Leib küpsetati ise, tihti tehti ahjus lihaleiba. Liha saadi omakasvatatud sealt, lehma ei olnud. Taludes karjas ja teenimas olnud õed tõid koju nii toiduaineid kui linu.

Säilinud on õde Eveliine kirjalik kokkulepe perenaine A. Reinholdiga tüdruku palga osas:

Teenib esimesest maist kuni esimese detsembrini ja saab palgaks 70 krooni raha, 6 vakka kartuleid, 3 vakka rukkeid, 2 vakka otre, 1 puud nisupüüli ja 1 leesik linu.

LM: Kuidas riided selga saadi?

MO:Ema Loviiseja vanem õde Olga ketrasid ja kudusid talvelkangastelgedegariiet. millest õmmeldi õmblusmasinaga tervele perele vajaminevad selja- ja voodiriided. Vahest õmbles ema ka teistele. Kangasteljed olid külas enamasti igas peres, aga peenemat kangast kudusid Altra omad: Liide, Helmi, Klaara, Olga. Rätsepatööd tegi külas Poliine, kes õmbles meestele pükse ja pintsakuid.

LM: Kuidas kulges elu 40-60-ndatel?

MO: Pärast sõda tehti kolhoos, esimeheks pandi Paul Mägi. Kõigile elanikele, alates kuueteistkümnendast eluaastast, määrati kohustuslik metsanorm. Ei olnud saagigi, millega metsa lõigata. Hobuseomanik pidi täitma väljaveonormi 50 rm. Kui normi ei täitnud, siis ähvardasid punaselindimehed vanglaga. Kolhoosi liikmetele anti 60 sajandikku maad. Mina kolhoosis ei olnud ja maad ei saanud. Raha oli väga vähe, kohustuslikke riigimakse polnud millegagi tasuda. Lehmale tohtis heina teha alles septembris. Külas oli piima vastuvõtupunkt, kuhu viidi oma perest ülejäänud piim ja saadi selle eest raha. Paljud külaelanikud ajasid sõjajärgsel ajal metsas puskarit ja müüsid seda kaugemal, et veidikegi raha teenida. Kohapeal oli joomist vähe. 1956. aastal sündis mul tütar Hele. Elu hakkas paremaks muutuma 60-ndatel, kui hakati porgandeid, peete, kurke, kaalikaid kasvatama ja neid Leningradi turule viima. Sel ajal töötasin koos õde Olgaga Kasepääl sovhoosis. Õde Eveliine oli abiellunud ja elas Tallinnas, samuti vend Heindrich. Vend Aleksander oli 1941.

aastal granaadiga kalu püüdes surma saanud, vend Herbert oli Kohtla-Järvelt mobiliseeritud ja sõjas teadmata kadunuks jäänud. Ema Loviise suri 1961. aastal.

Leida Jõgi, s. 1933 meenutused külaelust

Sündisin esimese Eesti Vabariigi ajal, isa pidas kaluri ametit, ema oli postiljon. Ta pidi Omedust jalgsi Ranna vallamaja juurest Lümatist posti tooma, ühtlasi viis inimeste postisaadetised ja maksud valda. Ema teenis raha jalgratta ostuks, saigi Husgwarna kätte, aga siis algas sõda ja ratas jäi ootama. Sel ajal kuulusime Ranna valla alla, pärast IIMaailmasõda jäimeKasepää valda. Algul, umbes 1945- 50-nda aastani oli Omedu külanõukogu, hiljem Raja külanõukogu.

Siis oli Omedus kaks poodi, Stambergi pood küla keskel, Paristaja pood sillale lähemal. Poodides müüdi kõike vajalikku, alates suhkrust-kommidest vankrimäärdeni välja. Põhitegevus oli kalapüük ja kala jätkus aastaringselt endale ja müügiks. Tänasel päeval kahjuks on paljudel küla inimestel peipsi kala maitse suust kadunud. Kalu püüti ka aastaringselt, kuid suurem hooaeg algas kevadel. Vastavalt sellele, milline kala randa kudema tuli, olid ka püügivahendid. Esimene kudeja oli haug, keda tabati ahingute ehk västardega. Öösiti käidi tulusel. Selleks pandi paadi (küna) ninasse valgusti, mis näitas järve põhja. Nii olid kudevad kalad näha ja sai täpselt västra otsa lüüa.

Talvel valmistati uusi ja remonditi vanu püügiriistu. Selle töö ajal lasti külas lahti jutt, et keegi küla inimestest on surnud, surmasõnum pidi tooma paremat püügiõnne. Nootadega püüti kevadel kalda lähedalt väikeseid lepiskalu, nagu viidikas, mädjas, koerajüri jt. Omaette kiire hooaeg oli latika püük kevadel nootadega. Latikas koeb lühikese aja vältel, seepärast pidi olema valvas, et õiget aega maha ei magaks. Olid noodaseltsid, kuhu kuulusid küla mitme pere mehed.

Kui olin nelja-aastane, ostsid naabripoisid Hugo ja Erich Voolas külla esimese raadio. Nüüd oli nende köök ja tuba igal õhtul raadiokuulajaid täis. Kõiki huvitas teada saada, mis mujal maailmas toimub, eriti huvitas sõjategevus.

Omedusse jõudis sõda 1941. a. suvel. Lahingute käigus põlesid maha piirivalve kordon, Pärnojade (Pätsi), Lümat Aleksandri (Madruse), Lipardi, August Annuki majad ning endine vabriku kõrtsi hoone ja Paristaja pood. Kui vene sõjavägi oli taandunud Narva suunas, paigutati paljudesse peredesse elama saksa sõdurid, kes pidid jälgima, et vene partisanid üle Peipsi ei tuleks. Üldiselt olid nad rahumeelsed ja sõbralikud. Meie, lapsed, ootasime igal reedel, et sakslastele toodaks n.ö. "margitendrit", see tähendas paremaid sööke. Leena Voolase tagatoas elas 6 saksa sõdurit. Me siis lippasime mitmekesi sõdurite juurde ja "aitasime" neil hea ja parema kohe "paigale panna".

Omedu algkoolis olid õpikud ainult õpetajatel, õpilastel polnudka vihikuid ega muud paberit, kuhu kirjutada. Emal õnnestus mulle hankida üks hästi paks ruuduline klade, kuhu kirjutasin kuni 4. klassi lõpuni välja. Õpilasi oli igal aastal erinevalt. Juhtus nii, et ühel aastal kolmandat klassi polnudki. Neljandas klassis olime Valdek Paasiga kahekesi.

Viiekümnendate aastate algusest üheksakümnendate alguseni toimus köögivilja vedamine Leningradi turule, presendiga kaetud veoautodes sai ka osa inimesi oma kaubaga kaasa sõita. Sel perioodil edenes elu jõudsamalt, sest raha oli rohkem. Suures vene linnas oli oluline, et müüdav oleks kaubandusliku välimusega. Linda Õim ja Olga Annuk (õed) tulid mõttele, et porgandid võiks punasemaks värvida, kasutati Kallaste livapaljandilt pärit punast liiva, seda raputati puhtaks pestud porganditele, nii meeldisid nad ostjatele rohkem. Ka tehti lausa "käsitööd", porgandite teravad otsad lõiguti noa abil ümaramaks. Kord üks müüja treis parajasti otsi ümaraks, kui üks ostja küsis: "Babuska, što tõ tam delaješ?" Müüja vastas, et "karatelku delaju". Müüja ütles, et selge, kaalugu siis talle ka neid üks kilo. Kui kaup hästi ei läinud, armastasid mehed aega veeta väikese viinaga. Kord, kui suuremaks peoks läks ja ostjatele tähelepanu ei pööratud, panid naised Julius Toominga kauba ette sildi: "Hozjain obedajet!" Kui mehed pärast kaubakottide najale magama jäid, pandi uus silt: "Hozjain otdõhajet posle obeda."

Leida Jõgi meenutatud külajutud

Kui poisid külas käisid...

Siimu Kustal oli kaks tütart, ilusad kui valminud õunad. Isa oli range korra sisse seadnud: poisid ei tohtinud muidu tütreid külastada, kui ikka nii, et kõvem kraam oli kaasas.

Ühel õhtul tekkiski poistel mõte, et lähevad Siimule, kamba peale võeti üks pudel viina ühes. Minu isa oli siis küll liiga noor, aga kippus vanapoistega kaasa minema. Teised nõudsid, et tehku ehalkäimise ristsed ära, siis muudkui tule.

Vanamees nägi pudelit ja kutsus kohe tuppa. Oma naisele Liisale ütles, et too aga sakuskaid; aga poisikesele too koorepudi, ta ei jõua muidu koju minna.Isa väitis, et tal oli häbi küll, aga ära selle söögi sõi.

Nii möödusid õhtud ja mõnedki veel. Lõpuks poistel enam viina polnud ja uks löödi kinni, sisse enam ei saanud. „Kavalerid“ tegid aga tondi ukse taha ja jäid salaja kuulama. Kusta teeb ukse lahti, tahab õue minna, näeb, et üks mees ukse taga, tahab tuppa. Hakkas tõrelema: „Kurat, kuhu sa tuled, löön su tuuraga läbi!” Kus siis oli nalja! Hommikul läheb õue ja ruttu tuppa tagasi. „Tulge tüdrukud vaatama, üks raisk on õue ära surnud!“

Siimul ehitati sauna. Palgid, mis töömehed päeval paika panid, poisid öösel maha lammutasid ja nii kaks korda. Kusta ei saanud muidu, kui läks poisse paluma: „Ma teen teile pudeli viina, jätke järele!“ Tol ajal polnud võimalik politseid kutsuda, sai nii julma nalja teha. Tol ajal ei olnud raadiot ega teleritki peredes, õhtusel vabal ajal tehti palju lollusi.

Vedka Otu külaskäik

Vedka Otu (Otto Annuk) läks ükskord Jurkametsa sugulastele külla. Sattus olema lõunaaeg ja pere asus lõunat sööma. Kutsuti Otu ka lõunale. Otu aga tahtis näidata end viisaka inimesena ja keeldus esimese kutse peale minemast. Pere asus sööma. Perenaine kutsus Otut teistkordselt, kuid Otu ikka veel ei tahtnud lauda istuda. Aeg venis. Otu vaatas, et kolmandat korda ei kutsutagi: endal kõht tühi pika jalgsi käimise peale. Küsis siis: „Mis supp teil ka on?“ Perenaine vastas, et riisisupp. Seepeale ütles Otu: „Ah et riisisupp? No seda ma süün küll, sii tiib hüväss siere marjad pehmeks!“

Surma ja matustega seonduv

Vanasti, kui inimene suri, pesti ta sooja vee ja seebiga puhtaks. Mitte nagu nüüd, et vaid desinfitseeritakse viinaga, et pisikuid endaga taevariiki kaasa ei viiks. Surnu asetati lavatsile, puusärki pandi hiljem. Tavaliselt valmistasid puusärgi kohapealsed meistrid. Puusärki panemist õnnistas kas kohalik koolmeister, mõni kohalik sõnakas meesterahvas või kohalik pastor.

Oli kombeks käia „surnut valvamas“. Kohalikud elanikud, enamasti küll eakamad naisterahvad tegid seda, aga ka nooremaid inimesi osales. Istuti surnu juures ja lauldi jumalasõna laule.

Juhtus ka nii, et tulid kohalikud poisidki. Sel ajal, kui naised laulsid, kollitasid nemad ümber maja. Valitses ebausk ja seetõttu juhtus mõnigi rumal lugu.

Veneral oli surnud vanavanaisa. Käidi kõvasti valvamas. Ühel päeval sidusid poisid surnu käe ümber niidi ja viisid niidi otsa aknast välja. Kui siis õhtul naised laulu alustasid, tõmbas väljaspool keegi niiti ja surnu käsi hakkas tõusma. Ehmatus oli kohutav, sest kõik arvasid, et surnu liigutab. Algas koletu tormamine toast välja, ja nii traagiliselt, et üks laps tallati trepi peal surnuks.

Elvi Pungar (Mägi) s. 1942

Lapsepõlv

Minu esiisa oli Peeter Tomast s.1815, alates temast olen ma viies põlvkond. Tema maja oli Peetrimetsas, Maie Paju elamise lähedal. Peetril oli 8 last, ise oli sisserännanud.

Minu vanaisa Johannesel oli minu ema Hilda ainus laps, niisamuti mina oma emal. Minu lapsepõlves oli siinne ümbrus lage, mõni üksik väike puuke võis olla, pihlakat mäletan. Kõik olid põllu- ja heinamaad, mis olid raadatud kunagi kasvanud metsamaast. Lähedal oli „Pauli tükk“, maatükk, kus olid veel kännud alles, seal käis lehm karjas.

Järveäär oli ka väga lage, ei roogu ega põõsaid, kuigi kive, väikesi rändrahne oli päris palju. Rannani välja oli ristikhein ja

heintaimed, igaühele oli antud oma tükk, mille üle käisid ka kaklused.

Tsaariajal ostsid rikkad kaupmehed, Naidenkov, Morozov ja üks veel mõisadelt maad ära, eesti ajal anti need rendile, vene ajal olid uusmaasaajad.

Vanaisa ostis meie praeguse maja 1922. aasta paiku. Kunagi oli see kõrts, ostmise ajal oli rendile antud. Omandatud majja minnes olid rentnikud uksed kinni pannud, isa oli 11-aastane ja sai mingist pilust sisse ronida pere uude kodusse. Üle tee oli kaev, maja külastas kõrtsi aegu palju kaupmehi ja muid. Aga sinna asudes tuli seinad maha võtta, ainult vundamet jäi, millele ehitati praegune maja.

Meie lähedal oli Kalevipoja lingukivi, millest nüüd ulatub välja vaid väike nukk, sest omanik täitis ümbruse sel viisil ära. Silmapaistev vaatamisväärsus kadus seetõttu.

Mängud

Mänguasjadest mäletan puust lammast, see oli treitud, liigenditega, umbes 30 cm pikk, pruunide laikudega. Ema tõi selle Tartust. Oli veel lehm ja pisike kipsist hobune, saani tegin ise. Mängude meelisteemaks oli kirikusse sõit. Inimeste küsimus sai lahendatud seasüldist üle jäänud jalakontidega. Kondikestele sidusin rätikud „pähe“ ja pidulised olid sõiduvalmis. Kõiki kaasa ei võetud, mõned jäid koju. Vahel oli kirikusse minekuga kiire, siis mängisin, et lehma ei jõudnud lüpsta. Igaks juhuks sättisin lehma nurka, pange nisa alla ja lootsin nagu, et lüps kuidagi toimuma saab. Eks nägin ette masinlüpsi tuleku?

Minu mängukaaslasteks olid naabrilapsed Toivo, Vello, Liivi. Otsaral oli palju lapsi, lähestikku kahe pere peale üheksa. Ella, kes ühe perega samas majas elas ja endal lapsi polnud, ütles, et maapealne põrgu. Ta oli protestivaimuga, sõimas valla politrukke ja ametnikke, sellepärast Siberisse viidi. Minu vanaema nendega ei vaielnud, andis kõik ära, mida küsiti.

Karmid olud

Puid oli vähe, toas pidin tihti olema kasukas seljas ja vildid jalas. Kui kraavidele hakkasid noored kased kasvama, siis ema raius neid ja oli õnnelik, et sai hagu teha.Tubade külmust näitab seegi, et vähesed hoidised, pudelisse pandud karusmarjad vees, läksid katki, sest vesi jäätus.

Vahel tuli loomad ka tuppa tuua. Põrsaid oli vaja vara saada, vähemalt aprillis, mais neid enam ei ostetud. Siga tuli õigel ajal ajada kasti, mis oli ree peal, ja kellegi juurde viia, kus oli kult. Põrsastest sai raha, mõned müüsid neid isegi Slantsõs või Narvas. Meil on alles põrsakast, seal käis üks laud lahti, et võtta neid seal asjast huvitatutele näitamiseks kordamööda välja. Ema müüs neid lähemale. Põrsaste kasvatamiseks oli vaja sooja ruumi. Tegime poole põrandani piirde, panime sinna õled alla. Kui siga sünnitama hakkas, seda oli näha pesa tegemisest, siis tõime ta tuppa. Oli väga ilus ja lustlik, kui päike paistis ja põrsad mängisid, õletolm lendas, põrsad ise ilusad paksud, roosad ja rõõmsad. Suur siga oli meil viisakas, pärast söömist oli vaja tal end kergendada, selleks pidime neli ust avama ja ta tuli meie sabas rehe alla ja tegi seal kõik mis tarvis. Ja tagasi põrsaste juurde. Viimased olid paiksed, aga nad ei rikkunud põrandat nii palju, kui lambad, keda ka vahel tuli toas hoida. Selles toas oli kõrtsiaegne põrand, sai ära vahetatud.

Isa oli sel ajal Siberis, 12 aastat oli ära, 1955. aastal tuli tagasi. Mul on alles veel tema rongipilet Moskvast Tartusse.

Kõik kõigi omad...

1949. aastal loodi meie küla baasil kolhoos Tulevik, see hõlmas alad kuni jõeni. Pärast laienes kolhoos Tormani välja, umbes 1959. a. paiku läksime Halliku metskonna alla. Sel ajal istutati siia palju metsa, ranna kaitseks.

Isa tegi luudasid, ahjus kuumutas neid vitsu, mis ümber seoti, suvel tegi vihtasid. Oli vist mingi norm kolhoosi poolt. Metskonna ajal oli juba lahedam, sest võis isegi hobust pidada, see polnud keelatud, nagu kolhoosi ajal. Oli huvitav erand, Venera Rudolfil oli ka kolhoosi ajal hobune! Mitte, et Rudolf tahtis seadust rikkuda, vaid tal oli nii vägev hobune, et ei jäänud ühistalli Raja külas. Nii kui viidi, tagasi tuli. Oli nagu dissident ja lõpuks loobuti Raja talli viimisest.

Kolhoosi tall oli pikk maja Kasepää vallamajast Omedu suunas. Ühes otsas oli tall, teises velskripunkt. Mul juhtus niisugune lugu, et õde ei tahtnud mulle anda saatekirja pimesoole lõikuseks. Velsker andis, punase risti autoga sain Vooreni, seal kadus valu ära. Teed olid auklikud,

põhiliselt kruusakattega. Aga Maarjamõisas tehti operatsioon ikka ära, selgus, et oligi pimesool lõhkenud... Haava tuli sügiseni Kasepääl hobusega sidumas käia, see oli 1951. a. mais, olin siis 9-aastane.

Meie pidime ka kolhoosi oma loomad ära andma, ühe lehma võis endale jätta. Punik oli meil kõige vanem, Tillik oli punase- ja valgekirju, mullikas oli Nupu. Jätsime siis Nupu.Siinsed inimesed viisid piima ülejäägid Paraka meiereisse, mis asus meilt umbes 600 m Otsara suunas. Veel andsime vankri ja hobuse kolhoosi. Hobusetall sai Ansurale, Jõgi Viktori isa oli tallimees, Viktor sai valda ametnikuks ja vend Leo Alatskivi MTJ-i.

Lehmad viidi Tuumarale, ja nii said kõik kõigi omaks ja tegelikult polnud keegi mitte kellegi oma. Kõik jäi lohakile. Aiamaad võis olla 50-60 sajandikku, teravilja kasvatamine oli keelatud, pidada võis 1,5 lehma. See tähendas seda, et kui mullikas teisel aastal lüpsma tuli, pidi peremees ühest loobuma, muidu peeti kulakuks. Heina võis ainult ühele loomale teha. Partei ametnikud vallast, külavolinikud ja kes nad seal kõik olid, tulid vahel jalgsi kontrollima, transporti algul ei olnud. Neil olid pikad presentkuued seljas. Venera koer hakkas siis alati haukuma, ta ei sallinud neid. Mina läksin siis enamasti peitu, koos emaga, see tundus kõige targem. Midagi head polnud loota, nad tahtsid kas tööle või siis midagi söödavat. Igaks juhuks oli tark pakku pugeda.

Need ametmehed mõõtsid ka heinahoidlates varutud heina, olid oma standardid. Kui oli rohkem, siis viidi ära. Heina ei saanud kuskile peitu ka teha, sest ümbrus ju lage. Oli hea, kui mõõtmisega viivitati, kui hein oli juba lakas või küünis mõni aeg seisnud, siis hein vajus kokku, maht vähenes. Aga kui kohe tuldi! Mõnel viidigi osa heina ära.

Omaette huvitav oli kartulivõtt. Inimesed kuhjasid kartulid vao vahele, lükkasid mulda peale, tegid niisuguseid "kartulipiirakaid". Mõni kärmem puistas osa korvitäisi võsa äärde. Siis, kui pimedaks läks, mindi põllule noosi ära tooma. Vahel oli neid öiseid "kartulivõtjaid" nii paksult, et põrkasid omavahel kokku...

Kolhoosi loomade põli

Ühiste loomade vastu inimestel huvi puudus. Loomadel polnud sööta. Mäletan, et hobused rippusid köite peal, jalad maas, üldse maha heita ei saanud. Neil, kes ellu jäid ja kevadel põllule läksid, oli näha toetusköie jälg, sealt oli karv maas.

Meil oli helehall hobune, jätsime kevadel lahtiselt sööma värsket esimest rohtu, kahe nädalaga kosus ära. Algul, kui tallist tuli, ei jõudnud pead kanda. Pidas vastu mitu talve kolhoosi laudas. Kui suri, siis viidi rebastefarmi, lähim asus vist Sadalas. Selle eest sai natuke raha ka. Pärast viidi sinna paremaid loomi ka, mida võis ise süüa, liha puudust siis ei olnud. Surnud kõhnad lehmad viidi lihtsalt metsa.

Viinaajamine

Omedu silla juures valvasid pikkades mantlites miilitsad. Kontrollisid vankreid. Kui leidsid viina, siis võtsid selle ära. Sel ajal sai parvega üle. Vahel püüti minna Kose kaudu, kus oli vähem kontrolle. Viina taheti viia ülesostjatele. Minu ema proovis ka ühel korral viina teha, aga loobus. Ütles, et ei taha närveerida. Ja veel üks pere ei teinud, teised kõik ajasid puskarit. Kui Leningradi turule lubati minna, piir lahti läks, siis sai paremini elada. See oli enne 1960-ndat. Müüsime seal porgandeid, kurke.

Füüsilise töö keskne elu

Mina aitasin alates 9-ndast eluaastast kõiki töid teha.. Ema ise tõusis kella 3-4 ajal üles, läks loomadele talveks käsitsis heina niitma. Ema ütles, et ühe lehma hein on nali teha. Kell 7 tuli ta koju, et tööle minna. Mina pidin selle aja sees lehma lüpsma, loomad karja viima, eelnevalt maha jahutatud piima kahe 10-liitrise mannerguga jalgratta lenkstangil 2 km kaugusele piima kokkuostu viima. Seal suured vannid, mõõdeti mahtu ja rasvaprotsendi proov võeti ka. Ja pidin vaatama, et emal oleks midagi hommikusöögiks.

Pakid vangilaagrisse

Isaga sain elada vaid neli aastat, 52-aastaselt suri jalapealt. Eks ta oli saanud tunda palju närveerimist, rasket tööd ja nälga. Kuigi meie püüdsime igati toetada, pakke saata. Kallastel oli paadimees, kes viis üle järve Ouduvasse, sest sealt sai pakke saata, siit mitte. Paki jaoks küpsetas

ema suvel jahust, rasvast, rõõsast koorest ja võist kokku prääniku id, peaasi, et oleks hästi toitev. Tõeline kaloripomm! Omeette töö oli pakendamine. Tuli teha vineerist kast, aga vineeri polnud saada. Ema tõi poest suuri kaste, lõikas nende vineeridest parajad tükid, saega, ja ehitas siis uue, vajalike mõõtmetega. Paki saatmise peale läks kaks päeva kõvasti ära, sest paadimehega pidi ise kaasa ka sõitma, tema postkontoris ei õiendanud. Pakk ise võis olla kaks nädalat teel. Eks paadis oli teisigi. Kaks ööd oli magamata, pärast jäi lausa kõndides magama. Siis polnud veel kolhoose ka, pidi palju rabama. Ema ütles, et tänu kolhoosidele jäi tema ellu. Kolhoosi ajal hakati seanahka vedama, siis ei olnud nii suurt stiimulit tööks, nagu enne kolhoose omas majapidamistes. Isa oli algul Sverdlovskis, hiljem Kasahstanis. Kesk-Aasias oli tööd ja polnud enam nälga.

Artur viidi 1945-ndal ja Ella 1949. aastal Siberisse, ehitasid seal koos maja. 1957/58. aasta paiku müüsid maja maha. Käisid minu isa vaatamas, isa mängis kitarri ja laulis hästi. Minu isa tegi Siberis puutööd, valmistas tööriistu, höövlid jm. Tõi koju ja tegi siingi. Majas on tema tehtud uksed, põrand, rohkem ei jõudnud.

Üle järve venelased

Ema nägi kord, et paat tuleb järvelt. Mina olin väike, läksime hobust ära tooma. Ei jõudnud ema ees käia ja taga käies jäin ka lootusetult maha, et nutsin. Õnnekombel nad meile sisse ei tulnud, olid läinud Venera Toivo vanaema lauta, vaatasid, et midagi võtta pole. Tegelikult oli seal meie kesik, aga ju ta oskas olla kuss ja pimedas, põhu sees. Siis olid Siimule läinud, meie isa onu juurde. Sealt laudast võtnud vasika, neid oli kolm meest. Tapsid ära, peremehe silme all, aga ega keelama ei juletud minna.

Heinategemise huvi oli suur

Kolhoosi ajal niideti endale kõik ära, kus vähegi midagi kasvas. Isegi Sassukvere mehed tulid siia heina tegema. Minu ema siis niitis jälle Piiriojalt. Tol ajal oli meil hobune, vedasime kahe kilomeetri kauguselt heina koju. Oleks vähemalt õigeid teid olnud, aina kraavid ja konarlused. Kodu juurest oli lihtne heina paju okstega ära vedada. Ei osanud siis küll ette kujutada, kuidas ilma loomade ja põlluta elada, aga nüüd osatakse seda hästi!

Kalapüük ja muud kodused tööd

Mehed püüdsid viidikaid, koerajürisid (seda kala enam pole, oli suure rääbise suurune, pruunikad täpid seljal, selg ümmargusem). Minu meelest oli viidikas maitsvam kui praegune räim. Kui nägime, et mehed tulevad, andis ema pisikese kausi ja ütles, et mine küsi kala. Mehed andsid.

Hea, et töötasin söökla laos, sealt sain osta suitsuvorsti, millega sai hambaarstile minna. Siis võeti hästi jutule, kutsuti tagasigi. Ema tegi seasoole sisse lihavorsti, suitsetas veel ära. Sinki tegi ka, saime isale saata. Mõned kirjutasid, et saatke või leivakoorikuid, mõnel ei jäänud ju kedagi koju, polnudki kelleltki küsida.

Ema õmbles ja kudus kõik, mis meil vaja, ka kangastelgedel põrandariideid kudus. Postipakkidel pidi olema kangas ümber, see oli kangaspuudel kootud linane riie, pleegitamata. Selles eas, mis ma praegu olen, pidas ema veel lehma ja hobust, mina aga ei saa postkastinigi mindud, kardan libedat.

Maie Eisen (Mölder) s. 1936

Lapsepõlv

Elan abikaasaga vana-vanaisa majas, August Mölder ise puhkab aga Krasnoje Selo surnuaial. Minu isa oli tisler, toas, laua asemel, asus kruupink. Höövlilaastudest meil puudus ei olnud, eks need ja lauajupid, klotsid olidki ainsad mänguasjad. Ella Oja poeg Raimo oskas ka sellest lugu pidada. Kui poiss kadunud oli, teadis ema, kust teda otsida. Raimo istus laastuhunniku otsas ja ainult temale teada reeglite järgi käis mäng.

Isa meisterdas igasugust mööblit, ka puusärke sai tehtud kõigile vajajatele. Mina koos õde Vaikega olime kiired neid mõõtma, kas meile paras: ronisime sisse. Isa pahandas ja saatis meid teise tuppa. Pehme mööbli jaoks hankis isa kuskilt meriheina, nn. mererohtu, mida kasutati polsterdamiseks. Vedrud olid hästi pikad, ema aitas isal neid siduda.

Suviti käis tore mees Eduard Mässo meie pool külas ja maalimas. Kord maalis üht inimest Kalma külast, mina olin ninatark teatama, et ei ole sarnane. Isa riidles siis mind ja saatis tahatuppa. Elas ta Raatvere külas, kuidas ta tuli, ei mäleta. Gužovil oli ainsana auto, vast sai vahel ka sellega? Meil käis teisigi inimesi juttu ajamas, sest post toodi meile.

Gužovidel oli suur saeveski, kus palju kohalikke mehi tööd sai. Sealt käis ka parv, pidades sidet jõe vasakkaldaga. Mihhaili vanaisal oli ka nahaparkimistöökoda, neis ruumides, kus praegu asub kauplus. Nii et loomapidajad said, kui pidid looma tapma, ka nahka kasutada. Parkimistöökojast tuli vahel ka ebameeldivat lehka, suures ruumis seisid võimsad pütid. Mitte et see kedagi häiris, tähtis oli, et andis töökohti.

Minu lapsepõlv oli väga töine. Alates kuuendast eluaastast käisin küla karjas. Igas peres oli 2-3 lehma, käisin külakorda. Kui perenaine pidi ära käima, siis ka lüpsin. Ikka kell kuus üles ja kell kümme magama! Hele vanaemal Loovil oli kahju, laskis kauem magada, oli hommikul ise karjas. Neid lehmi andis iga majapidamise laudast välja ajada, pikk piits oli abiks. Korraga oli mul karjatada 12 lehma, lambad pealekauba ja nii 9 aastat. Oma aiamaad ei olnud maja juures, vaid umbes kilomeetri kaugusel.

Koolis käisin Omedus neli klassi ja Kasepääl kolm klassi, siis oli 7-klassiline koolikohustus.

Lapsepõlves sai mängida vähe, hea oli, kui teised lapsed karja juurde tulid. Siis mängisime seal kaarte, küla vahel vähestel vabadel hetkedel keksu.

Mitmeid ameteid pidanud

15-aastaselt läksin teedevalitsusse tööle, seal teiste remontööride seas töötas juba ka minu isa Heinrich, tema värvitud teemärgid on siiani alles. Ise tegin rasket füüsilist tööd. Näiteks pidime kambakesi päevas laadima kruusa40-50 isekallutaja kastitäit. Muidugi labidatega, käsitsi. Talvel tuli vahel täiesti lahtise veoauto kastis olla ja labidaga teele kruusa libeduse tõrjeks puistata. Siis asfalteeriti teid juurde, ka selle juures killustiku laadimine käis labidatega. Nii sai 18 aastat seda ametit peetud, kuni Omedust ära läksin, mehele ja elama Rannapungerjale.

Seal sai tegeldud parvetusega. Olid püstised postid, nende abil keerutati ühest pikast pajuvitsast spiraalne köie moodi väät. Nii omandas vits suurema tugevuse. Siis sätiti 6-meetrised palgid kolmekordseks, seal läkski keerutatud vitsasid vaja. Palkide niisugust parveks kokkusättimist nimetati ploti panemiseks.

Seal parvetamise tööl käis üks naine, kelle väike poeg ka seal viibis. Kord tuli keegi ülemus ja küsis temalt, kus ema on. Poiss vastas: "V-ttu panemas!" Igal juhul tahtis ta öelda, et "vitsu panemas", aga ütles midagi muud.

Palgid parvetati jõge mööda Iisakust Rannapungerjani, 18 km, sealt vedas laev need Tartusse. Peremees oli Jakup Lausing, elas meie juures kahekordses majas. Kui Tartus parvetuskontor ära põles, siis läksin tööle Lohusuu teedevalitsusse. Aastast 1959 töötasin Jõgeval Sordiaretusjaama aiandis. Algul kasvatasin lilletaimi, siis köögivilja seemneid, kõige lõpuks olin kartuliosakonnas, sest muu viidi üle Sakku. Kartuli seemnetest taimede kasvatamine ja saagi üle arvepidamine oli peen töö, rikkus silmad ära. Traktoristi kursused said ka läbi tehtud. Olin seal 10 aastat, isa suri 1965. aastal, kolme aasta pärast tulin emale appi.

Aastatel 1991-2001 töötasin Kirovi kolhoosi Omedu tsehhis, tegin kalamarja ja vorsti. Omedus elades sai ka Kasepää rahvamaja elust osa võetud ja laulukooris lauldud. Juhataja oli seal Erna Soome. Anton Tamm Mustveest juhendas, lauluproovile käidi teda toomas isegi hobusega talvel üle Peipsi jää!

Koidu Kliimand (Lümat) s. 1927

Sündisin Omedus, meie maja oli silla juures, Õimude majast veel jõe poole. Aga sõja ajal hävis palju maju, meiegi jäime katuseta. Isa viidi ära, lasti maha,

ema jäi kolme last kasvatama.

Saime mitmes majas elada, ka selles, milles elas Karl Elevant. Nemad tulidki pärast meid. Koolis käisin Kasepääl, aga sel ajal sai üle paadi või parvega, see oli tülikas. Kuue klassiga piirdusingi. Esimene õpetaja oli suurt kasvu naisõpetaja Meos. Elanikke oli külas minu nooruses palju, maja-majas oli kinni, silla juures olid mõned majad ka teest järve pool. Siinpool silda oli pikk kordonihoone piirivalvuritele, kus elas mitu peret. Piirivalvurid patrullisid küla vahel ka öösiti. (1938–41 oli Omedu piirivalvekordoni ülem laskmise maailmameister Eduard Seren).

Ma ei pääsenud ka karjasepõlvest, olin kolm suve Assikveres. Koera ei olnud ja andis neid lehmi taga ajada. Tasuks oli mäletamist mööda raha ja vili.

Pidusid peeti Kasepää rahvamajas, rahvast oli palju ja tavaliselt mängis lõõtsamees.

Praegu elan esimese abikaasa majas, kellel oli veel kaks venda. Mees Ärni Annuk sai õnnetult surma kalapüügil. Aknast vaatasime, nägime paati, aga meest polnud. Tal oli kalavõrk käes, oli vette kukkunud, süda oli haige.

Poeg Kunnar aitab mind praegu palju ja elabki põhiliselt minu juures. Lapselapsed elavad hästi, ühel on isegi Rootsis ülikool lõpetatud ja seal pere loodud.

Laine Pannik (Mägi), s. 1942

Vanematest

Minu isa Johannes Mägi abiellus minu ema Leidaga siis, kui ta oli juba 45-aastane, ema oli 27-aastane. Eks selles olid süüdi rasked ajad. Ema vanemate kodu hävis, seetõttu oli hea, et sai mehe juures oma kodu luua. Isa oli tuntud pottsepp, kelle ehitatud on nii mõnigi ahi-pliit läheduses, aga ka kaugemal, näiteks Voorel. Teine elatise allikas oli kalapüük. Kuigi ka sel ajal olid kalapüügieeskirjad, sai neid ka eirata. Oli üks kalapüügi kontrollija keda sai "lepitada" viina, peki ja kaladega.

Viinaajamine

Umbes 6-aastasena lasksin isa tehtud kelguga mäest liugu. Tulid siis praeguse nimega inspektorid, küsisid, kus isa on. Mina ütlesin lahkelt nii, nagu asi oli, et teeb sauna juures viina. Isa käest sain pärast riielda ja tarkust, et alati ei tohi kõike rääkida, mida isa teeb.

Aga seekord ka väga hullusti ei läinud. Kontrollid tulid lauda, kus võeti siis seda „uudistoodangut" ja head-paremat pakuti ka kõrvale, saadi kokkuleppele.

Mängud

Lapsena kasvades oli mul palju mängukaaslasi, kuigi ise jäin üksikuks lapseks. Lähedal elas onupoeg Väino, veidi edasi elasid Jõgid, kus kasvas kolm tüdrukut, eriti Eviga sain hästi läbi. Seal oli suur õu, kuhu kõigile meeldis koguneda, Maie, Eha, Rein, Mati jt. Üks lemmikmänge oli „Kümme pulka". Selleks hangiti 10 oksajupikest, sätiti need ühele laua otsale, mis ise kaalus keskse paku peal. Jalaga pidi astuma laua teisele otsale, nii et pulgad laiali lendasid. Sellel hetkel jooksid kõik teised lapsed laiali, aga lauale lööja pidi kõigepealt 10 pulka kokku korjama. Siis pidi ta lapsed peidupaikadest üles otsima, kusjuures, kelle ta kõige enne leidis, oli järgmine laualööja. Mängiti ka laptuud, mille käigus pidi palli kurikaga õhku lööma.

Koolitee

Algul käisin Omedu koolis, esimene õpetaja oli Luise Vooder, siis August Kalme ja lõpuks Viktor Lillevel. Viimasel oli väike tütar Ene vahel kaasas, kellega mul vahetunnis meeldis sekeldada. Kooliharidus lõppes Kasepää koolis.

Loomapidamine

Minu lapsepõlves olid igal perel oma koduloomad, ka meil oli oma tarbeks lehm, siga, lambad, kanad. Rand oli tol ajal palju laiem ja seal jalutasid lehmad ja lambakari vabalt ringi. Väga kuuma ilmaga lesisid nad Evi õues suure paju all. Veepiir oli palju kaugemal, paistab, et kliima soojenemine on Omedu rannas oma mõju juba avaldanud. Mõnda aega peeti karjuspoissi vene külast, kes siis ühe nädala kaupa elas igas peres, päeval viis 7-8 lehma kaugemale sööma. Olid traavlid lehmad.

Sõit abieluranda

Abiellumine oli nii, et sõitsime koos tulevase kaasa Kaljuga jalgratastega piduriietes Mustveesse. Registreerimine sai teoks 14. juulil, 1961 aastal praeguses polikliiniku majas.Kahe päeva pärast käisin leeris veel vana nimega, sest nimi oli varem üles antud. 2011. aasta suvel olid juba kuldpulmad!

Adeele Lilleoja (Kallaste), s. 1929

Sündisin Sääritsa külas, vanavanemate Leena ja Villem Õunapuu majas, 3 aastat hiljem sündis vend Aksel. Omedus elasime vanavanaisa majas, mis oli praegusese maja lähedal.

Kõige helgemad päevad olid, kui sain suvel Sääritsa vanaema juures olla. Tal oli 4 lüpsilehma, 13 hektarit maad, aga tal jäi aega ka minuga tegelemiseks.

1952. a. asusin tööle piimapunkti, mis asus siin lähedal Omedus. Olin seal kolm aastat ametis. Ega seal kerge polnud, 40-kilosed plännid tuli tõsta veoauto kasti. Piim viidi Torma-Visusti võitööstusesse.

Järgnevalt läksin teedevalitsusse tööle. Tol ajal töötas seal Omedu külast 14 inimest. Ühe inimese kohta tuli näiteks tööpäeva jooksul Zil150-le kümme koormat peale laadida, olgu kruusa või kive. Kivipurustusmasin asus siinpool silda jõesuudme lähedal.

Silla ehitamine algas 1955. a. kevadel, sõita sai juba 1957. aasta sügisel, kuigi siis veel päris valmis sild ei saanud. Silla ehitusel tehti paljud tööd käsitsi, sealjuures valamistööd. Näiteks 50-kilone tsemendikott tuli rinde kõrgusele tõsta ja viia mööda redelit 31 astet ülespoole. Kord üks naistööline kukkus viimasele astmele jõudnult alla, aga õnneks sai ainult põrutusi. Siis kutsuti kiirabi ka. Pärast saadi küll tellida auto, et töö oleks kergem.

Mina tegin saatelehti, arvelaud ja raamat olid kaasas. Arveldasin autojuhtide koormate tonnaaži, seda sai arvutada kopatäite arvu järgi. Olin nagu autojuhtide brigadir. Kuna teedevalitsus vahetas oma nimetusi ja asukohti, siis minugi töö muutus. Olin ka laomees, jagasin kütet. Hiljem tuli Omedu teedevalitsus tagasi, aga kuulusime Torma alla, sai sealgi käidud.

Talvel külmaga polnud autode tööle saamine lihtne. Pidin kell 4 tõusma, tegema jõe lähedale lõkke, mille kohal suures katlas sai autode tarbeks vett kuumutatud. Kell 7.30 pidid autod tööle vurama. Päeval kütsin tööliste ühiselamu ahjusid, mis asusid praeguse poe majas.

Kokku töötasin teedevalitsuses 23 aastat ja suutsin nii palju raha säästa, et hakata uut maja ehitama. 1973. aastal sai vundament valmis, järgmisel aastal ehitati korpus ja 1975. aastal sai majja ehitatud küttekolded ja põrandad ning 25. septembril samal aastal kolisime sisse.

Laine Maasing (Kalme), s. 1930. a.

Lapsepõlv

Kõige paremini on meeles esimesed 10 aastat. Enne seitsmeaastaseks saamist sattusin esimest korda Omedu keskusesse, see tundus väga suur ja tore, rahvast palju, nende seas rohkesti noori. Lauavabrik oli jõe ääres, sealt käis ka vabriku parv. Vabriku majas elasid tookord Kiviojad ja

metsavaht Kurs. Nõmmed elasid ka vabrikumajas, Oskar Treiallubas neil oma majas elada, sest ise tuli Raatverre. Lõpuks Oskar laskis maja ära lammutada, Nõmm oma perega pidi ära kolima, suurte auotodega viidi enne talve ära lehm ja heinakoorem. Läksid Tartu taha, ema Adeele ka.

Tuumara ja Tossu. Iga käänaku juures oli

Parvevedajaid mitu, üks neist Aleksander. Parve juures nägime esimest korda omnibusse, kolme korraga, olid puna-kollaste triipudega. Hobuse ülevedu maksis 5 senti, see oli suur raha. Endel ütles: "No nüüd Sass saab ilusad kroonid tasku!".

Küla minu lapsepõlves

Omedu külal olid veel osad. Suurküla algas jõest, hüüti Parveotsaks; keset küla tegi käänaku metsa poole, seal olid majad kahel pool teed, nimetati Kuusiku uulitsaks ja see oli noorte meelispaik. Edasi oli maanteel veel kolm käänakut: Otto, Tuumara ja Tossu. Iga käänaku juures oli ka talu, kus elas palju igas vanuses rahvast. See tee oli valminud kuskil 1800-ndatel. Kuusiku käänust algas veel osaliselt säilinud vana tee, mille äärde jäi ka koolimaja. Seda kohta kutsuti ka Rooks, sest seal oli järves veidi pilliroogu. See oli endine postimaantee, mille ääres paiknes kolm kõrtsi: Jänese, Sääritsa ja Rannamõisa. Jänese kõrtsi kõrval oli Venera talu, edasi Kalevipoja lingukivi ja Siimu Kusta väike maja. Selle külaosa nimi oli Ninametsa. Need kõrtsid olid säilinud veel 1930-ndail aastail, mil Sääritsa omale ehitati peale vaatetorn, sai piirivalvekordoniks. Rannamõisa kõrts sai koduks kolmele perele ja Jänese kõrtsile ehitati 1942. aastal uus maja. Vanast jäi alles vaid see hooneots, kus viibisid küll posti-, küll kõrtsiliste hobused, nimetati rehaluseks. Rannamõisa kõrtsihoone põles nõukogude ajal maha, kuid selle varemetele ehitas soome naine ilusa maja. Tema esiema oli kunagi läinud Sääritsast Soome. Oli ka kodavere murde uurija, ka järeltulijad murdest huvitatud.

Kõrtsi juurest viis tee alla, mis ehitati 1930-ndate algul. Nimeks sai Vassila tee, oli uuem aeg, see läks ilma ühegi käänuta suurele maanteele. Järve poolt tulles oli esimene väike maja, suurte kaskede ja kartulikoobaga. Seal elas mees naise ja tütre Lilliga, pika kasvu pärast hüüti meest Pikaks Jäneseks. Edasi olid Siimu kaks talu, üks neist minu sünnikodu. Meil oli suur lastega pere, kokku kolm tütart ja kolm poega. Teises elasid mitte enam esimeses nooruses õde Teele ja vend Saamu. Vassila tee poolitas Siimu talu, meie isa tegi ühele poole ja Saamu tegi aia oma poolele. Aedade vahele tekkis nagu tänav, sealt käis palju teelisi läbi. Edasi olid teest veidi kaugemal Otsa kaks talu, Ansura kolm talu. Päris tee ääres elas Oskar Tiks kahe tütrega, ise oli varem olnud Ranna vallavanem. Kaugemal oli veel Annukra kaks talu, neil hästi ilus kaasik, mis tol ajal silma paistis. Otsara talul oli üsna suur lepamets. Järv paistis täies suuruses meie koduõuelt kätte. Selle küla osa nimi oli Omedu Metsanurk. Meie ligidal oli veel Paraka talu, kus elasid õde ja vend Anna ja Juhannes. Neil oli meierei, suur käsitsi ringiaetav koorelahutaja, puust või valmistamise masin. Naised, kellel rohkem lehmasid, viisid igal hommikul sinna töötlemiseks piima. Ühe lehma piim kulus niisamagi ära. Ma ise Paraka meiereid ei mäleta, aga mul on foto sellest koos paljude piimanaistega, kelle hulgas ka minu ema ja õed. Heinamaal oli kivi, mida kutsusime Paraka suureks kiviks. Pärast omanike surma päris kohasugulane Kodaverest, kes lammutas maja. Kõvematest palkidest ehitas heinaküüni. Me kutsusime teda Kodavere meheks, käis suviti heina tegemas, heinaküün sai otsani täis. Lapsi neil polnud. Huvitav oli Kodavere mehe heinale tulek. Tuldi kahe vankri ja hobusega. Tal oli siis juba hobuniiduk, see oli tagumise vankri külge seotud. Vankritel istusid heinalised, kaasas mitme päeva toidumoon ja rehad, ka käsivikatid ja pinnimise vahendid. Need kohad, mis olid liiga mättalised või kivised, tuli käsitsi niita. Puude vahelt samuti. Hilisemal ilusal ädalal tohtis oma loomi karjatada vaid Tuumara Juhannes, kes elas naabruses Piitri mäel. Selles majas elab praegu ta poja naine Maie. Omal ajal lasksid mu vanemad õed ka loomi sellele ädalale, seda tehti salaja, ruttukõhud täis ja oma karjamaale tagasi. Kodavere mees käis ka kontrollimas, kas ei ole võõraid loomi seal söömas. Liiga tallatud maal on järgmisel aastal hein

kehvem. Kui saadi kätte võõrad loomad oma maalt ja kui peremees nõudis, siis tehti ka trahvi. Nii Maie kui üleaedse majapidamised on ilusti korras hoitud ja juurde ehitatud, viimane kuulus omal ajal koolijuhataja Aleksander Martensoole.

Noorpõlve tegemised

1937. a. hakkasid levima jalgrattad. Omedu poisid käisid mujal sulaseks, heinu tegemas. Terve talve sai suvisest teenistusest elada. Teeniti hästi, aga vahel jäeti palk peremeeste poolt maksmata. Siis tehti korralikud lepingud, et enam petta ei saaks. Palgast osteti isegi Jänese ärist Tartus ülikonnad, ei pidanud enam koduvillaste riietega käima.

Igavuse pärast käidi talvel metsa lõikamas. Saagideks olid "sulle-mulle", s.o. kahemehesaed. Raha eest osteti ikka jalgrattaid. Meid huvitasid ka rattad, kui keegi tuli, siis lubati meil jalgratast käe kõrval ajada, olime selle üle uhked. Enam ei tahetud hobustega sõita, vanker tolmutas sõitjaid, seljas pidid olema tolmumantlid. Varem oli surnuaia lasipuu äär tihedalt hobuseid täis.

Vahel sunniti meid tööle, Hildegard käis karjas, mina olin seltsiks, pärast olin ka kaks kuud karjane Assikveres, Peedi talus. Isa oli pakkunud mind välja, et tal paras karjane kodus, olin siis 12-aastane. Seal oli 12-17 lehma. Kaks nädalat elasin ühes peres, siis teises. Üks pere oli saksikum, seal põrandad värvitud. Seal oli teisi lapsi ka, kord hüppas Eeri minu voodisse, ehmatasin, teised naersid ja aasisid, et kas ma ei taha peigmeest!? Hiljem hakati lehmi ketitama.

Mängud

Teise klassi läksin koos Endel Jõgiga. Oli tükimees, peitusemängus peitis ennast hästi, mitte kunagi ei pidanud ta silmad kinni lugema ja siis teisi otsima, sest jõudis ennast alati lahti lüüa. Mäng käis nii, et trihvaameister alustab peidusolijate otsimist, kui kedagi silmab, hüüab teda nimepidi, lööb uksele kõva plaksu ja hüüab:"Trihvaa!" Keda esimesena näeb, see järgmine otsija. Mängisime ka peitust, vana Gužovi kartsime, sest tal oli pikk hall habe.

Rand meie all oli lage. Suur kivi paistis meie maja aknasse. Kalevipoja lingukivi juures oli meie põhiline mängimise paik, põhiliselt Hildegardiga. Mänguasju tegime ise, olid puust lehmad, pajuokstest. Nukke polnud, liivahunnik oli meelispaik nagu tänastel lastelgi. Rannas oli ilus liiv, eriti seal lingukivi juures. Mängisime kariloomade pidamist, liivast onnikesed olid laudad, järvekarbid olid lehmad, kulkad olid joogikünad. Keerasime ennast ise ka liivaseks, kui olime ujumast tulnud, siis jäi liiv hästi külge. Kaevasin ka põlde, panin järvekarpidest lehmad järve äärde magama. Lõunaks tõime loomad koju lüpsma, ise läksime suplema. Olime kaelani vees, ka siis, kui veel ujuda ei osanud. Järve ääres elasimegi.

Linda Paju isa oli ehitanud madalale soostunud alale jääkarusselli, mida kasteti veega. Palmipuude pühade ajal oli seal hästi palju inimesi. Linda ema Alviine oli Mustvee laadalt ostnud käekoti, Johannes torises, et mis käekotti sul vaja... Niikaua õiendas, kuni Alviine andis poeg Erichile mängida, see sidus nööri taha ja vedas mööda õue uut kotti. Johannes oli muidu rahvamees, oli tumedat verd, Tuumara Pauli vend, kutsuti veel onu Tomiks. Aasta oli 1933.

Mängisime veel mängu nimega ämmaposs, mis meenutab jäähokit. Poistel olid käes otsast laiemad kepid, riietest oli tehtud pall, ämmaposs. See tuli ajada auku nende keppidega. Osa võistlejaid jälle kaitses auku, vahel sai seal kepiga vastu jalgu ka. Meie olime Hildegardiga kahekesi tüdrukud, me ei tahtnud mängida, aga poisid üritasid meid selleks meelitada.

Tilpu löömise mäng oli selline, et liiva sisse uuristati auk. Tilbud olid otsast peenema otsaga lühikesed pulgad, mida löödi pulga otsa peale malakaga, nii et need lendasid väga kõrgele. Poisid kaitsesid oma tilpusid, meie Hildegardiga ei pääsenud eriti löögile. Enne mänge sai loetud liisusalme, näiteks. "Kolm valget tuvi..."

Haridustee

Olin 1938. a. tiigi kaldal kahe lehmaga karjas, kui vallasekretär tuli ja tõi mulle lehe, millel oli kirjas, et tuleb kooli astuda. Tol ajal oli vallas ametnikke palju vähem kui tänapäeval. Ema siis õpetas, et kui kooli lähed, ütle ilusti tere. Minu kõige pidulikum kleit oli punane, kroogitud. 1.

klassi lapsed pidid kaks nädalat varem kooli minema, et tutvuda. Minu esimene õpetaja oli tumedajuukseline Olga. Kui kooli jõudsin, istusid teised juba pinkides. Mina ütlesin hästi kõvasti "Tere!", mis pani teised naerma. Õpetaja pani mind ühe tüdruku kõrvale istuma, tema nimi oli Virve Kivioja.

Kui suuremad õpilased tulid, siis neid me natuke kartsime, olid julgemad ja mürasid. Kooli minnes ei tundnud ma ei A-d ega E-d, aga sain kiiresti selgeks. Jõulude ajal lugesin juba pikki tükke, õpetaja tegi väga selgeks. 2. klassis oli uus õpetaja Meos, paks naine, armastas istuda ahju ääres. Tema lavastas meiega mitu näidendit.Eelmisel aastal deklameerisin ja laulsin. Nüüd ehitati klassi lava, etendasime "Nukitsameest". Vaatajaid oli palju, tulid ka peale lapsevanemate teised, juba kooli lõpetanud noored ja vanemadki elanikud. Pärast oli korralik tantsuõhtu, kool oli küla hing.

Imelikul kombel oli tüdrukuid vähe, keegi ei pidanud istuma, kõik said tantsida. Siimu Teele oli juba 40-astane, kogu aeg tantsis, plisseerseelik käis kogu aeg üle pea.

3. klassis õpetas meid naisõpetaja, suur kommunist. Kohe saime ka vene keelt, see läks mul ladusalt, saksa keel algas 4. klassis. Siis oli meil klassijuhataks Paul Pall, väga suur koorimuusika austaja ja kooli tooja. Siiamaani meeldivad koorilaulud, Mart Saar jt. Edasi õppisin Ranna koolis.

6. klassis anti tunnistused juba veebruaris, programm jäi korralikult läbimata, sõja pärast. 7. klassi lõpetasin Palal. Isa tahtis, et edasi õpiksin, aga polnud korralikke kooliriideidki. Aasta jäi vahele. Siis tahtsin küll Mustvee kooli sisseastumiskatsetele minna, läksingi rattaga, aga ei saanud õigel ajal üle jõe, jäin hiljaks ja nii jäigi.

Sõjaaegsed juhtumised

1940. a. 1. mail piirivalvekordonis maipidu, öeldi, et teelaud. Tookord läks vend Vello joonult välja, oli juba pime, uppus. Käis veel hiljuti Kodavere kiriku leeris ära. 1940. a. oli isegi kolm leeri. Levisid jutud, et kirikud lõpetavad tegevuse, kõik kartsid, et enam ei saa ka leeris käia. Üks leer oli isegi sügisel. Siis hakati ka lilli kinkima, varem seda kommet polnud. Need murti oma aiast, jorjenid olid populaarsed.

Sõja puhkedes terve aasta vältel kehtisid korraga mõlemad rahad, eesti ja vene oma. 1940. a. agiteeriti inimesi Kasepääle valimistele, isa käis vooris.

Evald Maasing mobiliseeriti sakslaste poolt. Muidu oleks ta metsa läinud, paljud läksid, aga tema ema ähvardati ja taei tahtnud ema ohtu seada. Saadeti Lõuna-Eestisse. Eesti korpus tuli üle Emajõe. Algul ei julgenudEvald tema enda jutu järgi kaitsekaavist peadki tõsta, edaspidi muudkui tulistas. Sakslased pagesid Tallinna poole, et üle mere minna, ei jätnud laskemoonagi. Korpuse ruuporist kostis: "Eestlased, andke alla!" Siis nad taganesid, Evald sattus ühe metsavahi juurde, majarahvas ei soovitanud koju minna. Pakkusid erariideid, aga Evald ei võtnud, tuli sõjaväevormis kodu poole. Tee peal püüti kinni ja viidi tagasi rindele, oli ta ju põgenenud. Siis võttis korpus nad vangi, Evald sattus Venemaale, oli 9 kuud Volossova laagris Narva taga. Osa vangidest viidi põhja, need surid seal nälga. Evald oli 2 aastat kodust ära, ema ei teadnud, kas on elus. Siis sattus Tallinnasse tööpatti, see oli kevadel, sügisel lubati koju käima.

Richard Mägi tuli ka korpusega, sai kodus näo ära näidata. Ärnil, minu vennal, läks nii, et 1939. a. astus Eesti sõjaväkke. 1940. a. tulid venelased, siis võeti vene väkke. Andis end sakslasele vangi, oliseal 3 kuud ja tuli täitanult tagasi. Teist korda Ärni mobilisatsiooni ei läinud, peitis end majja, sest siis sakslased elasid ka nende majas. Lootis, et vast sealt ei otsita. Mustvees oli saksa laevastik, saksa madrused ka Omedus korteris.

Omedus oli pood, mida pidas Johannes Nõmm. Pärast tema surma sai poemeheks August Otu majast. Teda hüüti Paristajaks, sest ta rääkis väga kiiresti. Millalgi oli pood ka Stambergil.

Kui teist korda läks sõjavägi läbi, vaatasin laka aknast. Sõjavägi, Eesti korpus, tuli Raatvere poolt, seekord kedagi ei tapetud.

Aga 1941. a. olid lahingud, kõik põles, inimesed põgenesid Sääritsasse. Sakslased viisid parve järvele, keegi ei saanud enam üle jõe. Venelased olid sunnitud paigale jääma, läksid algul metsadesse, pärast taludesse tööle. Kuu ajaga sakslased läksid läbi, venelased võitsid tänu ameeriklastele. Kui loodi katjuuša, Erna Mässo rääkis, siis see lausa niitis ja tänu tankidele võideti Stalingradis...

Sõjas sai ka palju sakslasi surma, Omedus oli saksa surnuaed, kalmudel olid ajutised ristid kasepuust. Säilmed viidi 1943. a. suvel Saksamaale ümbermatmiseks. Ranna koolimaja juures oli sakslaste staap.

Kui 1941. a. venelased põgenesid, tegid nad poed tühjaks. Nad tõid Omedusse 3 autokoormat poekraami, aga üle jõe ei saanud. Kohalikud tassisid need koormad tühjaks. Mina sain sealt sineleid, sõjasaapaid, suhkrut, kangaid. Evald leidis metsast raamatukogu raamatuid, jalgrattaid.

Oma kraami viisime ka kraavi "peitu". Tubli August kinkis minu emale kuldsõrmuse, käevõru, kella, aga vene sõdurid olid need leidnud ja ära viinud.

Sakslased tõid parve tagasi. Korraga olid külas nii venelased kuisakslased. Meie juures olid saksa madrused, üks haavatud, see ei saanud üle jõe, tuli meile tagasi. Ta ei tahtnud ära minnagi, soovis, et me ta ära peidaksime, tahtis oodata sakslasi. Lõpuks siiski läks, me ei julgenud kauem sakslast varjata.

Metsas oli isetegevus, anti sakslastele end vangi, viimased sõjavangid viidi Kohtla-Järvele. Venelased panid küla põlema ja sakslaste pommid hävitasid omakorda. Kasepää põles ka kaks korda, pommide tõttu.

Teisel korral olid sakslased põgenejad, lasksid parve enda järel õhku.

Omal ajal läks osa Tiheda mehi Venemaale partisanideks, oli nende hulgas eestlasigi. Ühel perel läks kehvasti, naine kahe väikese lapsega ei tahtnud minna, aga mees kohustas teda tulema. Ütles, et "Naine, mis sa nutad, meid ootavad Venemaal kullast väravad!" Lapsed ei pidanudki vintsutamist vastu, surid. Mees pandi Venemaal vangi, naine tuli siis üksinda tagasi. Lõpuks said omas kodus kokku, aga lapsi enam polnud. Pärast sealt ära tulekut ei rääkinud keegi Venemaast hästi.

Sakslastel oli üks kord kuus laupäeviti margitendri päev, mil anti paremat süüa, suupisteid ja veini-viina. Juhtus see päev olema 12. märtsil 1943. aastal ajal, kui partisanid, paljud siitkandist pärit, tulid Venemaalt meie metsadesse. Aga sakslaste ülemus tuli sellest poolpurjus alamatele teatama, neil olid miinipildujaid ja muid relvi ning valgesse riietatud partisane sai sel korral omajagu surma. Aga partisanid ise tegid ka halba, lasksid automaadiga Kuusiku Villemi aknast tema naise maha ja surma sai ka Johannese 3-kuune poeg.

1960-ndatel aastatel avati Omedus mälestuskivi üle Peipsi tulnud partisanidele, avamisel mängis puhkpilliorkester, kus osalesid ellujäänud partisanid.

Millest end elatati

Minu isa kauples õuntega, see aitas peret ülal pidada. Isa ostis Aleikult õunaaiad ära, hoidis ust lukus, et lapsed seal ei omavolitseks. Õunad tuli pakkida hõredatesse puukastidesse, õled panna kihtide vahele. Isa laadis vaguni täis, viis Narva. Aga Sondas tuli ümber laadida. Siis kehtis eesti raha. Tsaari ajal käidi Peterburis liha müümas, sai kerenskeid nii palju, et sahtlid olid täis. Õigel ajal olid need hinnas rahad, isa oleks võinud Narva ühissauna osta, aga pärast ei saanud midagi.

Pärast kasvatati sigureid, vabrik oli Kasepääl. Sigurid pesti tiigis puhtaks, neile ei teinud ka läbikülmumine midagi häda. Novembris toodi kööki sulama, tehti sigurilõikamise talgud. Suuremad juurikad lõhestati kuueks, väiksemad pooleks. Oli pink, millel mehed said rauaga parajaid liiste lõigata. Need pakiti linastesse kottidesse. Kasepääl neid kuivatati, Elli käis segamas, et paremini kuivaksid. Oli lõbus töö, lauldi, jutustati.

Minu mees Evald ei tahtnud kolhoosi minna, tehti leping, et võib minna Kohtla-Järvele ehitusele mehhaanikuks. Paljud läksid kolhooside eest ära. Elasime seal barakis ühetoalises korteris, ühisköögiga. Siis oli juba kaks last ja Evald hakkas koju tagasi tahtma.

Vend Albert oli 3 aastat vanem, tegi hobusega äkke- ja vedrutamise töid. Pärast hangiti kahehobuseäke, teine hobune võeti mujalt talust, siis kordamööda laenati teineteisele oma hobust. Mujal oldi rikkamad

Jaanipäeval heinamaad imeilusad, sinna lehmi ei lubatud. Isegi Raja küla inimeste heinamaad olid siin, üks neist Naidenkov. Tema pojal oli rehepeksumasin, algul veeti hobustega, hiljem oli kütuseks nafta. Hiljem masin taga, rihm vedas masina käima**.** Lõuna ajal anti rehelistele süüa, hommikul ka. Rehepeks üks ilusamaid mälestusi. Lapsed jooksid rehepeksumasinale vastu,

lehvitasid, alati oli see talgutena, mis ju tore. Hobusemehi oli neli, 2-3 inimest kandsid õlgi ära, teistel osalistel tuli rukkivihud alla lasta. Meil kasvasid kaer nii pikaks, et tuli ka vihku siduda.

1937. a. istutas isa meile maja juurde ka õunaaia, umbes 15-20 puud. Siiani on alles ukse ees kaks sibulõunapuud. Evaldi kodus võttis 1939. a. külm õunapuud ära. Õunad olid lastele maiustuseks, neid kuivatati ka. Kui ema tegi suure pajatäie õunasuppi, siis kauaks seda ei jätkunud, läks hästi peale!

Vetka Otto ütles kevadel, kui särjed ja viidikad randa tulid, et nüüd on nälg läbi. Rääkis, et püüdis võrguga viidikaid, viis koju, nälg taganes uksest välja ja istus Jakob Jõgi (Paraka talust) pada sanga peale. Ottost oli lorilaul, üks salm on meeles:

Kui Vetka Otto jõuluööl
läks metsast kitse lööma,
siis ema kahe tütrega
läks poest pipart tooma.

Nagu nüüd hiljuti käisid kodudes agendid tolmuimejaid pakkumas, nii oli minu lapsepõlves raadiotega. Isa ei tahtnud osta, aga pakuti kolm kuud prooviaega. Elektrit ei olnud, raadio käis patareidega ja akusid oli vaja, mida käidi laadimas Richard Lepassepa juures. Kui tuult ei olnud, siis laadida ei saanud. Päriselt ostis esimese raadio Ansura Kusta, aga sõja puhkedes korjati need ära. Tiksi Aino isal ka raadio, samuti võeti ära, et uudiseid ei kuuleks.

Laupäeva õhtul oli raadios pasunapoiste kontsert, mis mulle meeldis, üks jaam oli ainult. Raadio oli hea seltsiline, suurepärased kuuldemängud, hommikupalvused. Aga isa ei ostnud pärast 3 kuud ära, nädal otsa leinasime taga.

Pühapäeval käis meil palju rahvast, sestisa lõikas inimestel juukseid. Ema pahandas, et peab külarahva karvu kokku pühkima.

Lõbutseti ka, käidi üksteise pool külas ja tantsimas, Annuka Oskar tõmbaslõõtsa. Kord Meeta Tõrva juures olles istuti lesankal, Meetalolid botikud ja siidisukad. Mina kükitasin sinna juurde ja silitasin pikalt tema sääri, oli hea sile, teised naersid seda.

Veskilkäik

Ansura Viktor, Tuumara Johannes ja veel üks mees jäid veskile minekuga hilja peale. Tuiskas. Oli elav järjekord, tagasisõit jäi lausa pimeda peale. Hobused ei näinud teed, pika sõitmisepeale nägid mehed, et on tagasi veski juures. Lõpuks tundsid hobused Lümati tee ära. Jõudsid lõpuks Raatverre. Johannes oli kõige taga, ei tundnud kohta ära, tahtis muudkui tagasi pöörata, aga hobune ei olnud nõus. Johannes muudkui pärib: “Mis kuradi koht see on?”

Maie Paju (Lepassepp), s. 1939

Olen pärit Sassukverest, oma tulevase mehe Erich Pajuga tutvusin 22-aastaselt. Esimest korda tulin oma praegusesse elukohta 26-aastaselt. Meeles on, et mehe kodu juurde viis väga kitsas rada rohus, vesine pealegi. Ka siis, kui mul sündis esimene poeg Vaido, ei saanud ma kohe mehe juurde elama tulla, sest Sassukveres elas ema, kes oli voodihaige. (Omal ajal ei olnud ravimeid, Maie ema liigesed jäid haigeks ja pidi 20 aastat olema voodis.)

Mul õnnestus lõpetada Tartu Meditsiinikool ja töötasin algul Palal, põhiliselt aga Mustvee polkliinikus. Omedusse tulin pärast ema ja isa surma 1967. aastal, ämmaga koos elasinkolm aastat. Majapidamises oli palju loomi ja nädal pärast minu majja saabumist teatas ämm, et tema enam lauta ei lähe. Olin lootnud, et saan vähemalt esialgu sellest kohustusest priiks, aga nii ei läinud. Ämmal oli süda haige, kuigi oli alles 65 aastane. Nii tuli mul kohe hakata lehma lüpsma ja siga söötma.

Peod laulukooriga

Omedu külas oli siis palju lastega peresid ja rahvas pidas nädalalõppudel koolimajas lookas laudadega pidusid. Kultuuriprogrammis olid laulud ansamblilt, mida juhendas Juta Nõmme ja kuhu kuulusid Erna Jõgi, Linda Jõgi, Ella Elevant (need kolm olid musikaalsed õed!), Rosiine Paju, Laine Mägi. Juta mängis ka klaverit, mis tõsteti veoauto kasti ja ka ansambel esines ise sealt, kui juhtus olema soojem aeg! Klaver on praegugi koolimajas alles, ainult häälest ära ja pole mängijat...

Lapsed tegutsevad

Lapsi oli külas omajagu, kõige suurem pere oli Leo ja Helga Mägil, 5 last. Laste pealikuteks olid vanemad lapsed, kelleks oli sellel ajal Urmas Mägi, praegune tuntud dirigent ja minu poeg Vaido Paju, kes hiljem lõpetas TÜ-s majanduse eriala. Kord juhtus nii, et vaatan ja imestan, kuurist kaovad head laiad lauad, ise olen ju päevad läbi tööl. Lõpuks selgus, et poisid olid ehitanud metsa korraliku maja, kaks tuba, köök, aknad, lavatsid magamiseks ja laud, toolid. Kahjuks nõudis metsavaht, kui oli selle "lossi" avastanud, lammutamist, sestriigimetsas ei tohtinud "eramaju" olla!

Kuna nooremat poega Jani "ehitusbrigaadi" ei võetud, tegi tema endale elamise männi latva. Kui klassijuhataja Õie Vooder Mustveest tuli kodu külastama, tegi Jan männi otsast "Kuku!". Ei ole teada, kuidas klassijuhatajale niisugune tervitus meeldis!

Minu pojad olid nii tublid, et lüpsid ka lehmi ja võrdlemisi meelsasti. Kui Vaido sai 15-aastaseks, ütles, et enam ei lüpsa. Küsin, et miks, kas haridust on liiga palju? Vaido vastas, et lihtsalt staaž on suur. Siis sai ka Jan seda ametit proovida. Viimane mainis mulle ükskord, et kui ma tahan, et lapsed nii palju tööd teevad, siis oleksin ju võinud lapsi rohkem saada! Viimase sea elu lasksin lõpetada siis, kui sain 70-aastaseks. Aga kanu pean senini ja koera, kassi. Mul on ka teistsuguseid loomi ette juhtunud, kord nägin toas suurt tuhkrut! Sellest ehmusin küll ära ja helistasin Raatvere küla mehele Uno Jürisele. Järgmisel päeval oli too koos Jahi talu peremehe Arvo Venega kohale tulnud, suur tuhkrupuur kaasas. Selle riistapuuga sain 5 tuhkrut kätte! Nende elu lõpetama kutsusin naabrimehe, ja kas keegi nahad maha võttis, ei tea...

Täiskasvanute elu

Eriti laialdaseks läks külas kurgikasvatus siis, kui hakati kilemaju ehitama. Varem kasvatati kurke lavatsites klaaside alla või lihtsalt avamaal.) Tookord püüti hästi suurtesse kottidesse kurke pakkida, isegi 80 kilo läks ühte! Transporti osutavad veoautojuhid võtsid raha koti pealt! Veoautodel vedasid kurke Haldor Kalm, Karl

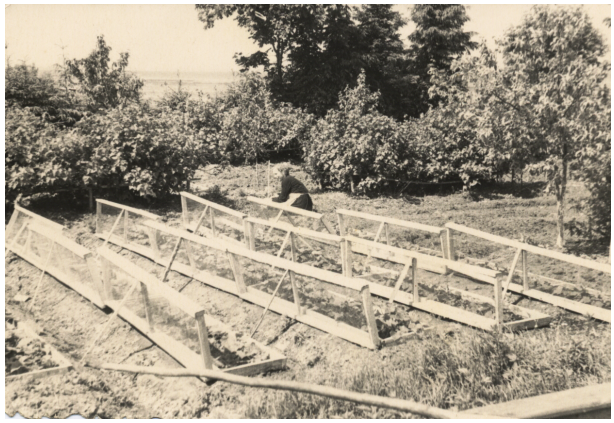

Elevant, Aadi Mägi, Hillar Sooniste. Vahel sai ise ka kottide peal kaasa sõita, puusad põrutatud, teinekord läksime bussiga Leningradi. Sel ajal olid Leningradi bussid tihti väga täis, Paju peatusest peale tulles ei pruukinud istuma saada. Sellepärast lasti mõnel Tartust pilet ära võtta. Bussijuhid võtsid peale ka seisjaid. Raske oli seda terve öö teha, püüti vahes kottide peal istuda... Imelik

mõeldagi, et Tartust käis siis buss Kallaste kaudu Leningradi jõudes pärale hommikuks, turgude avamise ajaks.

Külas olid mitmed professionaalsed kalamehed Endel Jõgi, Reinhold Mägi, Valdur Lümat, nad kuulusid kaluribrigaadi. Kahjuks on need mehed tänaseks surnud. Kõiki neid tabas eri aegadel uppumissurm!

Aino Martensoo (Noobel) s. 1937

Meenutus toiduvalmistamise kursusest

1966. aasta 3.veebruarist–3.märtsini toimus Omedu Teemeistri majas perenaistele toiduvalmistamise kursus.

Juhendajaks käis Tartust üks proua, nime enam ei mäleta. Meid oli nii palju, et olime jaotatud kahte gruppi. Meie, Omedu naised, Heldi Luts, Erna Jõgi, Helga Mägi, Laine Pannik, Ella Elevant ja mina olime II ehk õhtune grupp. Valmistasime juhendaja enda retseptide järgi erinevaid toitusid. Toiduained tõime igaüks oma kodust, kellel mida parasjagu oli. Isegi käisime Tartust turult kraami toomas. Süldikraam sai sealt toodud. Valisime endi hulgast kaks naist, kes läksid seda süldi materjali tooma. Turust saime värsket kaupa.Mäletan seika, kus meil tuli munavalgeid vahustada.Juhendaja saatis meid seda tööd tegema õue hange otsa, sest jahe munavalge vahustub kiiremini. Nii me seal siis olime naised hangeotsas ja kloppisime munavalget vahtu. Töökorraldus oli nii, et kõigepealt valmistasime söögid ja lõpuks katsime laua. Igaüks seletas seda, mis ta valmistas. Lõpuks sõime üheskoos toidud ära, nii saime maitsta kõiki toitusid. Kursuse lõppedes tegime ühise lõpupeo, seal olid koos mõlemad grupid. Pillimeheks oli meil Erich Soome, tema abikaasa Erna oli teises grupis. Retsepte täis kaustikud on alles tänaseni.

Juta Nõmme, (Pargi) s. 1934

Mustvee rajooni Omedu Algkooli juhataja Viktor Lillevel kutsus mind kooli teiseks õpetajaks 1957. aasta sügisel. Oli kaks klassiruumi ja kaks klassikomplekti, esimene ja kolmas ning teine ja neljas olid liitklassidena. Suurematele lastele anti iseseisev töö ja väiksematega sai sel ajal otse töötada. Sel ajal polnud kooli astumiseks niisuguseid katseid, nagu nüüd. Elukohajärgselt käisid oma küla lapsed kohalikus koolis. Pikim koolitee oli 3 km. Söögivahetunnil söödi kaasavõetud võileibu ja joodi tavaliselt pudelist piima peale.

Enamik lapsi sai lugemise ja algse arvutamise koolis selgeks. Abiks aabits ja suur arvelaud. Koolikotis pinalis pidi olema peale pliiatsite korralik sulg ja sulepea. Õpilasi oli ühes klassis 4-5, kuidas kunagi. Pea igas peres oli 1-2 koolialist last. Laulmise tunnid jäid mulle. Majas oli vana harmoonium, millel sain lauluviisid ette mängida. Saatemuusika mängijat minust polnud. Varem käis laulutunde andmas Meeta Pajo (s.Vooder) Kasepää koolist.

1962. aastal hakkasime kuuluma Jõgeva rajooni alla ja septembrist klassikomplektid koondati, minule jäid ainult laulmise tunnid. 1963. aastal kool likvideeriti. Õpilased jaotati ära Ranna ja Kasepää kooli vahel.

Osa õpilasi olid väga tublid. Kes oli hooletu või haige, jäi ka klassi kordama. Juhataja oli nõudlik ja rahulik. Häält polnud vaja eriti tõsta, olid ka karistused teada korrarikkumiste eest. Oli ka õuesõpe. Kooli õppe-katseaed oli üle tee. Nüüd on praegusel maaomanikul seal iluaed.

Õpetajate tuba oli koridorist minnes vasakut kätt. Juhataja elas koolimajas. Abikaasa Nadja töötas kooli koristajana. Nende poeg Felix õppis ka samas koolis, kahjuks katkes ta elutee noorelt läbi õnnetuse. Tütar Ene on kaua olnud õpetaja Otepää Gümnaasiumis.

Pärast kooli likvideerimist hakati majas pidusid pidama, kuhu oli vaja esinejaid. Külas oli häid lauljaid, aga puudus juhendaja. Kuna minul oli kogemus, siis tuli naisi õpetama hakata. Laine Mägi aitas ansambli koosseisu valida, laulma hakkasid kolm õde Erna, Ella, Linda, veel Rosiine, Laine, Elsa, Jenny. Mõnd laulu saatsid Elsa ja Laine kitarridel. Esinemiste ajal saatis ansamblit klaveril Helgi Õunap Kasepäält. Suvepidude ajal tehti külaplatsile lava, mis koosnes kahest veoauto kastist. Esinesid ka Kasepää lapsed, keda juhendas Helju Rosin, klaveril saatis Kasepää kooli väga musikaalne õpilane Helve Pärn. Pidudel esines külajuttudega Viljandi kultuurikoolis õppiv Kalju Kalme.

Ene Ever (Lillevel) s. 1956

Olen sündinud Omedus ja elanud selles kauni Peipsi järve kaldal asuvas külas oma elu esimesed üheksa eluaastat. Kuna minu vanavanemad Olga ja Johannes Lillevel olid Omedu püsielanikud, siis seob mind Omeduga siiani neilt päranduseks saadud Lillevaldi talu, kus veedan tihtioma puhkuse ja vaba aja.

Sündisin 1956. aastal, mil minu isa Viktor-Leonhard Lillevel oli Omedu Algkooli juhataja. Elasime perega Omedu koolile kuuluvas majas, kus ühes otsas toimus õppetöö ja teises maja otsas oli kantselei ja meie pere elamine (kaks tuba, köök ja sahver). Õppetööks oli ette nähtud kaks klassiruumi.

Mäletan, et juba eelkooliealisena lubas isa mul koolitundides osaleda, kuid sedatingimusel, et olen õppetundides vaikne ja kuulan õpetajat ning teen kõik kaasa, mida koolipapa nõuab.

Tähed ja lugemine sai mul selgeks juba varakult jakuue aastaselt oskasin ma juba kirjutada mitte ainult trükitähtedega, vaid ka kirjatähtedega. Meenub, et olin kurb, kui vanemad õpilased said hindeid, aga mulle kui veel eelkooliealisele, isa hindeid ei pannud. Tekitasin sellest kodus suure

draama, kuni isa otsis mingi vana päeviku ja hakkas sinna ka minu hindeid kirjutama. Mäletan, et kui hinde sain, siis jooksin seda kohe emale näitama.

Koolimajast otse üle tee Peipsi poole, oli kooliaed, kus igal kevadel jaotati õpilaste vahel aialapid ära. Iga õpilane pidi oma osa hooldama ja harima. Isegi suvevaheajal pidid õpilased mõne päeva aias töötama. Leian, et see oli noortele väga hea töökasvatus. Tänapäeval ei pea õpilased koolis isegi oma klassi koristama, rääkimata muust tööst. Ka mina nõudsin omale juba 5 aastasena kooliaias lillepeenart, mille eest hoolt kanda. Sain omale ihaldatud peenra kavala nipiga. Nimelt kuulsin, et järgmine päev hakatakse kooliaias aialappe jagama, sest need olid juba rohtu kasvanud. Ma otsustasin juba eelmisel päeval ühe osa pikast lillepeenrast korralikult puhtaks rohida, et ehk isa märkab seda ja annabki selle mulle. Ja nii see läkski.

Aias kasvasid ka mõned õunapuud. Eriti on mul meeles üks suur sibulõunapuu. Ühel aastal oli see väga saagirikas ja pidime kooliõpilastega õunad kastidesse korjama ja need pööningule vedama. Sügisel tõi ema neid sealt kausiga kõigile lastele vahetunniks süüa.

Koolimaja hoovis oli ka puukuur ja selle otsas üks panipaik, mille ema suvel alati kenasti korda tegi ja lubas seal meil mängida. Kutsusime seda suvetoaks, sest sooja ilmaga sai seal isegi ööbida.

Kuuekümnendate aastate algusest mäletan ühte nääripidu, milleks oli isa väljavalinud ühe näidendi ja selle õpilastega selgeks õppinud. Peoks ehitati ühe klassiruumi otsa isegi lava. Tüdrukud esitasid ka lumehelbekeste tantsu. Kuigi ma ei olnud veel õpilase ikka jõudnud, lubati ka mul kaasa tantsida. Selleks puhuks õmbles ema mulle valgest marlist ilusa kleidikese, see tärgeldati ära ja peas pidi olema hõbepaberist pärg.

Suveõhtuti käisid paljud küla lapsed koolimaja kaskede alla palli mängimas. Seal kaskede all kasvasid ka kaseriisikad, millest ema head seenesousti tegi. Nende samade, siiani säilinud kaskede all, käissuvitamas ja telkimas ka Eesti kuulus tenor Viktor Gurjev (1914-1985) oma perega Tallinnast. Kuulsustest mäletan, et minu vanaema juures käis mitu suve puhkamas tollel ajal tuntud südamearst Jaan Riiv Tartust.

See oli vist viimasel kevadel, enne Omedu Algkooli ametlikku likvideerimist, kui isa organiseerisõpilastele ekskursiooni. Transpordivahendiks oli veoauto, mille kastil oli ka present peal. Kohtadest, mida külastati, mäletan Väikest-Munamäge, kaunist Pühajärve ja Viljandit. Nimetatud reisist on säilinud ka mõned fotod, kuid nende kvaliteet ei ole kuigi hea.

1963. aasta sügisest otsustati Omedu Algkool likvideerida, sest seal oli vähe õpilasi. Aga just selle aasta sügisel pidin mina astuma ametlikult esimesse klassi. Mäletan, et olin väga kurb, sest minu koolitee, mis varem oleks olnud mõni samm läbi koridori, muutus nüüd ikka väga pikaks, sest lähim kool asus Kasepääl, kus algklassid pidid ruumi puuduse tõttu õppima õhtuses vahetuses. Tunnid algasid kell 14.00 ja koju sai õhtul. Eriti raske oli pimedatel sügisõhtutel.

Oma lapsepõlvest Omedus mäletan veel ühte omapärast seika. Kord oli minu vend üksinda kodus, mina olin koos ema ja isaga läinud vanaema ja vanaisa juurde. Oli pime sügisõhtu. Järsku jooksis vend, kes oliumbes 10 aastane, kiiresti vanaema juurde meile järele, et tema magas kodus ja järsku oli keegi aknale mitu korda koputanud ja süüa nõudnud. Vend oli väga hirmul. Ema ja isa läksid kiiresti koolimaja juurde ja teel tuli neile pimedas vastu keegi pikas mantlis mees, kes kohkus ja jooksis ära. Ema arvas, et see võis olla metsavend. Sellest ajast mõnda aega pani ema vahel ööseks õue kaanega paja sissepiima või midagi söödavat. Hommikul oli see söök sealt alati kadunud.

Kuna igas talus oli lehm ja lambad, siis tekkis minu vanaema Olgal mõte, saata lapsed mõni päev karja, sest kodu juures olevad karjamaad ei olnud enam nii rohurikkad. Mina, vend ja naabritüdruk Reet Mägi ajasime oma lehmad ja lambad kaugemale heinamaadele ja pidime jälgima, et ükski loom ära ei kaoks. Seal karjas valmistas vend meile ka pajust vilepillid, mille saatel me suveõhtul kõik loomad uuesti koju ajasime.

Mõnel õhtul nädalas kogunes Omedu külarahvas usinalt kokkukoolimajja kultuurilist elamust saama. Nimelt sõitis kohale kinoauto ja näidati filme.

Suureks tehnoloogiliseks progressiks kujunes 60-ndate aastate alguses Omedu küla elektrifitseerimine. Kui vanaema sai oma talusse elektri, siis ostis ta kohe omale ka televiisori ja peale kooli istusime me lastega enamuse ajast selle pildikasti ees.

Meenuvad ka vanaisa ja isa väga saagirikkad kalaretked. Talvel rakendas vanaisa hobuse ree ette ja sellele seoti veel puust majake (selle nimi oli vist keres) taha. Mehed läksid järvele kala püüdma mitmeks päevaks, ööbiti selle onnikeses, kus olid ka lavatsid ja väike ahi.Söögiks võeti kaasa põhiliselt soolapekki ja leiba. Enne jää sulamist toodi onnike hobusega jälle koju. Mäletan ka seda, kuidas vanaema ja ema meeste püütud kala müümas käisid. Ei tea kus see suur kala eesotsas rääbise ja siiaga nüüd kadunud on?

Suvel oli rannaäär puhas, mitte pilliroogu kasvanud nagu tänapäeval. Ei olnud tol ajal muruniidukeid, vaid hoopis küla lambad hoidsid kogu randa korras. Kohati oli rand ka ilus liivane ja seal sai tihti suplemas käia.

Kasvatati ka aedvilja, ja mitte ainult oma pere tarbeks, vaid ka müügiks, mis toimus põhiliselt tolleaegses Leningradis. Porgandid, peedid pandi sügisel liivagakoopasse, talvel võeti need välja, pandi kottidesse ja viidi Leningradi turgu. Ka värsket kala veeti kohvritega talvel turule. Kui minu isa ehitas Omedusse esimesena suure kilemaja, siis läks suur kurgikasvatus äri lahti. Varem kasvatati ainult avamaa kurki või siis raamide ning lavatsite all. See oli tol ajal hea äri ja töökad inimesed teenisid sellega omale kena kopika.

Minu vanaema kasvatas oma koduaias kunagi isegi sigureid, mis hiljem kuivatati ja röstiti ning sellest tehti kohviveskiga kohvi.

Vanasti oli kõigil tegevust ja igavust ei olnud aega tunda, sest enamus töid tuli teha käsitsi ja oma jõuga. Tänapäeval aga ostetakse kõik poest ja õhtuti istutakse tihti teleka eesning vahel veel kirutakse elu üle.

Mind paneb muretsema, et elu maal hakkab välja surema. Töökohti ei ole ja noored põgenevad kõik suurde linna või välismaale.

Soovin, et Omedu külas elu ikka edasi kestaks ja kõik sellest kauni Peipsi kaldal asuvast külast ikka hooliksid.

Merje Talistu (Martensoo) s. 1966

Männionn

Olen oma pere teine laps, õde Aili on minust 7 aastat vanem. Kuna õde on minust vanem ja loomult ka vaiksem ning tagasihoidlikum, siis enne kooli ja ka algkooli päevil tegutsesin ja toimetasin rohkem koos poistega. Kahe naabripoisi Vaido ja Janiga kasvasime ju lausa ühe hoovipeal. Naabripoiss Vaido on minuga ühe vanune ning temaga koos sai mitu tõsist onni ehitatud, küll Parakametsa ja kahe majapidamise vahel kasvava suure männi otsa. Männi okstele ehitatud onn oli meile just kui kindlus ja peidupaik. Sealt ei saanud vanemad ning Vaido noorem vend Jan meid nii lihtsalt kätte. Ei olnud harvad need korrad, kui emad seisid puu all ja pidasid meiega „läbirääkimisi“, et me tagasi maapeale tuleksime. Vaido ema Maie ainult hõikus puu all, kuid minu ema otsustas korra sinna kõrgustesse järele tulla. See oli midagi uut meie jaoks. Vaatamata sellisele erakorralisele sündmusele ei hüljanud me seda mõnusat paika. Meie suuremaks kasvades muutusid huvid ja männionn sai uue omaniku – noorem naabripoiss Jan „kolis sisse“. Selle männikodu riismed on praegugi veel puu otsas alles. Selliste onnide ehitamine oli põnev ning teisedki külapoisid tulid neid ehitama. Materjal nende tarbeks tuli sagedasti meie kodudes olevatest varudest. Mina varustasin ehitusi tavaliselt naelte ja töövahenditega, vahel harva lauamaterjaliga. Vaido oli alati varmas vajaminevad lauad oma kodusest lauahunnikust tooma. Kõige suurem oht oli vanematele vahele jääda, sest siis saime kohe kõvasti kärada.

Ratastel külakauplus ehk autolavka

Oma esimese jalgratta sain kuueaastaselt. Kõik asjad osteti ikka tavaliselt mingi tingimusega, nii ka see jalgratas. Omedus ei olnud varemalt statsionaarset poodi, vaid siia külla tõi kaupa autopood ehk autolavka. Peale ratta ostmist hakkasingi üksinda käima autolavkas, seni olin teinud seda koos vanaema või emaga. Oma uue Ereliukasega sai minust „perele leiva koju tooja“. Lavka päev oli nagu mingi eriline sündmus. Varakult mindi järjekorda, et saada võimalikult esimeste hulka ning seeläbi saada kaupa, mida viimastele ei pruukinud enam jaguda. Oluline oli ajada külanaistega juttu ja hoida ennast külaeluga kursis. Enamasti käisidki poes naised ja lapsed ning harva ka vanemad mehed (Kuusiku Johannest mäletan).Meile lastele pakkus lõbu partisani kivi

ümber jalgrattaga sõitmine, sest seal oli küla ainuke asfalteeritud rada. Sedasi aega veetes ootasime oma liikuvat poodi ning selle saabudes läks poodlemiseks. Ostunimekiri tuli kotist välja võtta. Mida see siis sisaldas? Üsna tavaline oli 10-15 leiba, 5 saia, latt vorsti, pakk võid, kommi, küpsist ja isale 10 pakki Priima suitsu. Selge on see, et üks laps ei suutnud sellist kaupa korraga koju viia. Külanaised aitasid suure leivakoti Oja Milli aiaotsa tõsta ning esmases järjekorras sõidutasingi koju umbes 5 leiba jatoidukraami, mis oleks võinud huvi pakkuda mõnele koerale (vorst, või). Esimene ports kaupa kodus sõitsin uuesti tagasi. Tädi Milli aitas kauba taas peale ning nii ma siis sõitsin kodu ja ostetud kraami vahet, kuni kõik autolavkast ostetu oli koju tassitud. Koduteel olid varitsemas mitmedki ohud, mida tuli vältida: Tolmuska haned ja kalkunid, liivane tee Lilleveldi kurvis ning Sutka ja Tõnura koerad. Aga nendega olime me ju harjunud.

JUTA NÕMME MÕNED READ, II LUULEVIHIK 2012

Järvele truu

Imetlen sinava järve ilu,
peegelsiledat pinda,
kaunist lainete mängu.
Lained päikese kiirtes küütlemas,
kui säravaid litreid hulpimas.
valged kajakad tiirlemas,
parte ja luikesid liuglemas.
Mind võlub vee lummav sina,
mässav lainete voog,
sahisev pilliroog.
Järv laulab unelaulu,
armusõnu kui sosistab.
Truuks järvele jään,
Kaunimat paika ei tea.

Järv võlub

Peipsi kohin mind hommikul äratab,
järve laine mind kiigutab, hellitab.
Laine hrjades päikene mängib,
kiired tantsivad sädelevas ringis.
Kaunis vaade mind võlub, lummab.
Hommik nii nõiduslik, hurmav,
sellest tahaksin maalida pildi,
kahjuks nii eredaid värve ei leidu.
Naudime koos seda looduse ilu,
see veel kauaks köidab me meeli.

Sõber järv

Taas tulen su juurde,
mu sinetav järv.
Lainete laulu kuulen,
siin rahuneb närv.
Su rüppe pisarad poetan,
ohkeid vaigistab tuul.
Hellalt tüvele toetun,
armsama nimi suul.
Siin meenub kõik kaunis –
õnn, nooruse aeg.
Su armu sädelus silmis,
kõrvus helisev naer.
Jälgin lainete sõudu,
viipab kajaka tiib.
Sellest ammutan jõudu,
hinges väreleb viis.

Lapike maad

Gloobusel roheline täpike
sinava mere ja järve vahel.
On kallis see maalapike,
sest siin on mu koduke.

Sel paesel pinnal on kulla hind,
orjahigist läbi imbunud pind.
Isaisad ja isad võidelnud vapralt
vabaks vallutajate võõrast ikkest.

Jääb alati kõlama eesti keel,
võimas laulupidude hääl.
Võõraid kombeid me omaks ei võta,
oma lapikest maad me ei jäta.

Virmalised

Kuu valgus ja tähtede sära
see selgete ööde võlu.
Virmaliste valgus võimas
põhjamaa uhke vaatemäng taevas
mõistatuseks mulle jääbki.
Vehklevad kui külmad leegid,
sähvib võimsaid valgusvooge.
Ilus ja hirmutav ühtaegu.
Sööstab õhulisi kuldseid nooli,
küütleb rohelisi punaseid toone.
Horisondilt tulekeeled üles
sähvatavad, kustuvad taas.
Võluv värvide mäng lõputu.

Valik ajalehtedes ilmunud sõnumeid Omedu kohta

* Kodavere kihelkonda ehitatakse sellel aastal veel teine kihelkonna kool. 1885 – Wirulane, nr. 47, 19.11. lk.2.
* Pühapäeval, 11.okt. õnnistati Õmedu uut külakoolimaja. 1889 – Olevik, nr. 42, 20.10.
* Kodavere kihelkonnas tuleb 23. - 28. veebruarini koolide revideerimine. 1900 – Olevik, nr.6, 17.02, lk.123.
* Põllumehe elust-olust. 1921 – Postimees, 15.11.
* Omedu parv vajab kordaseadmist. 1922 – Postimees, 28.11.
* Tööliste elu Kasepääs. Omedu lauavabrik …1923 – Töörahva Hääl, nr 22, 5.07, lk.3.
* Tulekahju Omedus. 1924 – Postimees, 18.08.
* Mengel, H. 1942. Peipsiäärsete metsavendade mõrvamine Kasepääl – Postimees 8.07.
* Juhkam, M. 1999. Omedus peeti külapäeva – Vooremaa nr. 82, 23.07.
* Käosaar,V. 2003. Omedu – Peipsi lummuses ja meelevallas –Vooremaa nr. 52, 10.05.
* Lukas, J. 2005. Omedu küla sai tänavavalgustuse – Vooremaa, 5.01.
* Jurjeva,T. 2005. Ehtne ja hingeline Omedu külapäev – Vooremaa, 20.07.
* Käosaar, V. 2007. Omedus avati renoveeritud külamaja – Vooremaa, 6.11.
* Ernits, P. 2013. Euroopa miljonid kaovad tillukesse rannakülla – Maaleht, 16.05.

Kasutatud allikmaterjalid

Moora, A. 1964. Peipsimaa etnilisest ajaloost: Ajaloolis-etnograafiline uurimus Eesti-vene suhetest. Tallinn.

Käär, S. 1902. Kodaver-Alatskivi kihelkonna ajalugu. Tartu.

Tartumaa: Maadeteadusline, majandusline ja ajalooline kirjeldus. 1925. Tartu.

Mäemets, A. 1967. Eesti NSV järved ja nende kaitse. Tallinn.

Eesti Entsüklopeedia 7. 1994. Tallinn.

Andresen, L. 1999. Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu II. Tallinn.

Matve, H. 1999. Eesti arhitektuur IV. Tallinn.

Eesti jõed. 2001. Tartu.

Kaasik, S. 2005. Kuidas elati Peipsi kaldal Kasepää külas. - Vooremaa4.01 – 6.04.

Jõgevamaa pärandkultuurist. 2011. Jõgeva.

Erinevad internetiallikad:

http://haldjas.folklore.ee/rl/folkte/myte/kalev/3.html

http://www.hot.ee/olev/Omedu_tal_1857.htm

http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=5860

http://www.jaek.ee/index.php?id=11203

Pildialbum

Õpetaja Paul Pall perega

Õpetaja Aleksander Martensoo koos abikaasa Almaga Ranna koolis raadio teel jumalateenistust pidamas (30-ndad aastad)

Õpilased koos õpetaja Gustel Sihvermaniga

Õpetaja August Kalme õpilastega

Tööõpetuse tund 1936. aastal

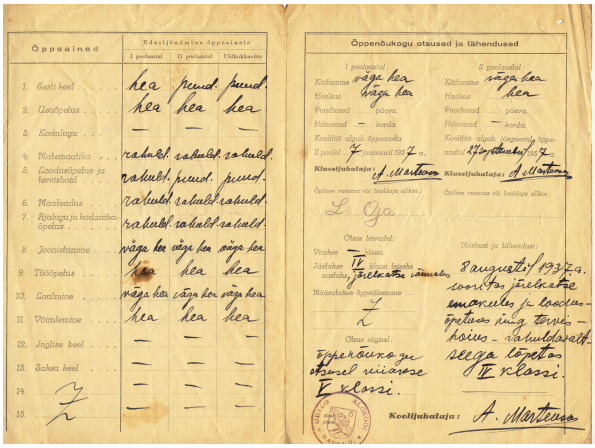

Õppeainete hindamine

Õppeained	I poolaasta	II poolaasta	Eksamil
1. Eesti keel	hea	piend.	piend.
2. Usuõpetus	hea	hea	hea
3. Kodulugu	—	—	—
4. Matemaatika	rahuld.	rahuld.	rahuld.
5. Loodusõpetus ja tervishoid	rahuld.	piend.	piend.
6. Maateadus	rahuld.	rahuld.	rahuld.
7. Ajalugu ja kodanikuõpetus	rahuld.	rahuld.	rahuld.
8. Joonistamine	väga hea	väga hea	väga hea
9. Tööõpetus	hea	hea	hea
10. Laulmine	väga hea	väga hea	väga hea
11. Võimlemine	hea	hea	hea
12. Inglise keel	—	—	—
13. Saksa keel	—	—	—
14.	—	—	—
15.	—	—	—

Õppenõukogu otsused ja tähendused

I poolaastal: Käitumine väga hea; Hoolsus väga hea; Puudumised ... päeva; Hilinemised — korda; Koolitöö algab õppeaasta II poolel 7. jaanuaril 1937 a.; Klassijuhataja: A. Martensoo

II poolaastal: Käitumine väga hea; Hoolsus hea; Puudumised ... päeva; Hilinemised — korda; Koolitöö algab järgneval õppeaastal 27. augustkuu 1937 a.; Klassijuhataja: A. Martensoo

Õpilase vanema või hooldaja allkiri: L. Oja

Otsus kevadel: Vaatlus — klassi; Järelkatse IV klassi taseme osatähtsusega järelkatse ainuline; Mõõtmisega õppeklassiline — 7, 2

Otsus sügisel: Õppenõukogu otsusel viiakse V klassi.

Järelkatse 8. augustil 1937 a. soorituse järelkatse emakeeles ja loodusõpetuses ning tervishoius - rahuldavalt sellega lõpetas IV klassi.

Koolijuhataja: A. Martensoo

Milli-Adeele Oja 1936/37 kooliaasta Omedu algkooli klassitunnistus

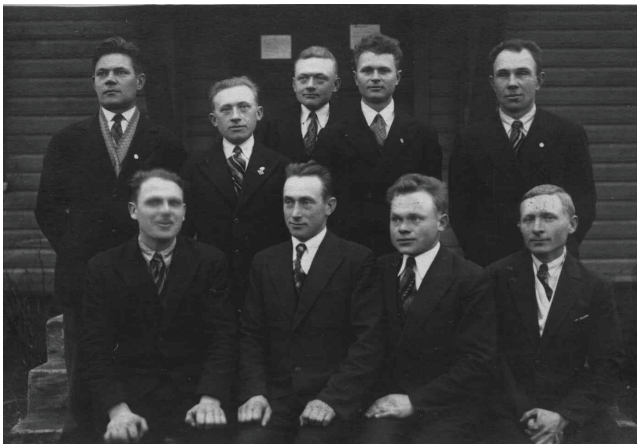

Haridusseltsi juhatus

Otto Mägi perekond

Rehepeks Undi käänus

Elmar Kalme

Heldi Luts

Kalapüük
Esiplaanil Kaarel Pajo

Väino Paju ja Arved Nõmme

Talvine kalapüük

Uuno Martensoo lutsupüügil

Pidu Omedu koolimajas, pilli mängib Erich Soome Kasepäält

Pidulised Omedu koolimajas

Tüdrukud: Merje, Epp, Ines, Kati
Poisid: Aivar, Vaido, Urmas
1971. aasta naistepäeval Omedu koolimaja trepil